STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00094

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Julius G. Parker, M.D.
in memory of
his wife, Annette M. Parker

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום־טוב

צווייטעס בוך

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע — ניו יאָרק, 1921

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

לכבוד יום־טוב. צווייטעס בוך.

אינהאלט

מה נשתנה 7
דער אתרוג 19
המן און זיינע טעכטער 39
געצעל 53
לאה׳ניו 69
א פארשפיעלטער ל״ג־בעומר 77
צו דער סעודה 89
דער אורח 103
אליהו הנביא 117
אז גאט וויל, שיסט א בעזעם 125
דריי קעפלעך 133
גזלנים 145
א פסח אין דארף 161
פסח מיט א קל־וחומר 179
די וועלט געהט צוריק 185
שלח־מנות 193
די געפעהרליכע מצה 199

מה נשתנה?

געשריבען אין יאָהר 1902.

מַה נִּשְׁתַּנָּה?

— טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער קשיות.

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות — וואס איז פארענדערט געווארען די דאזיגע נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

שבכל הלילות — אלע נעכט פון א גאנץ יאהר, אנו אוכלין — עסען מיר וואס מיר ווילען, סאי א אידיש ראסעל־פלייש, סאי א גויישען קאלבאס, סאי פיש מיט חריין, סאי ראקעס, סאי לאקשען־קוגעל, סאי מאראזשענע; הלילה הזה — די דאזיגע נאכט פון פסח, כולו מצה — זענען מיר אלע מצה'דיג: די מאמע האט אונז אנגעזאגט, אויב מיר ווילען עסען חמץ, זאלען מיר געהן אין דער „קאלבאסנע", ווארום ס'איז אין שטוב, זאגט זי, פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר, ריין. סע שעמערירט און סע פינקעלט. דאס געפעס האט מען געקויפט שפאגעל־נייע, נאר־וואס פון קלייט. דאס מעבעל איבערגעפוצט. די טירען געוואשען. די פענסטער געקראצט. דאס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטארק־געפעפערטע פיש, א ריח פון גענזענשמאלץ. מע האט אנגעמאכט צו דער יויך לאטקעס און בלינטשיקעס, קניידלעך און חרעמזלעך און פאלירטשיקעס. אונז האט מען

פלוצים געהייסען אנטהון די היטלען, אויסגעזעצט ארום טיש, נענעבען אונז אין די הענט אריין סידורים׳לעך, מיר זאלען א ר י י נ ק ו ק ע ן. — זיצען מיר, ווי די טאקען, און קוקען, ווי א האהן אין „בני־אדם״...

וואס איז דאס פאר א קאמעדיע? ווי אזוי הייסט דאס שפיעל?

. . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט איין קשיה.

ד י א נ ד ע ר ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האט עפּיס די מאמע אפּגעשיקט די באנע אויף א גאנץ פסח? וואס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב? —

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואס מיר האבען זיך באפרייט פון גלות־מצרים און געווארען פון קנעכט, פון ציגיינערס, א פאלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס תורה, וואס דארטען, זאגט מען, שטעהט געשריבען: „דו זאלסט ליעב האבען דיין חבר ווי זיך אליין״... „אויב דיין שונא איז הונגעריג, זאלסט דו איהם אנזאטען מיט ברויט, און אויב ער איז דארשטיג, זאלסט דו איהם אנטרינקען מיט וואסער״...?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז געוועזען, זאגט מען, א בית־המקדש פ א ר א ל ע פ ע ל ק ע ר?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע מלכים, וואס האבען זיך אויסגעפיינט נישט נאר מיט מלחמות אליין; זיי האבען, זאגט מען, געשריבען זעלטענע ספרים און געזונגען היילינע ליעדער?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים, וואס זענען ארום־געגאנגען צווישען פאלק און געזעעט אמת, עהרליכקייט, יושר און גערעכטיגקייט, נישט געלאזט, מע זאל באלײדיגען דעם ארעמאן,

קוועטשען דעם שוואכען, באנעמען די אלמנה, באראבעווען דעם יתום?... מיט די נביאים, וואס האבען זיך ניט געשעמט אויס־זעצען פעהלערען דעם גרעסטען פארשויין, אפילו דעם מלך אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טריינקען, קוקען, ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען און שווייגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!״ — אט דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט צוויי קשיות.

ד י ד ר י ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האסט דו אונז געלעהרענט אלע לשונות, אלטע און נייע, נאר איין שפראך האסט דו פארגעסען אונז לעהרנען — אונזער אייגענע אידישע שפראך?... די שפראך, וואס אויף איהר איז געשריבען די תורה, די שפראך, וואס אויף איהר האבען גערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויף איהר איז פאראהאן, זאגט מען, א גרויסע, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע׳חזר׳ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער געאגראפיע פון דער גאנצער וועלט, נאר די געאגראפיע פון ארץ־ישראל איז אונז פרעמד?

פאר וואס זענען מיר קלאר אויף אויסוועניג מיט אלע פישטשעווקעס, אין וואסער א יאהר איז געוועזן גאסטיאג און

גארפאג און קאמביז און דארי היסטאספ און איוואן קאליטא, און מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, ווען איז געווען עזרא, און ווען איז געווען יהודה המכבי?

פאר וואָס ווייסען מיר, ווער איז געווען פושקין, לערמאָנטאָוו, גאָגאָל, גאָרקי און טאָלסטאָי, און הויבען נישט אָן צו וויסען, ווער איז געווען יהודה הלוי, לעווינזאָהן, לעוואנדא, גאָרדאָן, אבראַמאָוויטש?

פאר וואָס ווייסט ביי אונז א מינדסט קינד, וואָס פאר א יום־טוב איז „מאסליניצא", און אז עס קומט צו אונזער חנוכה, איז ער נישט קיין היגער?

. . . .

האָב איך דיך, טאטע, געפרעגט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואָס איז ביי דיר איוואן איוואנאָוויטש אזוי טייער, און רב יענקעל אזוי וואָלוועל?

פאר וואָס קלינגט־אָן איוואן איוואנאָוויטש ביי אונז גלייך אין דער פאָדערשטער טיר, און רב יענקעל געהט אויף דער הינטער־טיר?

פאר וואָס, אז עס קומט אריין צו אונז איוואן איוואנאָוויטש, ווערט א הארמידער, א גערוקעריי פון בענקלעך, אלע לויפען איהם אקעגען, מע ווייסט ניט וואו איהם אנידערצוזעצען, און רב יענקעל, אז ער קומט אריין, שטעהט ער ביי דער טיר און האָט מורא, טאָמער וועט מען איהם ניט אזוי אויפנעמען?

פאר וואָס, אז איוואן איוואנאָוויטש קרימט זיך נאָך, ווי אזוי א איד האָט מורא פאר א ביקס און זאָגט: „אי־וועה־מיר! שטרעליאיעט!", קאטשען מיר זיך אלע פאר געלעכטער, און אז יענקעל וויל עפּיס דערצעהלען, קוקט ער פריהער אין די אויגען אריין, צי מען איז אויפגעלעגט איהם הארכען?

פאר וואָס האָט איוואַן איוואַנאָוויטש אַ העזה צו צונעהן גלייך צו מיין שוועסטער מאַטילדע, איהר געבען אַ קניפּ אין בעקעל און מאַכען איהר וואָס פאַר אַ קאָמפּלימענט ער וויל, און אַז רב יענקעל האָט זיך איינמאָל ארויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט, אַז מאַטילדע איז אַ פיינע בתולה, האָט איהם די מאַמע אָפּגעשאָטען מיט פייער: „פי, זשידאָוושטשינאַ! וואָס איז דאָס פאַר אַ נאָמען בתולה?"...

פאַר וואָס, אַז דער רוסישער לעהרער קומט צו געהן צו אונז לעהרנען, האָבען מיר פאַר איהם דרך־ארץ, געבען איהם אָפּ כבוד און האָבען מורא פאַר אַ בייזען קוק, און אַז אונזער אידישער „רבי" קומט צו געהן איין מאָל אין וואָך פון יוצא וועגען לעהרנען מיט אונז „סידור", מאַכען מיר פון איהם חוזק, טרייבען קאַטאָוועס, הערען איהם, ווי דעם קאָטער, באַהאַלטען איהם דאָס היטעל אונטער'ן בעט, אָדער מיר פאַרוואַרפען איהם די קאַלאָשען אויפ'ן בוידעם?

פאַר וואָס שרייבען מיר אויס אַלע יאָהר די „ניוואַ" מיט'ן „נאַוואָיע־ווּרעמיאַ", פאַרחאַפּען מיט אַ חודש פריהער, מיר זאָלען, חס ושלום, ניט פאַרשפּעטיגען, און אַז מע האָט דיך אַ פרעג געטהאָן עמיצער, למאי דו שרייבסט ניט אויס דאָס אידישע בלאַט, האָסט דו זיך געפונען ווי באַלעדיגט?...

פאַר וואָס קלינגט די וועלט מיט זייערע מחברים, מע שרייבט וועגען זיי גאַנצע ביכער, מע דרוקט זייערע בילדער, מע פייערט זייערע יובילייען, מע גיט־אַרויס זייערע ספרים, מע שטעלט זיי מאָנומענטען — סע טהוט זיך חושך!... — און צו אונז איז אַריינגעקומען ניט לאַנג אַ אידישער מחבר, האָסט דו איהם זעהר פיין אויפגענומען פון פאָרענט ביי דער טיר און האָסט איהם געזאָגט: „אַ נדבה קאָן איך אייך געבען, און אייער בוך באַדאַרף איך ניט"?...

פאַר וואָס דרוקט מען אַזוי אָפּט אויף די בלעטער דיינע נדבות מיט דיינע נדרים מיט דיינע נישט־אידישע סטיפּענדיעס, וואָס דו

שענקסט, און מע הערט עפּיס ניט, דו זאָלסט מנדר זיין אויף א אידישע זאך?

פאר וואָס ברענגט זיך אוים די מאמע אויף אלע זייערע בעלער, און אז עס קומט צו דער אידישער תּלמוד־תּורה, זאָגט זי, אז ס'איז ניט אויסצושטעהן פון די אידען, ווי זיי שלעפּען?

פאר וואָס האָסט דו מיר א נאָמען געגעבען „אלקיוויאד", ניט „עקיבא", ווי איך היים באמת נאָכ'ן זיידען עקיבא? מיט וואָס איז אלקיוויאד געווען א שענערער מענטש פון אונזער גרויסען געלעהרטען רבי עקיבא?

פאר וואָס טאנצט מיין שוועסטער קלארא אויף אלע יאָלקעס, אז איך האָב אליין וויפיעל מאָל געהערט, אז מע רופט זי הינטער די אויגען „חייקא" און „זשידאָווקא"?...

פאר וואָס מישען זיך מאָטעל דער שניידער, בערעל דער שוסטער און חיים דער סטאָלער דאָרט, וואו מע דאַרף ניט, און נעמען זיך אָן י ע נ ע מ'ס קריוודע, אז י ע נ ע ר בעט זיי ניט, אז יענער איז גרייט אלע מאָל מיט א שטעקען זיי וויזען דעם רעכטען וועג?...

פאר וואָס, און פאר וואָס, און פאר וואָס, און פאר וואָס?

. . . .

האָב איך דיך שוין, טאטע, געפרעגט אלע פיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפערען א תּירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז ד ו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תּירוץ אויף מיינע קשיות, וועל א י ך דיר ענטפערען א תּירוץ:

ע ב ד י ם ה י י נ ו...

די פיער קשיות פון איין „אמעריקאן באָי״ *

— טאטע, איכ׳ל דיך פרעגען פיער קשיות:

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען: מה נשתנה הלילה הזה — וואס איז פארענדערט געווארען די דאזיגע נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

שבכל הלילות — אלע נעכט פון א גאנץ יאהר עסען מיר וואס מיר ווילען, סאי א אידישען סטייק, סאי פארק טשאפס, סאי פיש מיט חריין, סאי אויסטערס, סאי לאקשען־קוגעל, סאי פאמפקין־פאי. הלילה הזה — די דאזיגע נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה און נאר מרור. און אז מיר ווילען עסען חמץ, האט אונז די מאמע אנגעזאגט, קאנען מיר געהן אין א רעסטאראן אויף בראדוויי, ווארום אין שטוב איז ביי איהר, זאגט זי, סטריקטלי פסח׳יג. ס׳איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר און קלין. סע שעמעררט און סע פינקעלט. דישעס האט מען געקויפט שפאגעל־נייע, נאר־וואס פון סטאר. די פוירניטשור האט מען איבערגעפוצט. די טירען געוואשען. די ווינדעס געקלינט. די וואוד־וואורק איבערגעווארנישט. סיידי דאס דיענסטמיידעל גע׳כשר׳ט. עס לאזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטארק־געפעפערטע פיש. א גערוך פון געזוענ־שמאלץ. מע האט געמאכט צו דער יויך פענקייקס און בלינטשיקעס, היימישע קניידלעך און חרעמזלעך און פאלירטשיקעס. אונז האט מען פלוצים געהייסען אנטהון די העטס, אויסגעזעצט ארום טיש, געגעבען אונז אין די הענט אריין סידורים׳לעך מיט הגדות, מיר זאלען אריינקוקען. — זיצען מיר, ווי די דאמים, און מיר קוקען, ווי די האהנען אין „בני־אדם״...

וואס איז דאס פאר א קאמעדיע? ווי אזוי הייסט די פליי?...

. . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט איין קשיה.

די אנדערע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

[* דער דאזיגער אמעריקאנער ווארינאט פון „מה נשתנה״ איז געשריבען געווארען פון שלום־עליכם אין ניו־יארק, אין יאהר 1916.]

פאר וואס האט עפיס די מאמע אפגעשיקט די כריסטליכע קעכין אויף א גאנץ פסח? וואס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב?...

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואס מיר האבען זיך אליין באפרייט פון גלות־מצרים און געווארען פון שקלאפען, פון ציגיינערס, א פאלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו'ס בייבעל?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז געווען, זאגט מען, א טעמפעל, א גאטס־הויז פאר אלע פעלקער?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע קעניגען, וואס האבען זיך אויסגעפיינט ניט נאר מיט מלחמות, מיט בלוטפארגיסונגען אליין. זיי האבען, זאגט מען, געשריבען זעלטענע ביכער און געזונגען הייליגע ליעדער, פסאלמען?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים די פראפעטען, וואס האבען זיך ניט געזשעניערט אויסצוזעצען פעהלערען דעם גרעסטען פארשוין, אפילו דעם קעניג אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טרייכקען, קוקען ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האסט דו אונז אפגעגעבען אין סקוהל, מיר זאלען לערנען נאר אייגנגלש אליין, און האסט פארגעסען אונז לעהרנען אידיש, אונזער אייגענע שפראך?

אדער די שפראך, וואס אויף איהר איז געשריבען די בייבעל, די שפראך וואס אויף איהר האבען גערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויף איהר איז פארהאן, זאגט מען, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חזר'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער געאגראפיע פון דער גאנצער וועלט, נאר נישט אין דער באשרייבונג פונ׳ם לאנד פון אונזערע עלטערן, פון ארץ־ישראל?

. . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרעגן:

פאר וואס ווייסען מיר, ווען איז כריסטמאס, ווען איז וואשינגטאנ׳ס בוירטס־דעי, ווען איז לינקאלנ׳ס בוירטסדעי, ווען איז דעקאריישאן־דעי און טהענקס־גיווינג־דעי — און מיר ווייסען נים, ווען איז חנוכה, וואס איז פורים, ווען איז סוכות און וואס באדייט פסח?

פאר וואס ווייסען מיר, ווער איז געווען שעקספיר, מילטאן, לאנגפעלאו, דיקענס און טעקערייי, עדגאר פאו און מארק טוויין, און מיר ווייסען נים, ווער איז געווען יהודה הלוי, גארדאן, לעווינזאהן, אבראמאוויטש, ביאליק און נאך און נאך אונזערע אייגענע דיכטער און שריפטשטעלער?

פאר וואס, און פאר וואס, און פאר וואס?... פאר וואס זאל איך דיך איבערהויפט דארפען פרעגן קשיות?

. . . .

האב איך דיך שוין, פאטער, געפרעגט אלע פיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאלסט מיר ענטפערען א תירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר נים ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר אליין ענטפערען א תירוץ:

עבדים הייגו...

דער אתרוג

א מעשה לכבוד יום־טוב.

געשריבען אין יאָהר 1902.

דער אֶתְרוֹג

א.

הייסען הײם איך, זאָלט איהר װיסען זײן, אָרי־לײב, נאָר רופען רופט מען מיך לײבעל, און אין חדר האָב איך א צונעמעניש „לײב־דרײב־אָבדיריק”. אין חדר בײ אונז האָט איטליכם יונגעל זײן צונעמעניש: מאָטעל־קאַפּאָטעל, מאיר־דרעהער, מענדעל־פּענדעל, חײם־קלײען, איציק־שפּיציק, בערעל־צאַפּ... נעפּעלט אײך א ביסעל א גראַם? מילא, אז איציק איז שפּיציק, מענדעל איז פּענדעל און חײם איז קלײען — דאָס קאָן מען נאָך פארשטעהן; אָבער װאָס פּאַר א מחותן איז בערעל מיט צאַפּ? — למאי, װאָס פּאַר א משל איז לײב־דרײב־אָבדיריק? פון דעסטװעגען װיל איך דאָס שטארק ניט לײדען און קריך זיך שלאָגען, און חאַפּ פּעטש מיט קולאַקעס מיט סטוסאַקעס מיט בוכענצעס מיט שטשיפּאַלקעס פון אלע זײטען. מע מאַכט מיך ברױן און בלױ, װאָרום איך בין דער קלענסטער בײ אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שװאַכ־סטער און דער אָרעמסטער. קײנער װעט זיך פאַר מיר ניט אײנ־שטעלען, מײן קריװודע ניט אָננעמען; אדרבה, אז צװײ נגיד׳ישע יונגלעך בוכען מיך, אײנער זיצט אויף מיר רײטענדיג און דער אנדערער דרעהט מיר אײן אויהער, שטעהט דער דריטער, אײן אָרעמאַנ׳ס א יונגעל, און פּאַדטאַקעװעט מיט א ניגון:

אַט אַזוי! אַט אַזוי!
בּוכעט איהם!
בּוכעט איהם!
די עווערלעך!
די עווערלעך!
אַט אַזוי! אַט אַזוי!

דעמאָלט ליג איך שטיל, ווי א קעצעלע, און אַז מע לאָזט מיך אָפּ, געה איך מיר אַוועק אין א ווינקעלע און וויין זיך אויס שטי־לערהייט, וויש־אויס די אויגען, רוק זיך צוריק צו צו חברה און ווער ווידער א מענטש... בּקיצור, אַז איהר וועט בּאַגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה א נאָמען לייבעל, זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס בּין איך.

אליין בּין איך א געפּאַקטער פּוכלעק, א נידעריגער, נאָר א גראָבּער. ניט אַזוי מחמת פּעטקייט; איך בּין אויפ'ן לייב דוקא א מאָגערער. נאָר דערפאַר בּין איך פּוכלעקעוואַטע, ווייל איך טראָג גראָבּע וואַטאָווע הויזלעך, א גראָבּ וואַטאָווע לייבּעל מיט א גראָבּ וואַטאָווע קאַפּאָטקעלע. די מאַמע, פאַרשטעהט איהר מיך, וויל, עס זאָל מיר זיין וואַרעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פאַרקיהלען, האָט זי מיך אַרומגעוויקעלט מיט וואַטע פון קאָפּ בּיז פּיס. נאָר זי מיינט, די מאַמע הייסט דאָס, אַז וואַטע קומט ניט צו־נוץ פאַר א יונגעל. וואַטע קומט צו־נוץ אויף א מיאַטש, און נאָך אויף א מיאַטש, און נאָך אויף א מיאַטש — אַלע יונגלעך האָבּ איך איינ־געטיילט מיט וואַטע, געשלעפּט פון די הויזלעך און פון'ם קאַפּאָט־קעלע, אַזוי לאַנג, בּיז מע האָט דערזעהען, האָבּ איך געחאַפּט פּעטש מיט קולאַקעס, מיט סטוסאַקעס, מיט בּוכענצעס, מיט שטשיפּאַלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינס: ער טיילט וואַטע. ווער סע וויל, דער נעמט בּיי איהם וואַטע, און ווער עס האָט גאָט אין האַרצען, דער שלאָגט איהם, הרג'עט איהם, ממית'ט איהם: „לייבּ־דרייבּ־אָבּדיריק, א מצוה אויף איהם!"...

אויפ'ן פּנים בין איך רויט, די באַקען זענען ביי מיר בלויליך און די נאָז תּמיד פאַרקאָוועט, תּמיד פול ווי איין אויג. „איין אוצר ביי איהם, צו אַלדי שווארצע יאָהר!" — אזוי זאָגט די מאַמע און רייבט לייבלען די נאָז מיט'ן פאַרטוך גאַר אומ'ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאָך! נאָך! נאָך!"... לייבעל נעמט זיך אָן מיט אַלע כּוחות, עס שפּאַרט איהם שיער ניט אַרויס די אויגען פונ'ם קאָפּ מיט דער נשמה, און די מאַמע הערט ניט אויף צו שרייען: „נאָך! נאָך! נאָך!"... נאַ דיר איין אָנשיקעניש! אַ נאָז! עס זאָל אָבער ניט זיין קיין נאָז, וואָלט דאָך געווען גוט. ערשטענס, פאַרשפּאָרט מען דעקוטשען מיט'ן שנייצען; און צווייטענס, איז ניטאָ ווער ס'זאָל פרוירען ווינטער אויפ'ן פראָסט. נישט איין מאָל פלעגט מיר איינפאַלען צו פרעגען אַ קשיה: צו וואָס טויג אַ נאָז? ווי וואָלט געווען, למשל, אַז אַלע מענטשען זאָלען ארומגעהן אָהן נעזער? אי, וואָס פאַר אַ פּנים וואָלטען מיר דעמאָלט געהאַט? בלייבט אַ קשיה!... נאָר איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען, קינדער, עפּיס אַנדערש. איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען אַ מעשה מיט איין אתרוג, און ארויף בין איך גאָר אויף וויים איך וואָס!... לכן דריים איך איבער אין מיטען אַ שמועס און קעהר זיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיט'ן אתרוג.

ב.

מיין טאַטע, „משה־יענקעל דער נאמן", דיענט אין פּראָיעקט פון כּמה וכמה יאָהרען אַלס קאַסיר. ער באַקומט געהאַלט פינפט־האַלבען קאַרבען אַ וואָך און קוקט־ארויס אויף אַ הוספה; אַז מע וועט איהם געבען אַ הוספה, וועט ער, זאָגט ער, היינטיגס יאָהר, אם ירצה השם, קויפען איין אתרוג. נאָר די מאַמע (בּתיה־ביילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אזעלכע זאַכען. גיבער, זאָגט זי, וועט אומפאַלען אַ קאַזאַרמע און מענטשען וועלען

נע'הרג'עט ווערען, איידער א בעל־טאקסע וועט געבען א הוספה...
איינמאָל פאַר ראש־השנה איז לייבעל אָנגעקומען אויף אזא מין שמועס צווישען טאטע־מאמע.

ער: עס זאָל זיך קעהרען די וועלט, מוז איך היינטיגען סוכות האָבען איין אתרוג!

זי: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען, און דו וועסט קיין אתרוג נישט האָבען.

ער: אזוי זאָגסט דו? ווי זשע איז אָבער דער דין, אז מע האָט מיר צוגעזאָגט געבען צושטייער אויף איין אתרוג?

זי: וועט מען דאָס דאַרפען פאַרשרייבען אין ספר־פּראַלניק, אז ראש־חודש קרעמעניץ האָט זיך געטראָפען א נס — עס איז גע'פגר'ט א בער אין וואלד. נאָר וואָס דען? אז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפיקורס'טע.

ער: מעגסט דיר יאָ גלויבען און ניט גלויבען; איך זאָג דיר, אז היינטיגען סוכות האָבען מיר איין אייגענעם אתרוג.

זי: אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויהערען!

— אָמן! אָמן! אָמן! — טראַכט לייבעל ביי זיך אין הארצען, און עס שטעלט זיך איהם פאַר, אז דער פאָטער זיינער קומט אין שוהל אריין, ווי איין אלטער שטאָדט־בעל־הבית, מיט זיין אייגענעם אתרוג און מיט זיין אייגענעם לולב, און חאָטש משה־יענקעל דער נאמן איז א איד פון שפּיגעל־באַנק, פון דעסטוועגען, אז סע קומט צו הושענות און דער עולם מאכט א שפּאַציער מיט די אתרוגים אַרום דער בימה, געהט משה־יענקעל אויך אין קאָהן, גלייך מיט אלע מזרח־לייט, און לייבעל'ס הארץ קוועלט־אָן און פרעהט זיך. פריהער, געוויינטליך, געהט רב מלך דער חזן, ווי א פעלדמארשאַל, טריט ביי טריט, דעם קאָפּ פאַרריסען ארויף מיט גרויס גדלות, און זינגט אויף זיין שען־ציקעלדיגער שטימע: „הושע־נא, עניה סוערה, הושע־נא!" און תיכּף נאָך איהם געהט דער רב, א קליין אויסגעווייקט אידעל, אָנגערוקט דעם טלית איבער'ן פּנים. נאָכ'ן רב — דער דיין, א איד מיט א געל פּארמעט־

פנים, נאָר מיט ברייטע אַקסלען און מיט אַ פעטען בויך, וואָס טרייסעלט זיך אונטער דער גלאַנצענדיגער אַטלעסענער קאַפּאָטע. און נאָכ'ן דיין — די „פּני העיר", די „מזרח־לייט", די נגידים, דער סאַמע צימעס פון שטאָדט: רב דאָדי רב הערשעלע'ס, רב שמחה רב יאָסילע'ס, רב אהרן רב לייבעלע'ס. נאָכדעם — די דריי בערעלס: בערעל דער גרויסער, בערעל דער רויטער, בערעל מיט דער באָק. נאָכדעם — מיטעלמעסיגע בעלי־בתּים: מענדעל ברוך נחמה'ס, אַלטער מינצי פּעסיל'ס, שעיה שלמה־דוד'ס, וועלוועל חיים־בערטשיק'ס. און נאָכדעם געהען קליינוואַרג: משה קאָטער, חיים פּלאָם, עזריאל קאַטשקע, מאיר ליפּ, שלום סקריפּ, שמואליק פּעטרישקע, און נאָך און נאָך, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אַ נגיד נאָך אַ נגיד, אַ בעל־הבית נאָך אַ בעל־הבית, איטליכער לפי ערכו, נאָך זיין פּאַרמעגען, ווי, להבדיל, אין דער אַרמיע, בשעת דאָס חיל געהט אין דער מלחמה: פריהער טרעט־אַרויס דער פעלדמאַרשאַל, נאָכדעם געהען גענעראַלען, נאָכדעם פּאָלקאָווניקעס, אָפיציערען און יונקערס, אונטעראָפיציערען און פעלדפעבעלס, און ערשט נאָכדעם געהען די פּראָסטע סאָלדאַטען... לייבלען שטעלט זיך פאָר, אַז זיין פאָטער האָט זיך אַריינגעחאַפּט מיט'ן אתרוג צווישען די שענסטע בעלי־בתּים, אַ סך פריהער פאַר רב ישראל דעם שניידער, וואָס האָטש ער איז אַ איד אַ בעל־מלאכה און אַ גרויסער אָרעמאַן, פון דעסטוועגען, קומט צו די הושענות, געהט רב ישראל דער שניידער גלייך מיט אַלע בעלי־בתּים מיט אַ פרעמדען אתרוג, וואָס איין אויפגעקומענער בעל־מלאכה האָט איהם מיט דעם מכבּד געווען, אפשר דערפאַר, ווייל רב ישראל איז אַ שענער איד אַ לייטישער און אַ גאַנץ עהרליכער. לייבעל האָט נישט איינמאָל באַמערקט, אַז עס קומט צו הושענות און דער עולם הויבט־אָן אַרומצוגעהן אין שוהל מיט די אתרוגים, שטופּען זיך די בעלי־בתּים איטליכער וואָס פריהער, קוקען כּלומרשט אין סידור אַריין, העלפען דעם חזן זינגען די הושענות מיט אַ דין קול'כעל, מאַכען בשעת־מעשה זעהר אַ פרום פּנים, און חאַפּען אַ קוק מן הצד, קליגען זיך

צו פאַרנעמען אַ רעכט שטיקעל אָרט, נעהענטער צו די פּני העיר, צו די מזרח־לייט, צו די נגידים; און אַז זיי קומען־אוים אַ ביסעל ווייטליך, מאַכען זיי פּים און הויבען אָן געהן גיכליך, זיי זאָלען חלילה ניט פאַרשפּעטיגען און איין אַנדערער, אַ קלענערער, זאָל חלילה ניט פאַרחאַפּען זייער אָרט. און אָפּטמאָל טרעפט זיך, אַז איינער אַ בעל־הבית האָט אַ ביסעל פאַרשפּעטיגט, רוקט ער זיך אַריין בריה'ש מיט אַ זייטעל צווישען אַנדערע צוויי בעלי־בתּים, וואָס וואָלטען איהם מכּות אַריינגעלאָזט, עס זאָל זיין אין זיי געוועגדט...

אַז לייבעל האָט דערהערט דעם שמועם פון פאָטער און מוטער מכּח איין אייגענעם אתרוג, האָט ער זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אויסגעפּויקט אין חדר, אַז היינטיגען יום־טוב וועלען זיי האָבען איין אתרוג, „איין אייגענעם אתרוג"; נאָר קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלויבען, וויפיעל ער האָט זיך ניט געשוואָרען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיין טאַטען? — האָבען חברה שקצים געַרעדט צווישען זיך. — אַזאַ קבצן שבקבצנים, פון די קבצניוועקער קבצנים, וועט קויפען איין אייגענעם אתרוג! ער מיינט, אַפּנים, ס'איז אַ לימענע, איין עפּעל פּאַר אַ גראָשען!

און די קלענערע יונגלעך האָבען צוגעזונגען:

לייב־דרייב־אַבּדיריק
האָט אויסגעטראַכט אַ ליגען!
אויסגעטראַכט אַ ליגען!...

אַזוי האָבען חברה שקצים געזונגען און מע האָט איהם נאָך מכבד געווען, ווי אַלע מאָל, מיט שענע עטליכע פּעטש, קולאַקעס, סטוסאַקעס, בוכענצעס און שטשיפּאַלקעס. די דאָזיגע מעשה האָט איהם, געוויינטליך, פאַרדראָסען, און לייבעל הויבט־אָן גלויבען, אַז זיין טאַטע איז אַ כּתריליק, אַ קבצן שבקבצנים, און אַ קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען... ווי איבערראַשט איז ער אָבער געוואָרען, אַז

ער איז געקומען אהיים און האָט געטראָפֿען הענזעל דעם שוחט מיט דער נאַפּאָליאָנקע אויפֿ׳ן קאָפּ זיצען מיט׳ן פֿאָטער בײַ׳ם טיש און פֿאַר זיי איז געשטאַנען אַ קעסטעל מיט אתרוגים, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען מיט זייער גן־עדן־ריח איבער דער גאַנצער שטוב.

ג.

די נאַפּאָליאָנקע, וואָס הענזעל דער שוחט טראָגט אויפֿ׳ן קאָפּ, איז אַזאַ מין שטריימעלע, אַ מיצעל אַזעלכס, וואָס איז אונז פֿאַרבליבען בירושה פֿון נאַפּאָליאָן דעם ערשטען. דאָרטען, בײַ די פֿראַנצויזען, איז דאָס מיצעל שוין לאַנג אויס מאָדע; נאָר בײַ אונז, אין כתרילעווקע, האָט זיך נאָך פֿאַרוואַלגערט איין נאַפּאָ־ליאָנקע, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי איינס, בײַ הענזעל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז אַ לאַנגס און אַ שמאָלס, פֿון פֿאָרענט מיט אַ שפּעלטעל, מיט אַ קנעפּעל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תּמיד חשק געהאַט צו די דאָזיגע קאָטעסלעך. ווען דאָס מיצעל פֿאַלט־אַריין צו מיר אין די הענט האָטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאָטעסלעך מיינע!... אַזוי האָב איך מיר געקלערט. הענזעל דער שוחט טהוט אָבער קיינמאָל ניט אויס דאָס מיצעל פֿונ׳ם קאָפּ, און מיר ווייזט זיך אויס, אַז די קאָטעסלעך מיט׳ן מיצעל מיט די פּאות מיט׳ן קאָפּ זענען בײַ איהם עפּיס ווי צונויפֿגעוואַכסען אינ־איינעם, און דערפֿאַר, אַז ער רעדט און מאַכט מיט די הענט, שאָקלען זיך די פּאות און די קאָטעסלעך באַמבלען זיך. רב הענזעל דער שוחט לעגט־פֿאַנאַנדער די גאַנצע קראָם זיינע, קלויבט אויס איין אתרוג, טראָגט איהם צו צו דעם טאַטען מיט צוויי פֿינגער און הייסט איהם נעמען דעם דאָזיגען אתרוג.

— אָט דעם אתרוג זאָלט איהר נעמען, רב משה־יענקעל, וועט איהר האָבען הנאה, וואָרום ער איז, זאָג איך אייך, איין אנטיק! איין אנטיק שבאַנטיק!

— אָבער א קאַרפּירער ? — פרעגט דער טאַטע און באַטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זייטען, ווי מע באַטראַכט א בריליאַנט, און די הענט ציטערען איהם פאַר פרייד.

— נאָך א מין קאַרפּירער ! — מאַכט דאָס מיצעל מיט א געלעכטערעל, און די קאָטעסלעך באַמבלען זיך. — א קאַרפּירער שבקאַרפּירער ! צווישען קאַרפּירער א קאַרפּירער !

משה־יענקעל דער נאמן שפּיעגעלט זיך אינ׳ם אתרוג, קאָן זיך אין איהם זאַט נישט אָנקוקען, רופט־צו בתיה־ביילה׳ן און ווייזט איהר מיט א גליקליך שמייכעלע אויפ׳ן אתרוג, ווי מע ווייזט־אָן אויף זעהר א רייכען פּערמואר, א ציערונג, איין אבן־טוב, אָדער ווי אויף א שעהן טייער קינד, א טרייסט. בתיה־ביילה געהט־צו אָהן ווערטער, ציהט־אויס די האַנט פּאַוואָלינקע, וויל נעמען דעם אתרוג אין האַנט אריין, גיט מען איהר נישט : „פּאַוואָלינקע מיט די הענט ! א שמעק, אויב דו ווילסט״... בתיה־ביילה באַנוגענט זיך חאַטש מיט א שמעק, און מיר גיט מען אפילו קיין שמעק אויך נישט טהון. מיך לאָזט מען אפילו ניט צו, איך זאָל ניט שטעהן צו נאָהענט, איך זאָל גאָר ניט קוקען אפילו, וואָרום ס׳איז מסוכן נפש !

— שוין, אָט איז ער דאָ ! — זאָגט די מאַמע. — אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג !...

— לאָז גאָט היטען ! — זאָגט דער טאַטע, איבערגעשראָקען פון א בייז וואָרט.

— שומר ומציל זיין ! — העלפט צו דאָס מיצעל, און די קאָטעסלעך באַמבלען זיך. רב הענזעל שענקט א ביסעל קלאָטשע אויף איינצווויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־עדן־ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך.

ווי א בריליאַנט, ווי א זעלטענעם שטיין, ווי א טייערען פקדון, וואָס מע האָט איהם איבערגעגעבען באַהאַלטען און אָפּ־היטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג, וואָס אז טאָמער ווערט

עם חלילה פארפאלען, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, — אזוי האָט מען גענומען דעם שמעקענדיגען אתרוג, איינגעהילט אין קלאָטשע, ווי מע הילט־איין א ציטעריג קינד, א בן־יחיד'על, ס'זאָל זיך חלילה ניט צוקיהלען דאָס העלזעל, און מע האָט פּאוואָלינקע אויסגעבעט און באַלעגט אין א שענע קיילעכיגע הילצערנע גע־טאָקטע געפארבטע פּושקע פון צוקער. דעם צוקער האָט מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האָט מען אריינגעבעטען, ווי א ליעבהארציגען גאסט: ברוך הבא, רב אתרוג! אריין, אריין, אין פּושקע אריין! רעכט איינגעדעקט מיט קלאָטשע, צוגעדעקט מיט'ן דעקעל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צוגע־מאכט דאָס טירעל — און א גוטען טאָג!

— איך האָב מורא, דער משומד (דאָס מיינט מען מיך) זאָל זיך ניט דאָביוועז צו דער שאפע, חלילה, און נישט אָפּבייסען דעם פּיטום פונ'ם אתרוג!... — אזוי טהוט א זאָג די מאמע נאָך א מאָל און נעמט לייבלען פאר א האנט און שלעפּט איהם אָפּ פון דער שאפע.

ווי א קאַץ, אז זי דערשמעקט פּוטער, שפּרינגט זי אראָפּ פונ'ם פּריפּעטשיק, גלייכט זיך אויס דעם רוקען, הויבט זיך אָן ארומ־דרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען באזונדער אין די אויגען אריין און באַלעקען זיך, — אזוי האָט נעבאך לייבעל א היבשע צייט זיך ארומגעדרעהט נעבען דער שאפע, אריינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירעל, נעשמייכעלט צו דער פּושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאַנג, ביז די מאמע זיינע האָט דאָס דערזעהען, האָט זי א זאָג געטהאָן משה־יענקלען, אז דער ווייסער־חברה'ניק האָט חשק זיך דאָביוועז צום אתרוג. האָט משה־יענקעל אָנגעשריגען אויף איהם: „אין חדר אריין, דו שקאָץ איינער, ניט געדאכט זאָלסט דו ווערען!"... א קאָטאַ, הייסט דאָס, פון דער פּוטער!...

לייבעל בווינט־איין דעם קאָפּ, לאָזט־אראָפּ די אויגען און געהט־אוועק אין חדר אריין.

ד.

אז איך האָב געלערנט אין חומש די ערשטע סדרה פון בראשית, פלעג איך מיר ניט איין מאָל טראַכטען: וואָס וואָלט געווען, למשל, ווען גאָט האָט באַזעצט אָדם הראשונ׳ען מיט זיין פרוי אין גן־עדן — ער זאָל זיי ניט געוועהן אָנזאָגען, פון וואָסערע פּירות זיי מעגען יאָ עסען און פון וואָסערע פּירות זיי טאָרען ניט עסען? די שלאַנג וואָלט דעמאָלט געווים קיין שליטה ניט געהאַט, זי וואָלט ניט אָנגערעדט חוה׳ן, זי זאָל פאַרזוכען פונ׳ם עץ־הדעת, חוה וואָלט ניט אונטערגעטראָגען איהר מאַן דאָס עפּעלע, גאָט וואָלט זיך ניט צעבייזערט אויף זיי, מע וואָלט זיי ניט ארויסגע־טריבען פונ׳ם וויינגאָרטען, און מיר וואָלטען נאָך אפשר עד היום געשפּאַציערט אין גן־עדן. די טאַטעס וואָלטען געזעסען מסתּמא און געלערנט, די מאַמעס וואָלטען געאַרבייט זאָקען, אָדער גע־פליקט פעדערען, און מיר, יונגלעך, ווייסע־חברה׳ניקעס, וואָלטען געקלעטערט אויף די בערג, אויף די הרי אררט, געריסען טייטלען, געגעסען מילגראָמען, אָנגעשטופּט פולע קעשענעס מיט באָקסערען און געבאָדען זיך גאַנצע טעג אינ׳ם טייך פּישון...

די עטליכע ווערטער, וואָס בתיה־ביילה האָט אַ זאָג געטהאָן צו איהר מאַן: „אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג", זענען געווען פאַר לייבלען אַ סם־המות, אַ גיפט אין די ביינער אריין.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פּיטום פונ׳ם אתרוג" באַזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט ארויסגעקראָכען פון זיינע געדאַנקען אויף קיין מינוט, ביינאַכט געקומען צו חלום, געטאָרעט איהם, געשלעפּט ביי די פאָלעס: „דו האָסט מיך נישט דערקענט, נארישיו? דאָס בין איך, איך, פּיטום!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער: „שטעה אויף, נארישיו, געה עפען־

אויף די שאפע, נעם־ארויס דעם אתרוג און בײס מיך אָפּ, וועסט דו זיך מחיה זיין!"...

אין דער פריה, אז לייבעל שטעהט־אויף און גיסט־אָפּ נעגעל־וואסער, חאפּט ער זיך צום דאוונען, נעמט דאָס אָנבייסען מיט זיך, חאפּט א קוק פארבייגעהענדיג אהין, אין שאפע, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עם דאכט זיך איהם אויס, אז די פושקע ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'על!"... לייבעל נעמט די פּיס אויף די פּלייצעס און מארש אין חדר אריין.

איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען, אז לייבעל איז אויפ־געשטאנען, האָט ער דערזעהען, אז ער איז איינער אליין, איינער אליין אויף דער גאנצער שטוב. דער טאטע איז אין פראָיעקט, די מאמע — אין מארק, די דיענסט־אידינע פּאָרעט זיך אין קיך, דאָס קליינע קינד אין וויעגעלע ליגט פארוואָרפען די הענטלעך ארויף, שלאָפט און שמייכעלט, לאכט פונ'ם שלאָף. „מלאָכים שפּיעלען זיך מיט דעם" — טראכט זיך לייבעל, גיסט־אָפּ נעגעל־וואסער און חאפּט א קוק אהינצו, אין שאפע אריין, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'על!"... פּאוואָלינקע, פּאוואָלינקע געהט לייבעל צו צו דער שאפע, עפענט־אויף דאָס גלעזערנע טירעל, נעמט־ארויס די פושקע, די שענע קיילעכיגע הילצערנע געטאָקטע געפארבטע פושקע, עפענט־אויף דאָס דעקעל, און איידער ער דעקט נאָך אָפּ די קלאָטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם א זעץ אין נאָז אריין א ריח, א שטארקער, שארפער ריח, א גן־עדן־ריח; און איידער ער קוקט זיך ארום, איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האנט און דער פּיטום טהוט איהם א שפּרונג אין פּנים אריין:

— ווילסט האָבען הנאה? ווילסט פיהלען א טעם גן־עדן? נעם בייס מיך אָפּ! האָב קיין מורא ניט, נארישיו, קיינער וועט

נישט וויסען! קיין בן־אָדם וועט נישט זעהען! קיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען!...

. . . .

וואָס איז געווען, ווילט איהר וויסען? צי האָב איך אָפּגע־ביסען דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג, צי האָב איך זיך איינגעהאַלטען און נ י ט אָפּגעביסען דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהאָן אויף מיין אָרט, ווען מע זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל, איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּ־בייסען דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען, וואָס פאַר א טעם עס האָט א פּיטום פון איין אתרוג?...

ה.

משה־יענקעל דער נאמן, וואָס דיענט אין פּראָיעקט, איז ניט אים שטאַנד אליין צו בויען זיך א סוכּה. א סוכּה לאָז בויען דער שכן, זלמן דער סטאָלער; ער איז ניט קליין. זלמן דער סטאָלער האָט א סך ברעטער, און מיר געבען צושטייער א צוויי ציכלעך מיט ליילעכער און מיט קאָלדרעס אויף ארומצושלאָגען די ווענט. בתיה־ביילה די נאמנ׳טע וועט איהם דערפאַר אָפּבאַקען חלה אויף יום־טוב — זלמן דער סטאָלער איז ניט לאַנג געבליבען איין אַלמן מיט אכט קינדער — און העלפען דער עלטערער טאָכטער צבית אָנפּילען די פיש, וואָרום אזוי פילען פיש, ווי בתיה־ביילה די נאמנ׳טע, פילט קיינער ניט אין כּתרילעווקע. הייגט וואָס איז ווערטה דאָס אתרוג־בענטשען?

— איהר האָט א חלק אינ׳ם אתרוג גלייך מיט אונז, — זאָגט בתיה־ביילה די נאמנ׳טע צו זלמן דעם סטאָלער.

— אויף צו בענטשען, — פאַררעכט איהר משה־יענקעל דער נאמן.

— וואָס דען, אויף צו עסען? — רופט זיך אָן דער סטאָלער פון זיין זייט.

נישט נאָר זלמן אַליין האָט זיך אויסגעבעט אַ בעטעל אתרוג בענטשען אין סוכּה; דערויף האָבען אַרויסגעקוקט אויך די קינדער זיינע, ווי מע קוקט־אַרויס אויף משיח'ן: אַ קליינינקייט אַזאַ גליק — האַלטען אין איין האַנט דעם אתרוג, אין דער אַנדערער האַנט דעם לולב, מאַכען אַ ברכה „על נטילת לולב" און געבען אַ טרייסעל: טררררר!... „וויפיעל טעג האָבען מיר נאָך צו סוכּות?" — האָט איינער געפרעגט ביי'ם אַנדערען און געצעהלט די טעג.

דעם טאָג וואָס ערב סוכּות האָט דער טאַטע זיך פאַרנומען מיט אויסבינדען דעם לולב, צונויפקליבען די פיער מינים און צו־גרייטען אַלסדינג אויפ'ן שענסטען אופן. דעם צוגעקליבענעם אויסגעפּוצטען לולב האָט ער אַוועקגעשטעלט אויבען אויף דער שאַפּע, אין אַ ווינקעלע, אַ ביסעל צוגעשפּאַרט אויף אַ זייט, ווי אַ לעבעדיגער נפש שפּאַרט זיך צו אַ ביסעל אָפּרוהען. לייבלען האָט ער פאַרשפּאַרט אָנזאָגען, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב, ווארום אַז לייבעל זאָל אפילו ועלען, וואָלט ער נישט געקאָנט אַזוי הויך דערלאַנגען, און אַז ער זאָל אפילו וועלען צו־שטעלען אַ בענקעל צו דער שאַפּע און אַרויפקלעטערען, וואָלט דער־פון אויך גאָרנישט געוואָרען: דאָס בענקעל וואָלט נאָר אומגעפאַלען, און ער וואָלט געגעבען אַ פּראַל אין דער ערד אַריין, וואָלט זיך ברעכען האַלז־און־נאַקען און וואָלט נאָך געכאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק, אַז ער וואָלט פאַרזאָגען קינד'ס קינדער!...

נאָך אַ זאַך איז געווען, פאַר וואָס לייבעל האָט געלאָזט צו־רוה דעם לולב: ס'איז איהם אפילו אין קאָפּ אַריין נישט גע־קראָכען קיין לולב. איהם האָט איין אַנדער מחשבה געפּיקט אין קאָפּ: „וואָס וועט זיין, טאָמער, חלילה, כאַפּט מען זיך צום פּיטום פונ'ם אתרוג און מע דערזעהט, אַז ער איז, מחילה, איין

אַפּגעבּיסענער?״... אמת, לייבּעל האָט אפילו דעם אָפּגעבּיסענעם פּיטום תּיכּף ומיד צוגעקלעפּט צוריק צום אתרוג מיט שפּייעכץ — נאָר ווער ווייסט, צי וועט ער זיך אויף שפּייעכץ וועלען האַלטען?... גוואַלד, גוואַלד, וואָס וועט זיין? וואָס פאַר אַ תּירוץ וועט ער זאָגען? ווי אַזוי וועט ער גאָר קאָנען קוקען אין די אויגען אריין דעם טאַטען און דער מאַמען און אַפּלייקענען, זאָגען, אַז ער ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? ווער וועט איהם גלויבּען אויף זיינע נאמנות? און צו וואָס האָט ער דאָס באַדאַרפט טהון? וואָס איז איהם דערפון ארויסגעקומען? וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ פּיטום פון איין אתרוג, אַז בּסך־הכּל איז ער — פּע, ביטער גאַל, אַ בייזע וויסטע חלשות! אומזיסט־אומנישט גענומען און קאַלי געמאַכט אַ פּרי, גע׳פּסל׳ט איין אתרוג, אַזאַ שענעם אתרוג! און אַז דער אתרוג איז גע׳פּסל׳ט — דאָס איז לייבּעל שוין געוואָהרע געוואָרען אין חדר פון זיינע חברים. הייינט צו וואָס האָט דאָס איהם געטויגט? צו וואָס האָט ער דאָס באַדאַרפט?... עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער איז אַ „הורג־נפש״: גענומען אַ לעבּעדיגע זאַך, אָפּגעבּיסען דאָס קעפּעל און צוגענומען ביי דעם דאָס חיות. פאַר וואָס? פאַר ווען? וואָס האָט דאָס איהם געטהאָן?... אומעטום און אַלע מינוט האָט ער געזעהען פאַר זיך דעם אָפּגעבּיסענעם פּיטום, דעם טוידטען אתרוג, נעל ווי וואַכּס, אָהן אַ טראָפּען חיות, אַ מת, אַ בּר־מינן, אַ בּר־מינן!...

ביינאַכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום, איהם געטאָרעט און געשלעפּט פאַר׳ן אָרבּעל, געוועקט איהם: „וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר? פאַר וואָס האָסט דו אָפּגעבּיסען מיין פּיטום? איך בּין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול, פּסול!״... לייבּעל קעהרט זיך איבּער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער: „קויילער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום?״...

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכּות. נאָך דעם ביינאַכטיגען פרעסטעל איז אויפגעגאַנגען די זון אויפ׳ן לויטערען בלויען הימעל און באַגאָסען די ערד מיט א פריילּיכער מחיה׳דיגער ליכטיגקייט, וואָס צעגעהט זיך אין יעדען אבר און פּילט־אָן דאָס הארץ מיט א משונה געפיהל, מיט א מאָדנע בענקעניש נאָך דעם איבערגעלאָ־פענעם זומער. די זון לייכט, נאָר ווארעמען ווארעמט זי ניט. „ווי א שטיפמאַמע", זאָגט מען ביי אונז אין כּתריל־עווקע. נישטאָ יענע ווארעמקייט, וואָס זומער־לעב! מע זעהט נישט יענע גרינקייט, וואָס זומער־לעב! מע הערט נישט דאָס פּישטשען פון די פויגעלעך, וואָס זומער־לעב! אַלץ, אַלץ איז אוועק מיט׳ן ערשטען בלאָז פון דעם ערשטען טאָג פון חודש אלול, און נישט אזוי גיך וועט זיך אומקעהרען יענע ווארעמקייט פון דער זון, יענע גרינקייט פונ׳ם גראָז און יענעם פּישטשען פון די פויגעלעך. די ערד וועט זיך נאָך גוט אָנפרוירען ביז דעמאָלט; געננג שנייען וועט נאָך זיין ביז דעמאָלט, שנייען מיט ווינטען, מיט בורעס, מיט זאַווערוכעס. עס וועט נאָך געננג בלאָזען און דרעהען און פייפען און קעהרען די וועלט, ביז די ערד וועט זיך אויפחאַפּען פון איהר קאַלטען שלאָף, אראָפּוואַרפען פון זיך די קאַלטע געפרווירענע קאָלדרע און באַנייען זיך מיט א שפּאָגעל־ניי גרין קלייד און מחיה זיין טאָלען און בערג, טייכען און ימים, בוימער און בלומען, חיות און בהמות, מענטשען און עופות, און אלסדינג, וואָס לעבט, געוועלטיגט און ווידמעט זיך אויף דער ערד...

דעם טאָג האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געפעדערט אויפ־צושטעהן, איבערקוקען די יום־טוב׳דיגע קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם באַקאַנטען שענעם יום־טוב׳דיגען ניגון. דעם טאָג האָט זיך בתיה־ביילה די נאמנ׳טע געפעדערט צו די יום־טוב׳דיגע פיש מיט די יום־טוב׳דיגע פאַרפעל מיט׳ן יום־טוב׳דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט זיך זלמן דער סטאָלער געפעדערט אָפּבענטשען

אתרוג אין דער סוכּה פריהער פאַר אַלעמען, בכדי ער זאָל קאָנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אָנטהון וואוילטאָג לכבוד יום־טוב.

— רב זלמן בעט דעם לולב מיט׳ן אתרוג. — מאַכט די מאַמע צום טאַטען.

— עפּען־אויף די שאַפע, נעם־אַרויס די פושקע, נאָר פּאַוואָ־לינקע! — זאָגט צו איהר דער טאַטע און אליין שטעלט ער צו א בענקעל צו דער שאַפע און נעמט־אַראָפּ דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכּה אריין מכבד זיין דעם סטאָלער מיט דער מצוה.

— נאַט בענטשט אתרוג, — מאַכט ער צום סטאָלער, — נאָר פּאַוואָלינקע, למען השם, פּאַוואָלינקע!...

זלמן דער סטאָלער איז, קיין עין־הרע, א איד א גבר און האָט צוויי הענט, וואָס איטליכער פינגער פון זיי וואָלט געקאָנט אנידער־לעגען דריי אזעלכע לייבלעך, ווי איך, אין איין קלאָפּ. אויף יעדען גראָבען פינגער איז ביי איהם פאַרהאַן א נאָגעל, תּמיד פאַרפּאַפּט און תּמיד רויט פון לאַק, און מיט דעם נאָגעל, אז ער פיהרט דורך איבער א ברעט, בלייבט א טיעפער סימן אויסגעקריצט, ווי מיט א שאַרף פון איין אייזען. לכבוד יום־טוב האָט זלמן אָנגעטהאָן א ווייס העמד מיט א נייער קאַפּאָטע, און האָט אין באָד זיך לאַנג געזייפט די הענט מיט זייף און מיט אַש און מיט זאַמד, און נישט געקאָנט אָפּזייפען זיך. די הענט זענען געבליבען פאַרפּאַפּט און די נעגעל רויט פון לאַק, ווי פריהער.

אָט אין די דאָזיגע הענט איז אריינגעפאַלען דער ציטעריגער שמעקענדיגער אתרוג. נישט אומזיסט האָט זיך משה־יענקעל דער נאַמן אזש א וואָרף געטהאָן, בשעת זלמן דער סטאָלער האָט א נעם געטהאָן דעם אתרוג, א רעכטען קוועטש געטהאָן איהם און א גוטען טרייסעל געטהאָן מיט׳ן לולב.

— פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע! — זאָגט צו איהם דער טאַטע און ציטערט איבער׳ן אתרוג. — אָט היינט קעהרט, זייט מוחל,

איבער דעם אתרוג מיט'ן פּיטום אראָפּ און זאָגט „שהחיינו", נאָר פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, למען השם, פּאַוואָלינקע!

פּלוצים האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געגעבען אַ וואָרף און אַ געשריי ניט מיט זיין קול: „אוי!"... אויף זיין געשריי איז געקומען צו לויפען אין סוכּה אריין בּתיה־בּיילה די נאמנ'טע.

— וואָס איז, משה־יענקעל? גאָט איז מיט דיר!

— גראָבּער יונגאַטש! עם־האָרץ! — האָט ער זיך צע־שריגען אויפ'ן סטאָלער און איז געוועזען גרייט איהם דורם זיין מיט דער ראיה. — ווי אַזוי איז מען אַזאַ גראָבּער יונגאַטש? אַזאַ איין עם־האָרץ? איין אתרוג איז דען אַ האַק? צי אַ דאָלעטע? צי איין עקבּויר? איין אתרוג איז ניט קיין האַק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבּויר! איהר האָט דאָך מיר איבּערגעקוילעט דעם האַלז אָהן אַ מעסער! איהר האָט מיר גע'פּסל'ט דעם אתרוג! אָט ליגט דער פּיטום — אָט נאָט זעהט, גראָבּער יונגאַטש! עם־האָרץ וואָס איהר זענט!...

טוידט זענען מיר געוועזען אַלע. זלמן דער סטאָלער איז גע־שטאַנען נעבּאָך אַ טוידטער, ניט פאַרשטאַנען, ווי אַזוי האָט זיך עס איהם געטראָפען אַזאַ מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען, וואָס דער פּיטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט, דאַכט זיך, געהאַלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים־קוים מיט די שפּיץ פינגער?... איין אומגליק! אַזאַ איין אומגליק!... משה־יענקעל דער נאמן איז געוועזען טוידט, ווי אַלע טוידטע. נאָך נישט געוועזען מיט'ן אתרוג אין שוהל, נאָך נישט געמאַכט די ערשטע ברכה אפילו, און שוין גע'פּסל'ט! וואָס האָט ער גאָר בּאַדאַרפט געבּען אַזאַ טייערע, אַזאַ־נ־איידעלע פּרי אין אַזעלכע גראָבּע הענט אריין? קראַנק געוועזען בּענטשען אין שוהל אויפ'ן קהל'שען אתרוג? „איהר גראָבּער יונגאַטש! איהר עם־האָרץ אייגער!"... בּתיה־בּיילה די נאמנ'טע איז געוועזען טוידט, געבּראָכען די הענט: „אַ מענטש, אַז סע נעהט איהם ניט, זאָגט זי מיט טרערען אין די אויגען, זאָל ער בּעסער נעמען און בּאַגראָבּען זיך לעבּעדיגערהייט, אַ פרישער, אַ

געזונטער אין דער ערד אריין!״... לייבעל איז געשטאנען א טוידטער פון ציטערניש און פון פחדים און פון דעם טאטענ׳ס יסורים און פון דער מאמע׳ס טרערען און פון זלמן דעם סטאָלער׳ס בזיונות. לייבעל ווייסט ניט, צי זאָל ער טאנצען פאר פרייד, וואָס גאָט האָט מיט איהם געטהאָן אזא נס, אויסגעלייזט פון אזא צרה, פון אזא איין אומגליק, צי ער זאָל וויינען אויפ׳ן טאטענ׳ס יסורים, אויף דער מאמע׳ס טרערען און אויפ׳ן סטאָלער׳ס בזיונות? צי זאָל ער ארומחאפען זלמן דעם סטאָלער און אויסקושען איהם יעדען אבר, איהם קושען די גראָבע הענט מיט די פארפאפטע פינגער מיט די רויטע נעגעל, דערפאר, וואָס ער איז געווען זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט א קוק אויפ׳ן טאטענ׳ס פנים, אויף דער מאמע׳ס טרערען, אויפ׳ן סטאָלער׳ס הענט, אויפ׳ן אתרוג, וואָס וואלגערט זיך אויפ׳ן טיש א טוידטער, געל ווי וואקס, אָהן א פיטום, אָהן א טראָפען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

— א טוידטער אתרוג! — זאָגט דער טאטע מיט איין אונטערגעבראָכענער שטימע.

— א טוידטער אתרוג! — זאָגט איהם נאָך די מאמע מיט טרערען אין די אויגען.

— א טוידטער אתרוג! — זאָגט זיי נאָך זלמן דער סטאָלער און קוקט זיך אין די הענט אריין און טראכט, אפנים, בשעת־מעשה: „א פאָר ידים — אפגעדארט זאָלען זיי ווערען!״...

המן און זיינע טעכטער

געשריבען אין יאָהר 1903.

המן און זיינע טעכטער

א.

פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען המן — ווייס איך נישט; נאָר גערופען האָט מען איהם.

אפשר דערפאַר, ווייל ער איז געווען א שלעכטער? — האָט פון איהם קיינער ביי אונז קיין שלעכטס נישט ארויסגעזעהען.

אפשר דערפאַר, ווייל ער האָט געהאַט צעהן זיהן? — האָט ער נישט געהאַט, א חוץ צוויי טעכטער, איין זוהן אפילו.

אפשר דערפאַר, ווייל ער האָט געהאַט א ווייב זרש? — איז, ערשטענס, ביי אידען נישטאָ אזא נאָמען, און צווייטענס, האָט ער, פון זינט איך געדענק איהם, קיין ווייב נישט געהאַט.

פאַר וואָס זשע פּאָרט האָט מען איהם א נאָמען נעגעבען ביי אונז אין כתרילעווקע אזא מיאוס'ען נאָמען?

נאָר א קשיה, וואָס ביי אונז אין כתרילעווקע קאָן מען א נאָמען געבען!

למאי, ס'איז פאַרהאַן ביי אונז א איד, — מיר דאַכט, ער לעבט נאָך — וואָס מע רופט איהם „תרח"?

און ווי געפעלט אייך א נאָמען „גיהנם"? א נאָמען „האַר־מידער"? א נאָמען „טעלעצע"? א נאָמען „מלאך־המות"? א נאָמען „חלירע"? א נאָמען „קליפּה"?

צי, למשל, ס׳איז געווען ביי אונז א אידינע, האָט זי געהייסען „עטי־פּעטי״, און נאָך א אידינע — „צאינה־וראינה״, און איינע א אידינע איז ביי אונז געווען מיט גאָר אזא מין נאָמען: „חנה־שרה־פּייגע־פּעלצעליכעס״!

בקיצור, געהייסען האָט ער מרדכי, און גערופען האָט מען איהם „המן״. און געווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שווארצע אויגען, מיט א לאנגער נאָז, מיט א קורץ אויס־געפּליקט גרויליך בערדעל, וואָס ער האָט תמיד געפּליקט פון דעם איינציגוויז די האָר, נישט געלאָזט, ס׳זאָל וואַכסען; די באקען זענען געהאנגען אראָפּ מיט א סך קנייטשען אויפ׳ן לאנגען האלז, און די אונטערשטע ליפּ האָט געקוקט ארוים; און געגאנגען איז ער אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, געקוקט אויף איטליכען פון אויבען אראָפּ, ווינציג גערעדט, קיינמאָל נישט געלאכט און שטענדיג־שטענדיג פארטראכט.

געהאנדעלט האָט ער תמיד מיט פּריצים, מיט די כתרילעווקער אידען נישט געהאט קיין שום מגע־ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שוהל אריין; אי דאָס — שטיל, אָהן ווערטער, נישט געדונגען זיך, נאָר געפרעגט „וויפיעל״ — און ארויסגענומען, און געגעבען.

אויך די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שענע מיידלעך, האָבען זיך נישט אָנגעקעהרט מיט קיינעם; תמיד געזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט גערעדט, זיך באהאלטען אפילו פאר דער דיענסט.

אין שטאָדט האָט מען זיי גערופען „די המנ׳טעס״, און גע־האלטען פאר שלעכטע מענטשען, אזעלכע „רשע׳טעס״, ווי דער טאטע זייערער, ווי המן.

געוואָהנט האָבען זיי „נישט ווי געוויינטליך״, דאָס הייסט, נישט ווי אלע כתרילעווקער אידען; זיי האָבען זיך געהאט א באזונדערען הויף מיט א גאָרטען גאָר, און מיט א גרויסען פּארקאן, און א הונט איז געווען דאָרט אין הויף.

א פּחד איז אויף מיר אָנגעפאלען אלע מאָל, ווען איך בין דורכגעגאנגען פארביי המנ׳ס הויף. נישט פאר׳ן הונט, וואָרום

אלע האבען געוואוסט, אז דער הונט איז אויף א קייט; נאר פאר'ן נאמען „המן" אליין האב איך שוין געציטערט.

נאך אז איך בין געוועזן א קינד, פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאזיגען נאמען: „אט רוף איך אריין המנ'ען!" „אט געב איך דיך אפ צו המנ'ען!"... שפעטער, אז איך האב אנגעהויבען געהן אין חדר אריין, האט מען מיר אנגעוויזען המנ'ס הויף און המנ'ען אליין, און אלע מאל, ווען איך האב מיך מיט איהם באַגעגענט, בין איך פון איהם אנטלאפען.

איינמאל, געגאנגען פון חדר אהיים, האב איך איהם דערזעהען כמעט נעבען אונזער שטוב, בין איך דורכגעפלויגען פארביי און האב מיך אומגעקעהרט ערשט דעמאלט, אז איך האב געזעהען, אז ער איז שוין נישטא.

דאס אנדערע מאל בין איך געגאנגען פארנאכטליך אין שוהל אריין, געווען פארטיעפט אין רעיונות, געטראכט וועגען די קנעפּ־לעך, וואס איך האב פארשפּיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש"י, וואס איך קען נאך נישט, און וועגען די שמיץ, וואס איך וועל חאפּען פונ'ם רבין... פלוצים — איך טהו א קוק — ויבוא המן! ער געהט מיר אקעגען און שטעהט שוין כמעט נעבען מיר. האב איך אנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האב מיך געלאזט לויפען אין דער וועלט אריין. און איך בין געפאלען, און מע האט מיך אויפגעהויבען כמעט א טוידטען.

— וואס איז דיר? גאט איז מיט דיר!

— איך האב איהם געזעהען... ער איז געשטאנען נעבען מיר...

— ועמען האסט דו געזעהען? ווער איז געשטאנען?

— המן... המן...

— וואסער המן? א? „המן"?... וואס זשע איז, נאריש יונגעל וואס דו ביזט? ער איז דען א בער? ער וועט דיך אויפ־עסען? פע, שעמען מעגסט דו זיך! א חדר־יונגעל, וואס לערענט שוין חומש מיט רש"י, זאל מורא האבען פאר א מענטשען!...

פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, אז המן איז א מענטש, און מע דארף פאַר איהם קיין מורא נישט האָבען.

ב.

מיר זענען שוין לאנג ארויס פונ'ם חדר, איך און מיין חבר. מיר האָבען שוין אפילו ניט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית־המדרש. א נייע תּורה האָבען מיר מקבּל געווען. נייע לעהרנונגען, א נייער רבּי, נייע חברים. נייע האָפענונגען זענען אויפגעשטאַנען.

„השכּלה" האָט געהייסען די נייע תּורה. „לעהרער" האָט געהייסען דער נייער רבּי. גימנאזיע, אוניווערסיטעט, דאָקטאָר — אָט דאָס זענען געווען די נייע האָפענונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אָט דאָס איז געווען אונזער עבודה, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין כּתרילעווקע? פון וואנען זאָלען זיך נעמען אין כּתרילעווקע ביכער? וויפיעל ס'איז געווען ביכער ביי באקאַנטע האָבען מיר זיי איינגעשלונגען און האָבען זיך גענומען צו דער ביבּליאָטעקע.

נאָר די כּתרילעווקער ביבּליאָטעקע האָט אונז געקלעקט אויף איין צאָהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאָגען האָט געמאָהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האָט אונז דער לעהרער איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען אנטפּלעקט א סוד, אָנגעוויזען איין אוצר — צוויי גרויסע שאפעס, פול אָנגעשטופּט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאָר, ביי ועמען? ביי המנ'ען!

פון דעמאָלט־אָן זענען מיר געוואָרען אָפטע־אָפטע געסט ביי המנ'ען! גענומען ביכער, אָפּגעבּראכט די ביכער און גענומען

אנדערע ביכער, אלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען געווען ביכער און ביכער, פון כל טוב!

פון דעמאָלט־אָן האָט זיך אָנגעהויבען אונזער קענטשאַפט. און ווי ווייט און ווי שטאַרק זענען מיר געווען נתפעל, אז מיר האָבען זיך באַקענט מיט המנ'ען גופא!

ערשטענס, זענען מיר נתפעל געוואָרען פון דעם, וואָס המן איז קלאָר אומעטום, „ווי א וואַסער". פון וואָס איהר זאָלט מיט איהם נישט רעדען — ווייסט ער; וואָס פאַר א בוך איהר זאָלט נישט אָנחאַפּען — האָט ער איהם געלייענט.

צווייטענס — אַלס מענטש.

א מאָדנער, א משונה־מאָדנער מענטש, אָט דער המן! נישט נאָר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאָר קיין בייזער, קיין טרוקענער, קיין אָנגעבלאָזענער; אדרבה — א צוגעלאָזטער, א ווייכער, א פריינטליכער, און תמיד גרייט אייך צו דיענען, געהן וואוהין איהר וועט איהם הייסען און טהון וואָס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי א טויב. קלענער ביי זיך פון אלעמען. האָדעוועט אליין די קאַץ, גיט אכטונג, מע זאָל געבען עסען דעם הונט, גיט זיך אָפּ מיט פויגעלעך גאָר, טיילט־ארוים די דיענסטען אין קיך אריין, נישט געהערט, ער זאָל עמיצען זאָגען א הויך וואָרט — א מאָדנער, א משונה־מאָדנער מענטש, אָט דער דאָזיגער המן!

— פאַר וואָס האָט מען איהם א נאָמען געגעבען המן? — האָב איך אויף א ציקאַוועסט א פרעג געטהאָן איינמאָל אין דער היים, און האָב באַקומען דערויף אזא מין ענטפער:

— דערפאַר, וואָס ער איז א המן.

איך האָב מיך געפּרובט איבערשפּאַרען:

— וואָס פאַר א המן איז ער? ער איז, דאַכט זיך, גאָר נישט קיין חמן!

האָט מען מיר דערויף געענטפערט:

— רעדסט, ווי א קינד. דער מענטש איז איין המן! דער מענטש זיצט איין אלמן שוין אפשר פופצעהן יאהר און האט נישט חתונה! גענוג? דער מענטש האט צוויי טעכטער, דוקא שענע מיידלעך, האלט ער זיי אויף א יקרות און וויל קיין שידוך נישט טהון. גענוג? דער מענטש האט נאך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהאן. גענוג?

איך האב מיך אנגעהויבען צוקוקען צו המנ'ען נעהענטער. אמת: מע זעהט פון איהם נישט קיין פרייליכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט. תמיד פארטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט, ערנסט בשעת ער טהוט עפּיס, ערנסט בשעת ער האדרוועט די קאץ, ערנסט בשעת ער גיט די פויגעלעך א טרונק, ערנסט בשעת ער טיילט־אויס אין קיך אריין און נעמט־אפּ חשבון פונ'ם מארק.

גלייך, אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפליקטען בערדעל, מיט'ן לאנגען געקנייטשטען האלז, מיט דער ארויסגע־שטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיינמאל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן, און דאך א וואוילער, א צוגעלאזטער, א פריינטליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענטש!

— וואס פאר א המן איז ער?

אזוי האבען מיר זיך געפרעגט איינס דאס אנדערע, איך און מיין חבר, און האבען נישט געקאנט געפינען קיין תירוץ.

מיט א מאל איז אונז פארענטפערט געווארען די קשיה.

ג.

איך מיין, אז איך וועל אייך אפילו נישט זאגען, וועט איהר אליין פארשטעהן, אז פון אונזער אפּט־אריינקומען צו המנ'ען האבען מיר זיך סוף־כל־סוף צוגעשלאגען צו זיינע טעכטער, צו די „המנ'טעם".

פאַר וואָס זאָג איך „צונעשלאָגען"? ווייל ער האָט זיי גע־האַלטען כּמעט אונטער'ן שלאָס.

קיין בן־אָדם האָט זיי נישט געקאָנט זעהען. זיי האָבען זיך געהאַט זייער באַזונדער חדר. צום פאָטער קיינמאָל נישט אַרויס־געגאַנגען. מיט קיין זאַך אין שטוב זיך נישט אָפּגעגעבען, א חוץ ביכער. היינט פון וואַנען זאָל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איינמאָל צו געהן — נישטאָ המן אין דער היים. ערגיץ אַוועקגעגאַנגען.

זענען מיר אַריינגעקומען צו איהם אין חדר אַריין, דאָרט וואו דער אוצר פון ביכער. און אַזוי ווי מיר קומען־אַריין — טרעפען מיר צוויי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אַנדערער: איינע א הויכע, איין איידעלע, מיט שוואַרצע אויגען און מיט שוואַרצע האָר; די אַנדערע א נידעריגע, א קיילעכיגע, איין אונטערגעשאָרענע, מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען.

דאָס זענען געווען המנ'ס טעכטער, די „המנ'טעס".

איך רעכען לחלוטין פאַר איין איבעריגע זאַך באַשרייבען, ווי אַזוי מיר האָבען זיך באַקענט מיט המנ'ס טעכטער, פון וואָס מיר האָבען גערעדט, ווי אַזוי מיר האָבען גערעדט. דאָס איז אַזאַ מאַטעריאַל, וואָס לאָזט זיך ציהען, ווי גומעלאַסטיק; אַזאַ מאַ־טעריאַל, וואָס מע קאָן פון איהם ציהען פאַדעם אָהן א שיעור און שרייבען און שרייבען און שרייבען.

נאָר וויפיעל מע זאָל נישט שרייבען — א סוף מוז עס דאָך אַמאָל האָבען: דעם שפּיץ, דעם שפּיץ מוז מען אַרויסזאָגען.

דער שפּיץ — מיר האָבען זיך ביידע פאַרליעבט.

מיין חבר — אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שוואַרצע האָר, און איך — אין דער קלענערער, מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האָבען זיך ביידע פאַרליעבט מיט דער אמת'ער, הייסער, מסוכּנ'ער ליעבע. פאַרליעבט, ווי עס קאָנען זיך פאַרליעבען צוויי כּתריל'עווקער בחורים'לעך, וואָס זענען אויף זייער לעבען נאָך נישט געזעסען נאָהענט נעבען א מיידעל, סע זאָלען זיך זיי ניט אָנצינדען

די בעקלעך; וואָס האָבען געוואוסט, אז א „כלה" איז די, וואָס מע פיהרט זי צו דער חופה; וואָס האָבען געוואוסט, אז א ליעבע איז די ליעבע פון שיר־השירים, אז א ראָמאן איז הייליג, קודש־קדשים.

מיר האָבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפּלעקט", אויסגעזאָגט איינער דעם אנדערען פונ'ם הייליגען סוד, און פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען דער שלאָף פון אונזערע אויגען, דער אפּעטיט צום עסען, און אפילו דער אפּעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאָס הייסט, לערנען האָבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען. מיר האָבען זיך געגרייט אוועקצופאָהרען שטודיערען. נאָר ס'איז שוין געווען נישט דאָס; נישט דאָס פייער, נישט דער ברען, וואָס פריהער.

פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר געטשאַטעוועט קומען צו המנ'ען פונקט דעמאָלט, ווען ער איז נישטאָ אין דער היים, און מיר זענען געווען גליקליך, אז מיר האָבען געקאָנט רעדען האָטש עטליכע, עטליכע ווערטער מיט די דאָזיגע „הויכע איידעלע נשמות".

אזוי האָבען זיי אויסגעזעהן ביי אונז אין די אויגען, ווייל געערדט האָבען זיי ווינציג, און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז, און יעדער קוק האָט אָנגעצונדען ביי אונז א פייער אין הארצען, יעדער קוק איז געווען א שאָס פון א ביקס, א בליץ פונ'ם הימעל.

און נאָכדעם, אז המן האָט אָנגעקלונגען אין דער טיר, האָבען זיי זיך פארבאָרגען ביי זיך אין חדר און שוין מעהר נישט באַוויזען זיך פאר אונז ביז'ן אנדערען מאָל.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען, ביז ס'איז געקומען די צייט פון אונזער אוועקפאָהרען צום עקזאַמען.

ד.

דאָס אוועקפאָהרען צום עקזאַמען איז געווען ביי אונז אַזא יום־טוב, וואָס מיר האָבען זיך געגרייט צו איהם עטליכע יאָהר בסדר.

וויפיעל צרות און יסורים דאָס האָט געקאָסט! וויפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! וויפיעל טרערען זענען פאַר־גאָסען געוואָרען, איידער מיר האָבען גע׳פועל׳ט, אַז מע זאָל אונז לאָזען שטודיערען, איידער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע וואָרט, אַז מע פיהרט אונז אָפּ אין דער גרויסער שטאָדט אַריין צום עקזאַמען!

און אַז ס׳איז געקומען די צייט פון פאָהרען צום עקזאַמען, זענען מיר געבליבען שטעהן, איך און מיין חבר, ווי אין דער הינהער־פּלעט. נישט געוואוסט וואָס צו טהון.

אוועקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" פון גאָרנישט? ניט אויסגעזאָגט פאַר זיי פון יענעם הייליגען סוד קיין וואָרט אפילו?... נאָר ווי אַזוי רעדט מען? ווי אַזוי הויבט מען אָן צו רעדען מיט אַזעלכע „הויכע איידעלע נשמות"?

און ס׳איז געבליבען ביי אונז ביידען, מיר זאָלען דאָס אַרויס־זאָגען דורך בריעף, אויסגיסען אויף פּאַפּיער.

און מיר האָבען אויסגעגאָסען אונזער האַרץ אויף פּאַפּיער.

וואָס מיר האָבען דאָרט געשריבען — קאָן איך איצט נישט געדענקען. און אפילו ווען איך זאָל געדענקען, וואָלט איך אייך נישט אויסגעזאָגט, וואָרום איהר וואָלט דאָס נישט פאַרשטאַנען און איהר וואָלט געלאַכט.

און מיר האָבען נישט געלאַכט. ניין, דוקא נישט! מיר האָבען געוויינט.

מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געוויינט, געוויינט מיט טרערען, מיט הייסע, אמת'ע טרערען!

גוט אויסגעוויינט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שענע מליצה־בריעף איבערגעגעבען מיט גרוים מיה דורך המנ'ס דיענסטמיידעל, און אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנליכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, ווען ער איז נישטאָ אין דער היים, האָט אונז דאָס דיענסטמיידעל באגעגענט מיט א מאָדנע שמייכעל אויפ'ן פנים און האָט אונז אריינגעפיהרט אין המנ'ס חדר אריין און געהייסען צוװאַרטען, ביז די „באַרישנים" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואַרטען, ביז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אָפען דאָס פענסטער. אין דרויסען האָט גע־שיינט, — אָנהויב זומער איז דאָס געווען — די זון האָט פריילין־ך אַראָפּגעקוקט פון איהר הויכ:ן געצעלט, פונ'ם לויטער־בלויען הימעל, און פונ'ם גאָרטען — דער איינציגער אידישער גאָרטען אין כתרילעווקע — האָט זיך געלאָזט הערען א זיסער ריח פון די ווײנשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאַלטען אין רעכטען בליהען, און די קליינע ווייסע שמעקעדיגע ווײנשעל־בליהמעלעך האָבען זיך, ווי פליעגעלעך, ווי קליינע ווייסע לעבעדיגע פליעגעלעך, פריילי־ך גע־טראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א זשומען, א פּישטשען און א שמוצערען פון א סך־א סך פויגלען פונ'ם גאָרטען, פונ'ם איינציגען אידישען גאָרטען אין כתרילעווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און עס זענען אריינגעקומען אונזערע „הויכע איידעלע נשמות".

און אז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" זענען אריינגעקומען, האָבען מיר זיך ביידע, איך און מיין חבר, א חאַפּ געטהאָן פון די ערטער, זיך געגרייט האָרכען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריעף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרערען.

נאָר די „הויכע איידעלע נשמות", אז זיי האָבען אונז דער־זעהען, האָבען זיי אַ קוק געטהאָן איינס אויף דאָס אַנדערע און האָבען אויסגעשאָסען אַ געלעכטער אונז גלייך אין פּנים אריין און זענען אַנטלאָפען צו זיך אין חדר אריין.

און איך מיט מיין חבר זענען געבליבען שטעהן, ווי געלעהמט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

אַ גליק, וואָס דאָס דיענסטמיידעל איז אריינגעקומען צו אונז. און אריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט: „וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? געהט אייך גע־זונטערהייט!"...

מיר האָבען פארשטאַנען, אז מיר דאַרפען געהן; נישט געהן, נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בייזע הינט זענען אונז נאָכ־געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויהערען.

און די זון האָט געשיינט, און די וויינשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגלען האָבען געזשומעט און געפּישטשעט און געשמוצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נאָך געלאָזט הערען, געקלונגען אין די אויהערען.

עס איז אונז פארענטפערט געוואָרען די קשיה, פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

געצעל

געשריבען אין יאָהר 1904.

געצעל

— זיצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט נים.

— מיט וואס? מיט נים?

— מיט נים!

— איצט? בשעת מלחמה?

— אדרבה: ווייל מלחמה, ווייל ס'איז אייך לא־עליכם'דיג אויפ'ן הארצען, וויל איך א ביסעל צעשלאגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, געפינט מען א יאדער.

I

געהייסען האט ער געצעל, נאר גערופען האט מען איהם גויעצעל, געהאלטען איהם פאר א פרא־אדם: ווער עס האט נאר געהאט גאט אין הארצען, דער האט געטריבען מיט איהם קאטאוועס, געמאכט פון איהם חוזק. געוועזן איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'על א דערוואכסענער שוין, א לעפעשעוואטער, מיט מגושם־גראבע הענט און מיט מגושם־גראבע ליפען. א קול האט ער געהאט, ווי פון א פאס, און געגאנגען איז ער מיט ברייטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל, ווי א בער. א קאפ איז אויף איהם געזעסען א גרויסער, ווי א באק־דייזשע, און אנגעשטאפט איז ער געוועזן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאטשע, היי

אָדער פעדערען. אזוי האָט געזאָגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקעל, איהם אויסגעוואָרפען אַלע מאָל זיין וואוכּס: „גויעצעל”, „ווערגעלעצ”, „גראָבער נפש”, „טרפה׳נער ביין”, „אָכסען־פעל”, וכדומה אזעלכע שענע צונעמענישען. און ער? גאָרנישט! ס׳זאָל איהם אפילו אָנהויבען ריהרען! פארקלויבען זיך אין א ווינקעל, אָנגעשטאָפּט פולע באַקען און גע׳מעלה־גרה׳ט, ווי א קאַלב. גויעצעל האָט געהאַלטען, פארשטעהט איהר מיך, פון דער אכילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואָס איהר ווילט. „א קישקע אָהן א דנאָ” — האָבען געזאָגט אויף איהם זיינע חברים. „א זולל־וסובא׳ניק” — האָט געזאָגט אויף איהם דער רבי. און גויעצעל זאָל זיך דאָס אפילו פארקרימען! דער־טאַפּט דעם אָנבייסען, אריין אין מויל אריין און געריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבייסענס האָט מען איהם גע־טראָגען אין חדר אריין תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט וואַרעניקעס לרוב! אָט דער מגושמ׳דיגער לעפּעשעוואַטער בחור איז נאָך געווען צו די צרות ביי זיין מאַמע די נגידית׳טע א ציטעריגער, א בן־יחיד׳על, האָט זי איהם געהאָדעוועט, געשטאָפּט טאָג ווי נאַכט, ווי מע שטאָפּט א גאַנז, און כּסדר נעקלאָגט זיך, אז „דאָס קינד עסט גאָרנישט”.

— מע באַדאַרף איהם אָפּשפּרעכען א גוט אויג, — פלעגט נאָכדעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל, געוויינטליך, הינטער די אויגען.

— א מכה דער מאַמען! — פלעגט איהם אונטערהעלפען די רביצין מיט א ניגון און מאַכען בשעת מעשה אזא פּנים, אז ס׳איז נישט מעגליך געווען, מע זאָל נישט לאַכען. — אין פּאַלעסיע אזעלכע קינדערלעך וויקעלט מען נאָך, איהם זאָל זיין פּאַר מיינע ביינער!

— נאָך זיין קאָפּ זאָל איך בלייבען! — לאָזט־אויס נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אָן דאָס היטעל איבער די אויהערען.

דער גאַנצער חדר לאַכט, און גויעצעל זיצט אָנגעבלאָזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאַקי, נאָר ער שווייגט. שווער אַריינ־צוברענגען איהם אין כעס; נאָר האָט מען איהם אַריינגעבראַכט אין כעס — איז נו־נו! אַ בער, אַז מע צערייצט איהם, באַדאַרף נישט זיין אַזוי מסוכן, ווי ער. פאַר כעס הויבט ער אָן טאַנצען און בייסען זיך אַליין מיט די געזונטע ווייסע צייהן אין די הענט אַריין, און לאָזט ער אַראָפּ אַ פּאַטש, קאָן מען איהם פּיהלען, טאַקי האָבען הנאה. דאָס האָבען זיינע חברים געוואוסט גאַנץ גוט, טאַקי פאַרזוכט אויף זייערע פּלייצעס, און מהאי טעמא מורא געהאַט פאַר איהם אימת־מות, נישט געוואָלט האָבען מיט איהם קיין מגע־ומשא. פאַר קלעפּ, פאַרשטעהט איהר מיך, האָבען אידישע קינדער דרך־ארץ... און בכדי מע זאָל זיין געוואָהרענט פון געצעל׳ס קלעפּ, האָבען אַלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא געמוזט מאַכען אַקעגען איהם יד־אחת, צעהן חברים אַקעגען איינעם, און אָט אויף אַזאַ־נ־אופן איז געוואָרען ביי יענקלען אין חדר צוויי כתות: פון איין זייט אַלע תלמידים, פון דער אַנדערער זייט געצעל. די תלמידים האָבען געשאַרפט די מוחות, געצעל — דעם קולאַק. די תלמידים האָבען געלערענט, געצעל האָט געפרעסען קנישעס מיט וואַרעניקעס לרוב.

II

ויהי היום, ס׳איז געקומען אונטער אַ יום־טוב, האָבען זיך חברה צונויפגעקליבען שפּיעלען אין ניס. דאָס שפּיעל אין ניס איז אַ שפּיעל, ווי אַלע שפּיעלען, נישט בעסער פון דריידעל און נישט ערגער פון קאָרטען; דאָס שפּיעל באַשטעהט אין פאַר־שיידענע שפּיעלען: אין „גריבעל״, אין „באַנק״ און אין „יאַר־מעלקע״. און אויסלאָזען לאָזט זיך אויס דאָס שפּיעל, ווי, גע־וויינטליך, יעדעס שפּיעל: איינער פאַרשפּיעלט, דער אַנדערער

געווינט. און, ווי אומעטום, איז דער וואָס געווינט אַ חכם און אַ בריה און אַ וואוילער יונג, און דער וואָס פאַרשפּיעלט — דער איז אַ טפּש און אַ בהמה און אַ שלים־מזל'ניק, פּונקט ווי, להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטען.

האָבען זיך, הייסט עס, חברה צונויפגעקלויבען אין חדר, אַלע צעהן חברים, שפּיעלען אין נים. איבערגעקעהרט אַ באַנק, אויס־נעלעגט אַ שורה נים אויף דער ערד און גענומען ווארפען פון דער באַנק אראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאָגען פון דער שורה, דער האָט געוואונען. פלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין געצעל, מיט פולע קעשענעס, געוויינטליך.

— ברוך הבא, אַ איד! — רופט זיך אָן איינער.

— מע זאָל דערמאָנען משיח'ן! — מאַכט דער אַנדערער.

— ויבוא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאַכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען!

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באַנק? שפּיעל איך אויך מיט אייך. איך האָב נים. — אזוי זאָגט געצעל און באַקומט באַלד אַ תשובה:

— לאָ מיט אַ ספּאָדיק!

— פאַר וואָס?

— דערפאַר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען דאָס שפּיעל!

און נישט לאַנג געטראַכט, גענומען מיט די בערישע פיס און צעשליידערט די שורה נים איבער דער גאַנצער שטוב. האָט דאָך עס חברה מסתמא פאַרדראָסען. אַ העזה פון אַ יונגאַטש!

— קינדער, וואָס שווייגט איהר איהם? — האָט זיך אָנ־גערופען איינער.

— הבה נתחכמה! — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכברעכען די ביינער! — פאַרטייטשט אַ דריטער.

— אנו, פרובט זיך! — מאכט געצעל און פארקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז ארויס א מלחמה, א געשלעג צווישען ביידע כּתות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — געצעל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האָבען טאַקי געפּיהלט דעם טעם פון זיינע געזונטע קולאַקעס; א צוויי־דריי סימנים: ביילען אין שטערן און לאַנטערנעס אונטער די אויגען האָבען טאַקי גע־חאַפּט זיי; דערפאר האָבען זיי אָבער אויך איהם געגעבען צו זעהען די וועלט מיט זייערע שאַרפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואָס נאָר מע האָט געקאָנט, פון פאָרענט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפּעט, געשטשיפּעט, געפליקט, געריסען, געביסען — בקיצור, צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האָבען זיי, און געצעל האָט געמוזט, מחילה, נעמען דעם וועג און מאכען פליטה. און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III

ארויסגעגאנגען אין דרויסען א צעקאָשמעטער, א צעדראַפּע־טער, מיט צעריסענע פּלודערען, איז געצעל געבליבען שטעהן א ווײַלע פאַרטראַכט. נאָכדעם האָט ער זיך געגעבען א פּאַטש מיט ביידע הענט איבער די קעשענעס, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א קלינגען פון א סך נים.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, מיט מיר נישט שפּיעלען אין נים? לאָז זיך מיט אייך שפּיעלען דער מלאך־המות! איך האַרף אייך אויף סים סאָט כּפּרות! איך קאָן באַשטעהן, מיר זאָלען זיך אליין אינצווייען שפּיעלען...

אזוי האָט געצעל א זאָג געטהאָן צו זיך אליין און האָט זיך געלאָזט געהן וואו די אויגען וועלען איהם טראָגען. אָפּגעשטעלט

זיך אין מיטען וועג, טהוט ער א זאָג צו זיך, גלייך ווי ער וואָלט דאָ געוועזן מיט עמיצען זאלבאנאנד:

— וואוהין זשע, נעצעל, ווע‍לען מיר געהן, אשטייגער? — און טאַקי באלד זיך אליין געענטפערט:

— אהין, ווייט... הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. דאָרט איז נישטאָ קיינער. דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אליין אינצווייען, קיינער וועט אונז נישט שטעהרען. און לאָז עמיצער פּרובען אונז שטעהרען, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאַכען א תל...

און נעצעל, רעדענדיג אזוי מיט זיך אליין, פּיהלט, אז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פאַר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אהער זיינע חברים, מאַכט ער פון זיי א מאָטשינקע, א האנטשירקע, א חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ געוועזן באמת זאלבאנאנד.

— הער נאָר אוים, ביז וואַנען וועלען מיר, אשטייגער, געהן? — מאַכט ער צו זיך אליין און ענטפערט זיך טאַקי תּוך־כּדי־דבור:

— נו, עס ווענדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואָלטען מיר זיך נאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין נים? הא? וואָס זאָגסט דו, געצעל?

— טא, ביי מיר האָסט דו גע'פּועל'ט.

און נעצעל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־ווייט הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. ארויסגענומען און איבערגעצעהלט די נים, צעטיילט זיי אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע, אויסגעטהאָן דאָס היטעל און אריינגעוואָרפען אהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע נים און א זאָג געטהאָן צו זיך אליין:

— זיי מיינען, אז אהן זיי קאן מען זיך גאר נישט באנעהן...
הער נאר אוים, גענעל, אין וואס פאר א שפיעל שפיעלען מיר ?
— איך ווייס ? אין וואס פאר א שפיעל דו ווילסט.
— אפשר וועלען מיר שפיעלען אין „אום צי גראד" ?
— ביי מיר האסט דו נע'פועל'ט.
און ער טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך:
— אצינד טרעף ! אום, צי גראד ? נו, רעד ווערטער ! —
מאכט ער צו זיך אליין און טהוט זיך א זעץ מיט'ן עלענבויגען אין
זייט אריין און ענטפערט זיך אליין:
— גראד.
— גראד, זאגסט דו ? ווי לאנג שמייסט מען דיך ! געב
אהער. האסט פארשפיעלט דריי נים.
און ער נעמט־ארוים פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לעגט
זיי איבער אין דער רעכטער. ווידער א מאל א טרייסעל מיט
דער יארמעלקע און ווידער א מאל א פרעג:
— נו, ווייטער. אום, צי גראד ?
— אום.
— אום, זאגסט דו ? ווי לאנג קרענקסט דו ! געב אהער,
דו האסט פארשפיעלט פיער נים !
און ער לעגט־איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער
פיער נים, טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך צו
זיך אליין:
— נו, אפשר וועסט דו איצט טרעפען ? אום, צי גראד ?
— גראד.
— גראד, זאגסט דו ? ווי לאנג פוילען די ביינער דיינע !
געב אהער, דו פארך איינער, פינף ניסלעך !
— גענוג איך פארשפיעל, שעלסט דו זיך נאך ?
— ווער איז דיר שולדיג, אז דו ביזט א בהמה און טרעפסט,
ווי א בלינדער אין גרוב ? נו, זאג שוין ווייטער, זאג: אום,
צי גראד ? איצט וועסט דו שוין מסתמא נעווים טרעפען.

— גראַד.

— גראַד? לעבען זאָלסט דו מיר אַזוי! גיב אַהער, דו פערד איינער, זיבעצן ניס, און טרעף נאָך אַ מאָל: אום, צי גראַד?

— גראַד.

— ווידער אַ מאָל גראַד? איך זאָל דיך אַזוי האָבן פאַר אַ טאַטן! גיב אַהער, שלים־מזל, נאָך פינף ניסלעך, און טרעף שוין אַצינד, אפשר וועסט דו חאַטש איין מאָל טרעפן: אום, צי גראַד? נו, וואָס שווייגסט דו!

— איך האָב שוין נישט קיין ניס.

— ס'אַ ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין אַ איד, איך האָב נישט.

— טהו נאָר אַ זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנאָ! אָט אַזוי.

— נישטאָ קיין סימן אפילו!

— נישטאָ? פאַרשפּיעלט אַלע ניס? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?

— גענוג, האָסט אָפּגעוואונען ביי מיר אַלע ניס, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?

— אַ מצוה, זעהר רעכט! האָסט געוואָלט ביי מיר אָפּגעווינען, האָב איך ביי דיר אָפּגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס געצעל האָט פאַרשפּיעלט, און ער, גויעצעל, האָט געוואונען. ממש ער פיהלט, אַז עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונט. ער פיהלט זיך איצטער בכח אָפּגעווינען ביי דער גאַנצער וועלט אַלע ניס. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין איינציג ניסעל אפילו אויף אַ רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, אַ מיתה משונה איינגעמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...

און געצעל ווערט אין כעס, מלא רציחה, לעגט־צונויף די קולאַקעס און קריצט מיט די ציינער און רעדט צו זיך אַליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאַלבאַנאַנד:

— אנו, פרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אצינד בין איך שוין נישט אַליין! אצינד זענען מיר שוין זאַלבאַנאַנד!... נו, גענצעל? וואָס ביזט דו געבליבען זיצען עפּיס, ווי אַ חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען אַ ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האָב איך נים? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך האָב שוין נישט קיין איינציג ניסעל אפילו.

— אך! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז דו האָסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען איין עצה, גענצעל.

— דהיינו?

— געלט האָסט דו?

— איך האָב. נו, איז וואָס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואָס הייסט, איך זאָל ביי דיר קויפען נים?

— בהמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? געב מיר געלט, נאַ דיר נים. הע?

— נו, מהכתיתי. ביי מיר האָסט דו גע'פועל'ט.

און ער נעמט־אַרויס פון בייטעלע אַ זילבערנע גריוונע, דיננט זיך אויס פאַר'ן מקח, צעהלט־אָפּ אַ פּאָר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן גאָר איבער אַ נייעס.

IV

אַ געניטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט גערופען אַ האַלבע שעה פאַר'ן טוידט זיין זוהן, אויך אַ קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך געה־אַוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיינמאָל. איך ווייס, אַז דו שפּיעלסט

אין קאָרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מעגסטו דו וויפיעל דו ווילסט, נאָר אָפּשפּיעלען זיך — זאָל דיך גאָט שומר ומציל זיין!

די דאָזיגע ווערטער זענען, להבדיל, א תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאך אויף דער וועלט, ווי אָפּשפּיעלען זיך. דאָס טהוט־אויס, זאָגען געניטע מענטשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרייבט־אריין אין שאול־תחתיה אריין, און מע קאָן שוין נאָכדעם קיין תחית־המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט, און אזוי איז געווען אויך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אזוי לאנג געארבייט מיט'ן הימעל: אום, צי גראָד, געלעגט פון איין קעשענע אין דער אנדערער, ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פאר וואָס שפּיעלסטו דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— ווידער א מאָל געבליבען אָהן ניס, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין א שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט א שולער.

— זאָגסט דו נאָך א מאָל דאָס וואָרט „שולער", געב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אזא זין!...

געצעל בלייבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראָבעלט מיט די פינגער אין דער ערד, גראָבט א גריבעל און ברומט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאָז. נאָכדעם טהוט ער א זאָג:

— סקוטשנע! לאָמיר שפּיעלען אין ניס.

— וואו האָב איך ניס?

— האָסט נאָך עפּיס געלט? איך וועל דיר פארקויפען נאָך א צעהנדליג.

— געלט? וואו האָב איך געלט? איך האָב שוין נישט א גראָשען!

— נישט קיין ניס און נישט קיין געלט? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען! חא־חא־חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אָפּ מיט אַ ווידער־קול אינ'ם געדיכטען ווייטען וואלד, און געצעל קאטשעט זיך פאר געלעכטער.

— וואָס איז מיט דיר פאר אַ געלעכטער, דו גויעצעל אייגער? — מאכט ער צו זיך אליין, און טאקי תּוך־כּדי־דבור זיך אליין אָפּגעענטפערט:

— דאָס לאַך איך פון דיר, שלים־מזל. געגוג דו האָסט מיר פארשפּיעלט אלע נים — צו וואָס האָט דיר געטויגט נאָך נעמען און פארשפּיעלען דאָס געלט אויך, אזוי פיעל געלט, דו שוטה בן פּיקהאָלץ? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האָסט דאָך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאָל דיר זאָגען אָפּשניידען די נאָז, דארפסט דו מיך פאָלגען? דו פּעטאַך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא!...

— ווער חאָטש אנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאָם איך דיין טרפה'נעם פּרצוף נישט אָנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט איין אָנגע'ברוגז'טער, גראבעלט מיט די פינגער די ערד, פארשיט דאָס אויסגעגראָבענע גריבעל און זינגט שטילערהייט אַ ליעדעל אונטער דער נאָז.

V

— ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען, געצעל? — רופט ער זיך אָן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום. — לאָמיר זיך שוין איבערבעטען, לאָמיר ווערען חבר. גאָט האָט מיר געהאָלפען, ס'האָט מיר אזוי באגליקט, איך האָב געוואונען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל נים, — פאר וואָס זאָלען מיר זיך נישט פארגינען צעקנאַקען עטליכע

ניסלעך? זײ באַדאַרפֿען זײַן, מײן איך, ניט שלעכט? האַ? ווי מײנסט דו, געצעל?

— יאָ, איך מײן אויך אַזוי, זײ באַדאַרפֿען זײַן ניט שלעכט. — ענטפֿערט ער זיך אַלײן, און חאַפּט־אַרײַן אין מויל אײן ניסעל, דאָס אַנדערע ניסעל, דאָס דריטע ניסעל, טהוט אַלע מאָל אַ זעץ מיט׳ן האַנט איבער די צײהן, דאָס ניסעל טהוט אַ טרישטשע, נעמט ער אַרויס אַ פֿעטען יאָדער, רײַניגט איהם אָרום, וואַרפֿט איהם אַרײַן אין מויל און קײַעט מיט די גרויסע ווײַסע צײהן געשמאַק, חראָמקעט, ווי אַ פֿערד האָבער, און רופֿט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך אַ בעלן, געצעל, אויף אַ יאָדער פֿון אַ ניסעל? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהכתיתי, פֿאַר וואָס נישט?

אַזוי ענטפֿערט ער זיך אַלײן, ציהט אויס די לינקע האַנט, נאָר טאַקי באַלד טהוט ער זי אַ פּאַטש מיט דער רעכטער:

— און אַ מכּה ווילסט דו נישט?

— לאָז דיר זײַן אַ מכּה.

— לאָז דיר זײַן צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאַקען ניסלעך און קײַען די פֿעטע יאָדערען, חראָמקען, ווי אַ פֿערד האָבער. ס׳איז איהם קאַרג, וואָס ער פֿרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופֿט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, געצעל, וואָס איך וועל דיך פֿרעגען: ווי אַזוי איז דיר, למשל, בשעת מעשה, אַז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אַזוי מיר איז? אַזאַ יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט, אפּנים, אין כּעס? נאַ זשע דיר אַ יאָדער פֿון אַ ניסעל.

און געצעל׳ס רעכטע האַנט גיט דער לינקער האַנט אַ יאָדער פֿון אַ ניסעל. וויל די לינקע האַנט נעמען דעם יאָדער פֿונ׳ם ניסעל, גיט איהם די רעכטע האַנט, מחילה, אַ פֿײַג... געהט די לינקע האַנט און טהוט אַ פּאַטש דער רעכטער האַנט, נעמט די רעכטע האַנט

און טהוט א פּאטש דער לינקער האנט. געהט די לינקע האנט און דערלאנגט א פראסק אין דער רעכטער באק, געהט די רעכטע האנט און שטעקט־אָפּ דער לינקער באק צוויי פּעטש. חאפּט־אָן די לינקע האנט ביי דער רעכטער לאָץ, נעמט די רעכטע האנט און רייסט־אָפּ די לינקע לאָץ פון אויבען ביז אראָפּ. געהט די לינקע האנט און חאפּט זיך אָן ביי דער רעכטער פּאה, נעמט די רעכטע האנט און פארפּאָהרט אין לינקען אויהער.

— לאָז־אָפּ די פּאה, געצי, פּאָלג מיך, לאָז־אָפּ די פּאה!
— לאָז־אָפּ דעם אויהער, וועל איך דיר אָפּלאָזען די פּאה!
— א מכה!
— נו, בלייבסט דו אָהן א פּאה, געצי!
— בלייבסט דו, גויעץ, אָהן איין אויהער!
— אי!
— אי־אי!!

. . . .

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אזוי געקאטשעט אויף דער ערד אונזער געצעל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאלטען מיטביידע הענט די קעשענע מיט ניס. א מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, א מינוט האָט גובר געווען געצעל. ביז ער האָט זיך אויפגעחאפּט פון דער ערד, איין איינגעקאטשעטער אין בלאָטע, ווי א דבר־אחר, א צעפּליקטער, מיט א צעבלוטיגטען אויהער, מיט איין אונטערגעריסענער פּאה, ארויסגעחאפּט אלע ניס פון קעשענע און פארוואָרפען זיי אין בלאָטע אריין, העט־ווייט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צו־געברומט מיט כעס:

— אָט אזוי!... א מצוה!... נישט מיר, נישט דיר!...

לאה׳ניו

א בילד.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

לאָהיניו

א.

פון יאָהר צו יאָהר, פּינקטליך, ווי אַ זייגער, איז ביי די בערנשטיינס אַ מנהג, אַז צו „שפוך חמתך" עפענט מען אַלע טירען — מע לאָזט־אריין אַ גאַסט אין שטוב אריין, אַ ליעבען טייערען גאַסט, אליהו הנביא.

זיי גלויבען, אַז דער גוטער געטרייער אליהו הנביא קומט־אריין זיי בענטשען. שטילערהייט טרינקט ער אָפּ אַ טראָפּען פון'ם כוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען, און ווערט שטי־לערהייט פארשוואונדען.

פאַר אַזאַ איין אָנגעלעגטען גאַסט שטעהט־אויף די גאַנצע שטוב און רופט־אוים: „ברוך הבא!"

און נאָכ'ן „ברוך־הבא" זאָגט מען הויך, אויף אַ קול און מיט אַ ניגון:

— שפוך חמתך — גיס אוים דיין צאָרן אויף די נישט־קולטורעלע פעלקער, וואָס ווילען דיך ניט קענען!...

אַ מאָדנע פרומע שטוב ביי די בערנשטיינס! אַ פּאַטריאַר־כאַלע, אַ כשר'ע, מיט מנהגים פּאַטריאַרכאַלע.

ערב־פּסח כשר'ט מען די פּיסלעך פון די בענקלעך, די קייטלעך פון די טירען, די זאַסלינקעס פון'ם קוימען, די קראָקוועס פון'ם בוידעם.

מע כשר'ט די קינדער, מע כשר'ט די דיענסט, מע כשר'ט די בהמה.

אויב ביי דער גאַנצער וועלט איז כשר, איז ביי זיי כשר שבכשר. אויב ביי אַלע אידען איז פּסח, איז ביי זיי פּסח שבפּסח.

און אַז בערנשטיין זעצט זיך אַוועק צום סדר מיט'ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יאַרמעלקע, מיט די ווייסע שיך און זאָקען, אויף דעם הסב־בעט, אויף דעם ווייסען ווייכען הסב־בעט, — געוועלטיגט ער.

דער סולטאַן פון מאַראָקע מיט'ן שאַך פון פּערסיע, און אפילו דער מלך פון קאָרעע, וואָס טראָגט אַ מגן־דוד אויפ'ן קאָפּ, מעגען, כלעבען, קומען אהער זיך לערנען געוועלטיגען.

אַז וואויל איז דעם מלך, וואָס האָט ביי דער רעכטער האַנט אַזאַ מלכּה, ווי בערנשטיין האָט.

אַז וואויל איז דעם מלך מיט דער מלכּה, וואָס ארום טיש ביי זיי זיצען, ווי די אייל־בערט־פּלאַנצונגען, זייערע קינדער.

רעד איך פון דער מלכּה בערנשטיין, דערמאַן איך מיך אָן דער „אשת־חיל" פון שלמה המלך. רעד איך פון איהרע קינדער, קומען מיר אַקעגען די ווערטער: „הנה כי כן יבורך גבר" — אָט אַזוי איז דאָס, אַז גאָט וויל איינעם בענטשען!

ב.

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאַר איין איבערקעהרעניש!

די אייגענע שטוב, די אייגענע כשר'ע פרומע שטוב. די אייגענע מענטשען, די אייגענע פרומע כשר'ע אידען. נאָר נישט דער גייסט, נישט דער פּסח, נישט דאָס עפענען פון די טירען, נישט דער „ברוך־הבא", נישט דער „שפוך־חמתך", וואָס פאַראַ־יאָהרען.

וואו איז אהינגעקומען די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער ברייטקייט?

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעגאָסען אויף אַלע פנימ׳ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע׳גנבה׳ט. א שטילער־שטילער טרויער.

שוין באַלד א יאָהר, זינט עס האָט זיך אויסגעגאָסען אויף זיי און אויף דער גאַנצער שטאָדט א וואָלקענבראָך, א שטורעמווינט מיט א האָגעל, און נאָך קלינגט זיי אין די אויהערען דער דונער מיט׳ן ציטערען פון די פענסטער, מיט׳ן געשריי, מיט׳ן געפילדער.

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעצויגען אויף אַלע פנימ׳ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע׳גנבה׳ט. א שטילער־שטילער טרויער.

דער אייגענער מלך מיט׳ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יאַרמעלקע, אויף דעם אייגענעם ווייסען ווייכען הסב־בעט. די אייגענע שענע מלכה, די אשת־חיל. די אייגענע קינדער, ווי די איילבערט־פלאַנצונגען, ארום טיש. נאָר נישט דער סדר, וואָס פאַראיאָהרען, נישט די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער ברייטקייט, וואָס פאַראיאָהרען.

די אייגענע הגדה, נאָר נישט דער ניגון. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אריינגע׳גנבה׳ט אין דעם ניגון, א שטילער־שטילער טרויער.

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון, גלייך ווי א קראַנקער, א חולה מסוכן, וואָלט דאָ געלעגען ערגיץ אין דער נאָהענט, גלייך ווי מע וואָלט באַווײנט א טוידטען.

און שטילערהיים, בגנבה, באהאַלטען איינס פון דאָס אַנדערע, טרייסלען זיי אָפּ א שטילע טרער — נאָך לאה׳ניון.

ג.

לאה'ניו — אזוי האָט געהייסען דאָס קלענסטע קינד, דאָס קלענסטע און דאָס ליעבסטע.

דאָס איז געווען זעהר־זעהר א געראָטען קינד, א מיידעלע פון א יאָהר זעכס, א מיידעלע מיט געקרייזעלטע פלאַכסענע הערלעך און מיט הימעל־בלויע אויגלעך, און גערעדט האָט דאָס, ווי איין אַלטער. אַלסדינג גערעדט און אַלסדינג פארשטאַנען, אַלסדינג געפיהלט און אַלסדינג געוואוסט.

שוין צופיעל געוואוסט, צופיעל געפיהלט, צופיעל פארשטאַנען! וואָס וועט זיין פון דעם קינד, אז עס וועט אויסוואַכסען?

דער דאָקטאָר האָט געזאָגט: „דאָס קינד איז נערוועז; דאָס קינד דארף מען היטען". וואָס איז דער חידוש, וואָס אַלע האָבען איבער דעם אזוי געציטערט, געטרייסעלט זיך? לאה'ניו! לאה'ניו!

פאַראיאָהרען, אז ס'האָט זיך אויפגעהויבען דער שטורעם־ווינט און אַלע האָבען אָנגעהויבען ארומלויפען איבער דער שטוב, ווי די פאר'סמ'טע מייז, ניט געוואוסט, וואו מען איז אין דער וועלט, האָט לאה'ניו פארשטאַנען און איז ארויפגעשפרונגען צו דער מוטער אויף די הענט, ארומגעחאַפּט זי ביי'ם האלז און געציטערט און געטרייסעלט זיך, און די צייהנדלעך האָבען זיך ביי איהר גע־שלאָגען, און די אויגלעך זענען איהר געוואָרען משונה גרויס, און זי האָט געזאָגט:

— מאַמעניו, איך וועל דיך ניט לאָזען!...

פאר שרעק, נאָר פאר שרעק אליין, איז דאָס קינד גע־שטאָרבען!...

. . . .

ד.

אך, ווי שען איז געווען לאה'ניו, ליגענדיג אין בעטעל, ווי חנ'עוודיג! די געקרייזעלטע פלאַכסענע הערלעך צעלאָזט, די שענע הימעל־בלויע אויגלעך האַלב־אָפען, די ווייסע טוידטע ליפּען צו־געשלאָסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

ניין, לאה'ניו וועט שוין מעהר ניט רעדען. קיינמאָל ניט, קיינמאָל ניט!

און דאָך מאַהלט זיך אוים דער מוטער, אז דאָס קינד קוקט אויף איהר, רעדט צו איהר, פרעגט ביי איהר:

— מאַמעניו! פאַר וואָס?...

קיינער גלויבט איהר ניט, דער וויסטער מאַמע. זיי מיינען, אז זי רעדט פון וועג, אז זי איז, חלילה, ניט ביי די געדאַנקען. חא־חא־חא! חא־חא־חא!...

נאָר וואָס טראָגט א מענטש ניט איבער? לאה'ניון האָט מען באַהאַלטען, אין דער ערד באַהאַלטען, און די וויסטע מאַמע איז געזונט געוואָרען. און אָט זיצען זיי אַלע איצט ביי'ם סדר, אַלע, נאָר אָהן לאה'ניון. סאַמע דאָס קלענסטע, סאַמע דאָס ליעבסטע פעהלט! נישטאָ לאה'ניו!

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון פון דער הגדה, דערמאָנען זיך אָן לאה'ניון, ווי זי איז פאַראַיאָהרען דאָ געזעסען, און שטיל, בגנבה, באַהאַלטען איינס פון דאָס אַנדערע, פאַרלירען זיי א טרער.

און אז עס קומט צו „שפוך־חמתך", עפענט מען די טירען ברייט, ווי אַלע מאָל, אריינצולאָזען דעם גאַסט, אליהו הנביא, און מע שטעהט־אויף, בכדי איהם מקבל פנים זיין, איהם אָפּגעבען דעם „ברוך־הבא".

נאָר, אוי־וועה, ס'איז ניט דער „ברוך־הבא", וואָס פאַראַ־יאָהרען! ס'איז ניט דאָס אויפנעמען דעם אָנגעלעגטען גאַסט, אליהו הנביא, ס'איז ניט דער „שפוך־חמתך", וואָס אַלע יאָהר!

טאָקי די אייגענע תּפלה, די אייגענע ווערטער, נאָר דער נוסח, דער ניגון, דער טאָן איז איין אַנדערער! עס לאָזט זיך הערען אינ'ם נוסח א נייער טרויער, אין די ווערטער — א מין באַקלאָגען זיך פאַר דעם רבונו־של־עולם.

און ווי טרערען הערען זיך אינ'ם מלכּ'ס קול. און אויך די מלכּה ווישט די אויגען. און די קינדער, די בני־מלכים, קוקען אויף די אָפענע טירען, גלויבען נישט אינ'ם גאַסט, גלויבען נישט, אַז אליהו הנביא קומט אהער צו פליהען פאַרזוכען א טראָפּען פונ'ם כּוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען. זיי טראַכטען:

„ווי קאָן דאָס אַזאַ גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען אַזעלכעס, אַזאַ אומרעכט? ווי קאָן דאָס אַזאַ גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען, מע זאָל צונעמען בּיי זיי, אויסחאַפּען לאה'ניון? סטייטש, לאה'ניון!"...

איין יאָהר, סך־הכּל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאַר איין איבערקעהרעניש!

אַ פאַרשפּיעלטער ל"ג-בעומר

אַ מעשה פון חדר.

געשריבען אין יאָהר 1904.

אַ פַאַרשְפִּיעלְטֶער לַ״ג־בָּעוֹמֶר

א.

אונזער רבי, „ניסעל דער קליינער" (אזוי האָט מען איהם גערופען, ווייל ער איז געווען אַ קליינער), האָט זיך געלאָזט פיהרען ביי דער נאָז פון זיינע באהעלפערס. וואָס די באהעלפערס האָבען געוואָלט, האָבען זיי גע'פועל'ט. געקומען דער ערשטער באהעלפער און האָט געזאָגט: מע דאַרף היינט לאָזען די קינדער באַצייטענס פריי — האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פריי. געקומען דער אַנדערער באהעלפער און געזאָגט: די קינדער וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דאַרף זיי האַלטען אין חדר — האָט ער געהייסען, מע זאָל זיי האַלטען אין חדר. ער זאָל אַליין עפּיס צוקלערען — דאָס נישט. דעריבער האָבען געוועלטיגט אויף אונז די באהעלפערס, נישט דער רבי. אין אַנדערע חדרים, למשל, ווייסען באהעלפערס איינוואַשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה, טראָגען זיי אויף די פּלייצעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי אין חדר אריין אַ טעפּעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די באַ־העלפערס געפּוילט זיך איינוואַשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה, טראָגען אונז אויף די פּלייצעס. דערפאַר האָבען זיי אָבער ליעב געהאַט ברענגען אונז אין חדר אריין די אָנבייסענס און... טאַקי אַליין אויפעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבין האָבען מיר נישט געטאָרט: די באהעלפערס האָבען אונז געהאַלטען רעכט אין דער

מורא, אונז אָנגעזאָגט, אַז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען אַ וואָרט, אַ פּיפּס טהון פאַר דעם רבין, וועט מען איהם קאַטעווען, שינדען די הויט! איינער, אַ ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יאָ געפּרובט אַמאָל ארויסשפּרינגען מיט אַ וואָרט, האָבען איהם די באַהעלפערס נאָכדעם אַזוי געטהאָן, אַז ער האָט נעבאַך געקרענקט אַ גאַנצען זמן, פאַרזאָגט אַ צעהנטען, מע זאָל אַ באַ־העלפער פאַר'ן רבין נישט מסר'ען.

יענע צייט קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפרים”, אָדער „באַהעלפער־גלות”.

ב.

ויהי בימי גלות הבהלפרים — און ס'איז געווען אין דער צייט פון „באַהעלפער־גלות”, האָט זיך געשטעלט ביי אונז אין כתרילעווקע אַ ל"ג־בעומר אַ נאַסער, אַ קאַלטער, ווי עס גיט זיך אויס אַמאָל תחילת מאַי קאַלטע, נאַסע טעג. די זון טאַקי כלומרשט באַווייזט זיך, לייכט און וואַרעמט; נאָר אַ שאַרפער ווינט בלאָזט ערגיץ פון ווייטען, טראָגט־אָן חמאַרעס, רייסט ביי די פּאָלעס, וואַלגערט פון די פיס — גאַרנישט פּאַחאָזשע אויף וועסנע...

האָט זיך פאַרגלוסט גראָד דעמאָלט אונזערע באַהעלפערס, מיר זאָלען מאַכען אַ שפּאַציער ל"ג־בעומר הינטער דער שטאָדט און ארויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז ביי אידישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פיילענבויגענס און מיט צידה־לדרך, אַלערליי גוטע שפּייזען, אין וועג אריין.

ס'איז אַ מנהג ביי אידישע קינדער פון קדמונים, אַז עס קומט ל"ג־בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואָפּענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פיס מיט כלי־זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פיילענבויגענס, מע נעמט־מיט עסענוואַרג אין וועג אריין און מע געהט־ארויס אויפ'ן פרייען פעלד כלומרשט אויף מלחמה. אידישע קינדער, וואָס זיצען נעבאַך אַ גאַנץ יאָהר פאַרשפּאַרט אינ'ם ענגען

פינסטערען חדר, אונטער דעם יאָך פון דער תּורה, אונטער דער מורא פונ׳ם רבין און אונטער די קאַנטשיקעם פון די באַהעלפערס, אַז עס קומט ל״ג־בעומר און זיי גערען־אַרויס אויפ׳ן פרייען פעלד, אַנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס מיט די הילצערנע שווערדלעך, ראַדביקסלעך און פיילעגבויגענס, מאַהלט זיך זיי אויס, אַז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען איינגעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאכען די וועלט — און זיי באַקומען מיט אַ מאָל קוראַזש, און חברה הויבט־אָן מאכען גרויסע שפּאַנען און זינגען ליעדלעך, מאָדנע ליעדלעך, האַלב אידיש, האַלב גוייש:

ראַז, דוואַ, טרי, טשעטירע!
אידישע קינדער
לערנען תּורה,
גלויבען אין וואונדער,
האָבען נישט מורא.
שמע ישראל, ניטשעוואָ!
ניע באָאימסיא ניקאַוואָ,
קראָמע באָגאַ אָדנאַוואָ...

און מיר האָבען געטהאָן, ווי דער מנהג איז: אַראָפּגענומען אונזערע פּאַראַדאָהריגע הילצערנע שווערדלעך פונ׳ם בוידעם, און פיילעגבויגענס האָבען מיר אָנגעצויגען אויף רייפלעך פון פּסח׳יגע וויין־פעסלעך, און ראַדביקסלעך האָבען אונז געשאַפט די באַהעלפערס, געוויינטליך, פאַר געלט, נאָר אַזעלכע ראַדביקסלעך קונציגע, וואָס מע קאָן שיסען מיט זיי אַ פליעג, ווען זי זאָל, נאַפּשיקלאַד, וועלען שטעהן און וואַרטען, ביז מע וועט זי שיסען... וכדומה נאָך אַזעלכע מינים כּלי־זיין, אידיש געוועהר, וואָס מע קאָן מיט זיי איבערשרעקען אויף טויטע קליינע זויגעדיגע קינדער. און מיט אָנבייסען האָבען מיר זיך פאַרזאָרגט נישט אויף קאַטאָוועס — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס

די מאַמע האָט איהם באַוויליגט פון איהר ברייטער האַנט. און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל״ג־בעומר אין חדר אריין, אָנ־געוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס און מיט פולע קעשענעס פון כּל טוב, וואָס א מויל קאָן רעדען: בולקע, און קיכעל. און אייער, און שמאַלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאַטשקע, און פּופּקעלעך, און לעבערלעך. און טיי מיט צוקער, מיט ניס מיט מאַראַנצען מיט איינגעמאַכטס, און אויך מיט מזומנ׳ע גראָשענס — איטליכער פון אונז האָט זיך געוואָלט אויספיינען. ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זיין פאַר די באַהעל־פערס. און די באַהעלפערס האָבען אונז געלויבט, געזאָגט, אז מיר זענען וואוילע, אויסגעצייכענטע יונגלעך, צונויפגענומען אונזערע גוטע שפּייזען צו זיך אין די טאָרבעס אריין, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־ווייז, ווי מע שטעלט־אויס חיל, און האָבען א קאָמאַנדעווע געטהאָן:

— נעמט זיך, אידישע קינדער, פאַר די הענט און מאַרש איבער דער בריק, גלייך אַהין אויף מעזשריטשער פּלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך באַגעגענען מיט די ים־קאָטערם און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

— הורראַ, ים־קאָטערס! — האָבען מיר אויסגעשריען אַלע אין איין קול און האָבען זיך גענומען פאַר די הענט און האָבען זיך ראַפּטאַם א לאָז געטהאָן אין וועג אריין, שטאַרק האָפערדיג און זיכערליך, ווי אמת׳ע גבורים.

ג.

די ים־קאָטערס — אזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי־תּלמידים דערפאַר. וואָס זיי זענען געווען קינדער קליינע, קורצע, אלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש־בחורים, ווי פליעגען, ווי מערעשקעס. עס האָט זיך אונז אויס־געוויזען, אז מיט איין בלאָז — פו! — מאַכען מיר פון זיי א תּל.

מיר זענען געווען בטוח, אז זיי וועלען נאר אונז דערזעהען, ווי מיר זענען אנגעוואפענט פון אויבען ביז אראפ מיט שווערדען, פיילענבויגענס און ראדביקסלעך, וועלען זיי געוויס חאפען די פיס אויף די פלייצעס און וועלען געוויס מאכען פליטה. א קליינינקייט — אזעלכע גבורים, חומש־בחורים, וואס אלע יונגלעך פון די דרדקי־חדרים האבען געציטערט פאר אונז אימת־מות, מורא געהאט אריינטרעטען אין אונזערע דל"ת אמות! איהר שפיעלט זיך מיט חומש־בחורים, ווערגעלעצען, מיט לאנגע פיס?!...

שלאגען מיט די ים־קאטערס האבען מיר זיך, אייגענטליך, קיינמאל נישט געשלאגען; נאר על־פי סברה האבען מיר גערעכענט און געווען איבערצייגט, אז מיט'ן קוק מאכען מיר מיט די דאזיגע קליינע ווערוריקעס א פארלענדונג, א סוף, א תל־עולם. חוץ וואס מיר וועלען זיי גוט איינטיילען, אנברעכען אויף אלע זייטען, וועלען מיר נאך נעמען ביי זיי רויב, דאס הייסט, מיר וועלען זיך צעטיילען מיט זייערע אנבייסענס, און לאזען זיי אונז לאדען צום „ונתנה־תוקף".

און פאר גרויס קוראזש און התפעלות פון זיך אליין און פון אונזער כח האבען מיר זיך איינס דאס אנדערע אונטערגעשטופט, דערלאנגט אלע מאל א שטורך אין די פלייצעס אריין און א פליאסק פון הינטען, און אגב האבען אונז טאקי אונטערגעטריבען די חברה באהעלפערס, מיר זאלען געהן א ביסעל גיכער.

— וואס קריכט איהר, ווי די וואנצען? — האבען זיי צו אונז געזאגט, און אליין האבען זיי זיך אלע מאל אפגעשטעלט, אויפגעבונדען די טארבעס און פארזוכט די אנבייסענס, שטארק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האבען זיי געזאגט, אי־בערגעגעבען איינער דעם אנדערען דאס פלעשעל און געבולקעט — בול־בול־בול — פונ'ם העלזעל גלייך אין מויל אריין.

— איין אנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאקי גאר א ג:ריפות!

אזוי האָבען געזאָגט די חבֿרה באהעלפערם, געלעקט די פינגער און שטארק אָפּגעשטאָנען פון אונז, באוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענט, מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פלאַץ, האָטש דער ווינט האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער. דער הימעל האָט זיך רעכט פארחמאַרעט, און אַ געדיכט קאַלט רעגענדעל האָט געשמיסען גלייך אין פּנים אַריין. פאַר קעלט האָבען אונז די הענט געדראָלען, געוואָרען ברוין און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיעד און הונ־געריג, זעהר־זעהר הונגעריג. און ס'איז געבליבען, מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף אַ ווײַלע אָפּרוהען זיך און טאַקי אין איינוועגס עפּיס איבערהאַפּען, נעמען אין מויל אַריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע באהעלפערם? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאַפּט דער רוח די באהעלפערם! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די באהעלפערם: „אַ בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּופּקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך, מיט די קיכלעך, מיט די אייער, מיט'ן ביסעל ווישניק, מיט די מזומנ'ע עטליכע גראָשענס, און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ'ן פּוסטען פלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, — פאַרהאַפּט מעגען זיי ווערען!"

— אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע באהעלפערם!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף אַלע באהעלפערם פון דער גאַנצער וועלט!

— די כּפּרה זאָלען זיי זיין פאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שאַ! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינט!

— קליינע וועוריקעס מיט גרויסע שטעקענס!
— די ים־קאַטערס! די ים־קאַטערס!
— הוררראַ, ים־קאַטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהען, אַזוי האָבען מיר זיך אַ לאָז געטהאָן צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געוועזן זיי דורס זיין, צערייסען אויף שטיקלעך. נאָר... עס האָט זיך גע־טראָפען מיט אונז איין אומגליק, אַ גרויסער אומגליק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט אַרויסזעהען פריהער.

אַז ס'איז ניט באַשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאַפטען. הערט אַ מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאַטערס, חאָטש זיי זענען קליינע קורצע וועוריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר, אַפּנים, נישט קיין נאַרישע יונגלעך: אײי־דער זיי זענען אַרויס צו אונז אַקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דער היים פריהער גוט צוגעלערענט, געמאַכט רעפּעטיציע הייסט עס. נאָכדעם האָבען זיי זיך אונטערגעפּיטערט, איבערגעביסען הייסט עס, מיטגענומען מיט זיך וואַרעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאַלאָשען, אָנגעוואָפּענט זיך פון קאָפּ ביז פיס נישט ערגער פון אונז, און אפשר נאָך בעסער פון אונז, אויך מיט שווערדלעך און מיט פייל־ענבויגענס און מיט ראָדביקסלעך, און האָבען גאָרנישט געוואָלט וואַרטען, ביז מיר וועלען אָנפאַלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָנגעפאַלען אויף אונז, און האָבען אונז גענומען ברעכען די ביינער — ווי אַזוי מיינט איהר, אַשטייגער? פון אַלע זייטען און אַזוי גע'שמעיה'דיג, אַז מיר האָבען גאָר קיין צייט געהאַט אפילו זיך אַרומקוקען. וואו מיר זענען אין דער וועלט, גאָרנישט באַמערקט

תחילת, אז זיי געהען אויף אונז נישט אליין, נאר מיט זייערע באהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגעגעבען היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאנגע פּיס!

סע פארשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשוויגען. ווי די גבורים, האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועוואריקעס, געבראקט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצויגען די פּיילענבויגענס און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביקסלעך. נאר — אוי־וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טעמפּ, ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהאן מיט די פּיילענבויגענס, האבען מיר. שוין אנגעהויבען חאפּען קלעפּ, ווי האלץ... פון די ראדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביקסעל, אז דער שונא וויל נישט ווארטען, ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען, און פליהט־אונטער און שלאגט דאס אייך ארויס פון די הענט — און געהט טהוט איהם עפּיס!?

שלעכט. מיר האבען געמוזט אוועקווארפען דאס גאנצע כלי־זיין, די שווערדלעך מיט די פּיילענבויגענס מיט די ראדביקסלעך, און נעמען זיך צום געשלעג, ווי גאט האט געבאטען, דאס הייסט, מיר האבען אנגעהויבען ארבייטען פּשוט מיט די הענט, מיט די קולאקעס. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיר, אויס־געמיעדטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפּרווירענע, האבען זיך געשלאגען אהן א טאלק, אהן א פּלאן און אהן א שום אויבערהאר, ווארום אונזערע באהעלפערס זענען דאך געבליבען פון הינטען: זיי זענען, מחילה, געווען אונטער'ן גלעזעל און טאקי שטארק בגילופין פון אונזער ביסעל ווישניק, פארחאפּט זאלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועוואריקעס, גוט אנגעטהאן און רעכט פארביסען, זענען געקראכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען, אלע מאל שטארקער און שטארקער, געשאטען אויף אונז קלעפּ מיט קולאקעס מיט בוכענצים — טאקי די זעלביגע בוכענצים, וואס מיר האבען נערעכענט איינטיילען זיי, האבען זיי אונז איינגעטיילט...

און זייערע באַהעלפֿערס זענען געגאַנגען דווקא אויף צו־פֿריהער און האָבן נישט אויפֿגעהערט אונטערצוגעבן זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאַפּט זיי, קלאַפּט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאַנגע פּיס!...

ווער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן הינטען צום פֿיינט? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך ווייס נאָר, אַז מיר זענען געלאָפֿען, שטאַרק געלאָפֿען, הענדום־פּענדום, צוריק אַהיים, אַהיים, קיין כּתריל־עווקע; און זיי, די קליינע וועוויריקעס, נישט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, זענען אונז נאָכגעלאָפֿען משוגענערווייז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפֿגעהערט צו לאָכען און צו שרייען הינטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררראַ, חומש־בחורים! הוררראַ, ווערגעלעצען!...

ה.

געקומען אַהיים מיעדע, הונגעריגע, שלעפֿעריגע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע, צעשלאָגענע, צע׳הרג׳עטע, האָבען מיר, גבורים, גע־רעכענט, אַז טאַטע־מאַמע וועלען געוויס לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען אַ לעקאַכעל פֿאַר די קלעפּ, וואָס מיר האָבען געכאַפּט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען געלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען געהאַט אין דער לינקער פּיאַטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען אַרוים גליקליך אָהן פּעטש פֿאַר די צעריסענע קאַפּאָטקעלעך און פֿאַר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פֿון דער מאַמע באַזונדער און פֿונ׳ם טאַטען באַזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעכט מכבּד געווען דער רבי, ניסעל דער קליינער, פֿאַר די בייזלען, וואָס זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פֿאַר די בלויע לאַנטערנעס, וואָס אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס׳איז אַ בזיון צו דערצעהלען — אַנידערגעלעגט איינציגווייז, און דווקא מיט׳ן פּנים אַראָפּ, און מע האָט אונז אַריינגעצימבעלט, מחילה, אַהין, וואו עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט, נאָט אייך אַ

פארבייסונג, טאַמער איז קאַרג!... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אַזוי נישט פאַרדראָסען, ווי אויף די באַהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאַטע־מאַמע, אַז זיי באַשטראָפען אַ קינד, טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאַפט. אַ רבי לעגט־אַוועק און שמייסט־אָפּ מיט'ן קאַנטשיק — דערויף איז ער אַ רבי און דערויף איז דאָס אַ קאַנטשיק... אָבער די באַהעלפערס, ימח שמם! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אַלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאָלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אַליין אין מיטען פעלד אויף גאָט'ס באַראָט, — האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאַלטען, מיר זאָלען נישט דריגען מיט די פיס!...

* * *

אָט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"ג־בעומר. דאָס איז געווען אַ וויסטער, אַ פינסטערער, אַ פאַרשפּיעלטער ל"ג־בעומר.

א בילד פון מיינע קינדערשע יאהרען.

געשריבען אין יאָהר 1906.

צו דער סעודה

א.

— איך ווייס נישט, וואס פון דעם קינד וועט זיין, וואס פון דעם קינד וועט אויסוואקסען? עפּיס א קוואטש, א נאסע האנט־שירקע, א וויינענדיגע קלאגמוטער, צו אלדי גוטע יאהר! א קינד זאל האלטען אין איין וויינען!

אזוי זאגט די מאמע מיינע צו זיך אליין, טהוט מיך אן יום־טוב'דיג און דערלאנגט מיר אלע מאל אדער א בוכענצי אין זייט, אדער א סטוסאק אין פּלייצע, אדער א נעם ביי'ם אויהער, אדער א ציפּצאפּ ביי די האר, אדער א רייס־אוים א שטיק פלייש, און זי וויל נאך, אז איך זאל פון אזעלכע עובדות לאכען, ניט וויינען. און זי פארקניפּעלט מיך פון אויבען ביז אראפּ אין מיין שבת'דיג קאפּאטקעלע, וואס איז שוין לאנג אויף מיר אזוי ענג, אז עס שפּארט מיר ארוים די אויגען פון קאפּ, און דערצו זענען די ארבעל עפּיס מאדנע קורץ, און מיינע תמיד רויט־בלויע הענט זענען עפּיס ווי ארויסגעוואכסען פון די ארבעל און זעהען אוים, ווי געשוואלען, און דאס קאן די מאמע מיינע נישט איבערטראגען.

— זעה נאר א פּאר ידים! — זאגט זי און דערלאנגט מיר א פּאטש איבער די הענט, איך זאל זיי אראפּלאזען אראפּ, מע זאל זיי ניט ארויסזעהען. — ביי'ם פּעטער הערץ ביי'ם טיש, אז דו

װעסט מיר זיצען, זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פון אונטען, דו הערסט װאָס איך זאָג דיר? און דאָס פּנים דײנס זאָל מיר ניט זײן אַזױ רױט, װי, להבדיל, בײ יאַװדאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר ניט גלאָצען, װי אַ קאָטער, דו הערסט װאָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר, װי אַ מענטש, און דער עיקר'שט — די נאָז, אױ אַ נאָני! גיב נאָר אַהער די נאָני דײנע, לאָם איך זי דיר נאָר צו־רעכט מאַכען!

כּל זמן די נאָז איז אַ נאָז, איז נאָך צו דערלײדען, נאָר אַז די נאָז מײנע װערט בײ דער מאַמע אַ „נאָני" און זי נעמט זיך צו איהר זי „צו־רעכט מאַכען" — איז שױן אַז אָך און אַז װעה צו איהר, צו מײן נאָז הײסט עס. איך װײס נישט, װאָס האָט מײן נאָז בײ איהר אַזױ פאַרזינדיגט מעהר פון אַלע אברים, װאָס זי איז איהר אַזאַ בלוטיגער שונא? דאַכט זיך, אַ נאָז, װי אַלע נעזער, אַ ביסעל אַ גראָבליכע, אַ ביסעל אַ רױטליכע און אַ ביסעל פאַררִיסען אַרױף, און אַ ביסעל האָט זי ליעב זײן פאַרנעצט. נו, איז װאָס? באַדאַרף מען זי אַזױ טרײבען אין דער ערד אַרײן? איהר מעגט מיר גלױבען, עס זענען געװען צײטען, װאָס איך פלעג בעטען גאָט, ער זאָל זי בײ מיר צונעמען, זי זאָל מיר נאָר עפּיס אָפּפאַלען, צו אַלדי שװאַרצע יאָהר, און אַ סוף! עס פלעגט זיך מיר פאַרשטעלען אין דער פאַנטאַזיע, אַז אָט שטעה איך אױף אין אַ שענעם פריהמאָרגען אָהן אַ נאָז און געה־צו צו דער מאַמע נאָך איבערבײסען, טהוט זי מיך אַ חאַפּ: „װעה איז מיר! װאו איז דײן נאָז?" זאָג איך: „װאָסער נאָז?" און איך טאַפּ מיך מיט דער האַנט איבער'ן גאַנצען פּנים און קוק אױף דער מאַמע, װי זי איז אױס מענטש, און האָב אַ נקמה: „אַ מצוה! לאָז זי זעהען, װאָס פאַר אַ פּנים איהר זוהן האָט אָ ה ן אַ נאָז!"... קינדערשע מחשבות! נאַרישע פאַנטאַזיעס! גאָט הערט נישט מײן געבעט; די נאָז װאַקסט, די מאַמע מאַכט זי אַלע מאָל צו־רעכט, און איך װער פאַרשװאַרצט מיט איהר אינאַײנעם. און מעהר פון אַלע מאָל קומט זי נעבאך אָפּ, די נאָז מײנע, אַז עס קומט אונטער אַ

יום־טוב, למשל, א מין פורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפחה — ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטעל, און אין אלע שטעדטלעך ארום און ארום איז הערץ און הערץ. איהר קאָנט פארשטעהן, אז ער האָט פערד א פּאָר ברענענדיגע מיט א טאראנטאס איין אייגענעם, וואָס אז ער פאָהרט, טראסקען די רעדער אזוי שטארק, אז דאָס גאנצע שטעדטעל לויפט־ארוים זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאָהרט; און דער פעטער הערץ זיצט גאנץ אויבען־אָן אין טאראנטאס מיט דער שענער מעשענער קיילעכיגער באָרד און מיט די בייזע גרויע אויגען, און שאָקעלט זיך הין און הער, און קוקט אויף אלעמען דורך די זילבערנע ברילען פון אויבען אראָפּ, ווי איינער רעדט: „ווי קומט איהר, פארכעס, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פאָהר מיר אין קארעטע, און איהר זענט כּתריליקעס, האָלעדראנצעס, קבצנים, און טיאפּקעט זיך אין דער בלאָטע!"

איך ווייס נישט, ווי אזוי דער איבעריגער עולם, נאָר איך האָב דעם פעטער הערץ אזוי פיינט, אז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פּנים זיינס מיט די פעטע באַקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זילבערנע ברילען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאסיוועד גאָלדענער קייט, וואָס ער טראָגט אויפ'ן בויך, און מיט'ן קיילעכיגען זיידענעם יארמעלקעלע, וואָס ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און ועל כּולם — דאָס הוסטעלע זיינס: ער האָט זיין אייגענס א הוסטעל, וואָס געהט ביי איהם מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פּארשק מיט די ליפּען, ווי איינער רעדט: „דרך־ארץ! דאָס האָב איך, הערץ, געגעבען

א הוסטעל, נישט מחמת, חס ושלום, איך האָב מיך צוגעקיהלט, נאָר גלאַט אַזוי, איך וויל מיר הוסטען — הוסט איך"...

איך קאָן נישט פאַרשטעהן אונזער געזינדעל: וואָס חאַפּט זיי אַזוי דער גוטער יאָהר, אַז עס קומט פּורים און מע קלויבט זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה? עס דאַכט זיך מיר, אַז זיי האָבען איהם אַלע ליעב, אַזוי ווי אויגענוועהטיג, און די מאַמע אַליין, וואָס זי איז איהם איין אייגענע שוועסטער, געהט אויך נישט אויס אַזוי שטאַרק נאָך איהם, וואָרום אַז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דער היים (פאַר מיר שעמט זי זיך ווינציג־וואָס, אַפּנים), בענטשט זי דעם פעטער הערץ מיט מאָדנע ברכות; זי ווינטשט איהם: „ער זאָל איבערגעהן איבעראיאָהר, אם ירצה השם, אויף איהר שטאַנד"... און לאָז אָבער איין אַנדערער פּרובען זאָגען אויפ'ן פעטער הערץ אַ שלעכט וואָרט, וועט זי יענעם אַרויס־רייסען די אויגען. איך בין איינמאָל געווען איין עדות, ווי דער טאַטע האָט זיך אַ מאָל אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. איהר מיינט, ער האָט עפּיס, חס ושלום, איהם פּוגע בכבוד געווען? ער האָט נאָר אַ זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „וואָס הערט זיך? דיין הערץ איז שוין געקומען, צי נאָך נישט?" האָט זי איהם אָפּגעשפּיעלט אַ דאַבראַנאָץ, דעם טאַטען נעבאָך, אַז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

— וואָס איז עפּיס „מיין" הערץ? וואָס פאַר אַ לשון? וואָס פאַר איין אויסשפּראַך? וואָס פאַר אַ „מיינער", וואָס?

— דיינער, וועמעס דען איז ער? מיינער? — פּרובט זיך דער טאַטע מיט מלחמה, נאָר עס גילט איהם נישט, וואָרום די מאַמע פאַלט־אָן אויף איהם פון אַלע זייטען:

— נו, און אַז מיינער, איז וואָס? נו, מיינער! לוינט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מסתמא דערלעגט צו איהם דעם טאַטענ'ס ירושה, איאַ? האָסט דאָך מסתמא פון איהם קיינמאָל קיין טובה נישט געהאַט, איאַ?

— ווער זאָגט דען, אַז ניין? — פּרובט זיך דער טאַטע שוין מיט גוטען, ווייל זיך אונטערגעבען, נאָר עס געהט נישט; די מאַמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף איהם.

— דו האָסט דאָך מסתמא בעסערע ברידער, ווי איך, איאַ? שענערע, בעסערע, פיינערע, לייטישערע, רייכערע, איאַ?

— אָבער שאַ! אָבער לאָז זיין איין עק! אָבער לאָז מיך צו־רוהה! — זאָגט דער טאַטע, רוקט אָן דאָס היטעל און מאַכט א ויברח. דער טאַטע האָט פארשפּיעלט די מלחמה, און מנצח געווען האָט די מאַמע, אַזוי ווי אַלע מאָל. זי איז תמיד מנצח. זי פיהרט־אויס אַלע מאָל, נישט מחמת זי געהט ביי׳ם טאַטען אין ספּאָדיק, נאָר טאַקי ווידער א מאָל דער פעטער הערץ: דערפאַר, ווייל דער פעטער הערץ איז א נגיד און מיר זענען זיינע אָרעמע קרובים, זיין „משפּחה”.

ג.

וואָס קעהר זיך אָן מיט אונז דער פעטער הערץ? צי לעבען מיר פון איהם? אָדער מיר האָבען גלאַט פון איהם גרויסע טובות? דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך ווייס נישט. איך זעה נאָר, אַז אַלע ביי אונז אין שטוב, פון׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענ־סטען, ציטערען פאַר׳ן פעטער הערץ אימת־מות. און אָט איז געקומען פּורים, איז מיט צוויי וואָכען פריהער הויבט מען זיך שוין אָן גרייטען צום פעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה־אברהם, א בחור׳על מיט בלאַסע איינגעפאַלענע באַקען און מיט שווארצע פארטראַכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אַלע מאָל, ווען מע דערמאָנט איהם „ביי׳ם פעטער הערץ צו דער סעודה”. און ווער שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים־רייזעל און חנה־רחל, וואָס איינע פון זיי איז שוין א כלה, — די האָבען זיך געלאָזט נייהען קליידלעך נאָך דעם לעצטען פאַסאָן צוליעב דער סעודה, וואָס ביי׳ם פעטער הערץ, און האָבען זיך געקויפט שענע קעמעלעך מיט סטיינגעלעך צו די האָר, און האָבען געוואָלט אויך די שיך מע זאָל

זיי געבען פארריכטען, האט די מאמע אפגעלעגט שוין אויף פסח, חאטש עס האט זי גוט געקרענקט, וואס זיי געהען נעבאך בארוועס. און איבערהויפט פון מרים־רייזלען האט זי געהאט יסורים, דער חתן זאל חלילה ניט דערזעהען, אז זי טראגט צעריסענע שיך. זי האט אזוי אויך גענוג צרות פון דעם חתן, וואס לא די ער איז א גראבער יונג, כלומרשט א שטיקעל בוכהאלטער, דאס הייסט, מחילה, א קאמי אין א געוועלב, פערעבענדיוועט ער נאך און וואלט א בעלן געוועזן, אז די כלה זיינע, מיין שוועסטער הייסט עס, זאל געהן אויסגעפוצט נאכ'ן לעצטען פאסאן, ווי א פרינצעסין. אלע שבת ביי־טאג קומט צו אונז דער דאזיגער קאמי צו גאסט, זעצט זיך אוועק מיט מיינע ביידע שוועסטער ביי'ם פענסטער, און מע רעדט, צום מיינסטען, פון שענע קליידער, נייע קאסטיומען, לאקירטע שטיוועל מיט קאלאשען, מאדנע היטעלעך מיט פעדערען, זאנטיקלעך מיט שפיצלעך, און אויך פון ציכלעך רעדט מען פון געשטיקטע, מיט רויטע איינשיטלעך און מיט א ווייס ליילעכעל איבערגעצויגען און פון אויבען א קאלדרע א גוטע, א ווארעמע, איין אמת'ע, א בייענע, און ס'איז ווינטער, און אז מע לעגט זיך שלאפען, איז מחיה. און איך זעה, ווי מיין שוועסטער, מרים־רייזעל, ווערט מיט א מאל רויט, ווי א צוויק... מרים־רייזעל האט א טבע: באלד עפים, טהוט איהר א זעץ דאס בלוט אין פנים אריין. און טאמער טהוט ער א קוק איהר אויף די פיס, באהאלט זי זיי אונטער'ן בענקעל, האט מורא, אפנים, ער זאל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראטענע אפסאצען און די אויסגעריבענע פינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פרעגט די מאמע בײ'ם טאטען אויפ'ן אנדערען טאג נאך דער מגילה.

— וואס איז שייך גרייט? — ענטפערט איהר דער טאטע און טהוט־אן די שבת'דיגע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באַלד גרייט. — ענטפערט די מאַמע, האַטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז די קינדער, דאָס הייסט מיינע שוועסטער, זענען נאָך ווייט פון גרייט. זיי צוואָגען זיך ערשט די קעפּ, שמירען זיך די האָר מיט מאַנדעלעהל, פאַרקעמען זיך איינס דאָס אַנדערע, פּוצען זיך אויס און טהוען־אָן די נייע קליידלעך, באַשמירען די שיך מיט פּלאַסטערען־שמאַלץ, זיי זאָלען גלאַנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאָר וואָס קומט אַרויס פון זייער גלאַנצען, אַז די אָפּסאַצען, אוי די אָפּסאַצען, האָבען זיך אָפּגעזעצט, און פון פאָרענט כּמעט וואָס מע זעהט־אַרויס די פינגער... וואָס טהוט מען, דער חתן זאָל דאָס, חלילה, נישט דערזעהען? און, ווי אויף צו־להכעיס, טראָגט איהם אָן דער רוח, דעם קאָמי, אין אַ פרישען אַנצוג מיט אַ שטאַרק־אָנגעקראָכמאַלטען קאָלנער און מיט אַ גרינעם מאָדען־שניפּס, און פון די שטאַרק־אָנגעקראָכמאַלטע ווייסע מאַנ־שעטען קוקען־אַרויס צוויי געזונטע רויטע הענט מיט שוואַרע נעגעל, און די פריש־אונטערגעשאָרענע האָר ביי איהם שטעהען קאַפּויר, און אַ ווייס שטאַרק־אָנגעקראָכמאָלט נאָזטיכעל שלעפּט ער אַרויס פון קעשענע, און עס שמעקט פון דעם אַ שטאַרקער ריח פון בשמים, נעגעלעך און געווירצען, וואָס פאַרגעהט אין נאָז אַריין, און איך הויב־אָן צו ניסען, און פונ'ם ניסען פּלאַצט מיין קאַפּאָטקעלע און עס שפּרינגען־אָפּ פון דעם צוויי קנעפּלעך. דערזעהט די מאַמע און גיט מיר אַ וויסטען פעטשאַטעק.

— אַ יונגאַטש זאָל ניט קאָנען איינהאַלטען אויף זיך קיין קנעפּעל, צעשפּרונגען זאָלסט דו ניט ווערען! — אַזוי זאָגט די מאַמע, האַפּט אַ נאָדעל־פאָדעם, נייהט מיר צו די אָפּגעשפּרונגענע קנעפּלעך, און אַז אַלע ווערען פאַרטיג, לאָזען מיר זיך געהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאַר אַלע, אויפגעהויבען די פּאָלעס, געהט דער טאַטע; נאָך איהם, אין אַ פּאָר מאַנספּילשע שטיוועל, — די מאַמע, מחמת די בלאָטע איז זעהר גרויס; נאָך איהר — ביידע שוועסטער מיט זאָנטיקלעך אין די הענט (טאָמער ווייסט איהר, אויף וואָס דאַרף

מען פּורים זאָנטיקלעך ?) ; נאָך זיי שפּרייזט מיין עלטערער ברודער משה־אַבֿרהם איבער דער בלאָטע, האַלט מיך פאַר אַ האַנט און זוכט אַ טרוקען שטיקעל אָרט, אַ סטעזשקע, און טרעפט אַקוראַט אין דער רעכטער בלאָטע אַריין און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ, ווי אַיין אָפּגעבריהטער : „איף ־ אַ !” ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאָמי, אין אַ פּאָר נייע טיעפע קאַלאָשען, דער איינציגער, וואָס טראָגט קאַלאָשען, און שרייט־אויס אַלע מינוט הויך אויף אַ קול, אַלע זאָלען הערען : „איך זאָל חאָטש נישט אָננעמען קיין בלאָטע אין די קאַלאָשען !”... און אָט אַזוי קומען מיר צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ה.

חאָטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענען שוין ביי'ם פעטער הערץ אין שטוב ליכט אַ סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעם אויף די ווענט. דער טיש איז געגרייט ; אַ מורא'דיגער פּורים־קוילעטש, ווי אַ שור־הבר די גרויס, פאַרנעמט אַ שטיק טיש, און אַרום און אַרום טיש שטעהט די גאַנצע משפחה אונזערע, אַלע פעטערס מיט אַלע מוהמעס מיט אַלע אונזערע גע־שוועסטערקינדערלעך — אַלע, ברוך השם, אַרעמעלייט, וועד מעהר און ווער ווינציגער, און מע רעדט צווישען זיך שטילערהייט און מע וואַרט, ווי אויף אַ ברית, בשעת קוואַטער באַדאַרף אַריינטראָגען דאָס קינד. דעם פעטער הערץ זעהט מען ניט, און די מוהמע הערצעליכע, אַ אידינע מיט ווייסע פּערעל און מיט שוואַרצע ליפּען און מיט אַריינגעשטעלטע ציינען, דרעהט זיך אַרום פאַרטאַרעראַמט אַרום טיש, שטעלט־אויס די טעלער, צעהלט אונז אויס איטליכען באַזונדער מיט דער לינקער האַנט, האָט גאָר קיין מורא נישט פאַר קיין עין־הרע... און אָט עפענט זיך די טיר און עס באַווייזט זיך דער פעטער הערץ אַליין, אָנגעטהאָן יום־טובֿ'דיג, אין אַ זיידענער גלאַנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק־ברייטע אַרבעל און מיט אַ

שטריימעל אויפ׳ן קאָפּ, וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה און פּסח צום סדר, און די גאַנצע משפּחה טהוט זיך צו איהם א בויג, די מאַנסבילען שמייכלען עפּיס זעהר מאָדנע, רייבען א האַנט אָן א האַנט, די ווייבער געבען איהם אַפּ גוט יום־טוב, און מיר, יונגוואַרג, בלייבען שטעהן, ווי די גולמס, ניט צו וויסען, וואָס מע טהוט מיט די הענט... דער פעטער הערץ באַטראַכט אונז אַלעמען, די גאַנצע משפּחה, מיט איין ברייטען קוק, פון אויבען אַראָפּ, מיט זיינע בייזע גרויע אויגען, דורך די זילבערנע ברילען, טהוט בשעת מעשה א הוסטעל און א מאַך צו אונז מיט דער האַנט:

— נו, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? זעצט זיך אַוועק, אָט שטעהען בענקלעך.

די גאַנצע משפּחה זעצט זיך אַוועק, איטליכער אויף איין עק בענקעל, האָט מורא זיך צוריהרען צום טיש, עס זאָל חלילה נישט זיין קיין שאָדען, און א מורא׳דיג שטילשווייגעניש הערשט אין זאַל. מע הערט די ליכט, ווי זיי ברענען, עס שעמערירט אין די אויגען און אויפ׳ן האַרצען איז קאַלעמוטנע. מען איז אי הונגעריג, אי עס ווילט זיך נישט עסען; עס האָט אָפּגענומען מיט א מאָל דעם אַפּעטיט, ווי מיט די הענט.

— וואָס שווייגט איהר? זאָגט עפּיס, דערצעהלט עפּיס! — מאַכט דער פעטער הערץ און טהוט א הוסטעלע מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און מיט א פּאַרשק מיט די ליפּען.

די משפּחה שווייגט. קיינער וואַגט נישט צו זאָגען א וואָרט ביי׳ם פעטער הערץ ביי׳ם טיש. מאָדנע נאַריש שמייכלען די מאַנסבילען, ווילען עפּיס זאָגען און ווייסען נישט וואָס; משונה־ ווילד קוקען זיך דורך די ווייבער, רעדען מיט די אויגען; און מיר, יונגוואַרג, ברענען, ווי אויף פּאָקען. מיינע ביידע שוועסטער קוקען זיך אָן איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי זיי האָבען זיך קיינמאָל נישט געזעהען. מיין ברודער משה־אברהם קוקט אויף דער וועלט מיט א בלאַס איבערגעשראָקען פּנים. קיינער, קיינער וואַגט נישט צו

זאָגען אַ וואָרט בײ׳ם פּעטער הערץ בײ׳ם טיש. נאָר איינער פיהלט זיך דאָ גוט, ווי אומעטום און ווי אַלע מאָל; דאָס איז מיין מרים־רייזעל׳ס חתן, דער קאָמי. ער ציהט אַרויס די גרויסע אָנגעקראָכמאָלטע און שטאַרק־שמעקעדיגע פּעטשיילע פון דער הינטערשטער קעשענע, שנייצט־אויס די נאָז גאַנץ ברייטליך, ווי ביי זיך אין דער היים, און רופט זיך אָן:

— פּורים זאָל זיין אַזאַ בלאָטע! איך האָב געמיינט, איך נעם־אָן פּולע קאַלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאַן, האַ? — טהוט אַ פרעג דער פּעטער הערץ, הויבט־אויף די זילבערנע בריל און טהוט אַ הוסטעל, אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און אַ פּאַרשק מיט די ליפּען.

— ס׳איז מיין... מיין חתן... מיין מרים־רייזעל׳ס חתן. — מאַכט דער טאַטע מיט אַ שטיל קול, ווי אַ מענטש, וואָס איז זיך מודה, אַז דאָס האָט ער גע׳הרג׳עט אַ מענטשען, און מיר אַלע בלייבען זיצען, ווי געלעהמט, און מרים־רייזעל — וועה, וועה! — מרים־רייזעל ברענט, ווי אַ שטרויענער דאַך!

דער פּעטער הערץ באַטראַכט די גאַנצע משפּחה מיט אַ ברייטען קוק פון זיינע בייזע גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך אַ הוסטעל און אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און אַ פּאַרשק מיט די ליפּען, און טהוט אַ זאָג צו אונז:

— נו? פאַר וואָס געהט איהר זיך נישט וואַשען? געהט וואַשט זיך, אָט שטעהט וואַסער.

ו.

געוואַשען זיך און אָפּגעזאָגט דעם „שאו־ידיכם", זעצען מיר זיך אויס, די גאַנצע משפּחה, אַרום טיש, און וואַרטען, ביז דער פּעטער הערץ וועט מאַכען „המוציא", וועט אויפשניידען דעם

מורא׳דיגען פורים־קוילעטש, וואָס איז גרויס ווי אַ שור־הבר, און דערוויילע זיצען מיר אָהן לשון, ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאַקי עפּיס נעמען אין מויל אריין, נאָר דער פעטער הערץ, ווי אויף צו־להכעיס, מאַכט לאַנגע שהיות, ווי אַ גוטער איד, ווי אַ רבי. קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר אַ געקוילעטען, און איידער מיר שלינגען־אראָפּ דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פעטער הערץ אַ קוק מיט די בייזע גרויע אויגען אויף דער גאַנצער משפחה מיט אַ הוסטעל און מיט אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ ארויף און מיט אַ פּאַרשק מיט די ליפּען און אַ זאָג:

— נו? פאַר וואָס זינגט איהר עפּיס נישט? זינגט׳ס עפּיס אַ ניגון צו דער סעודה, ס׳איז דאָך היינט עפּיס פורים אויף דער וועלט!

די גאַנצע משפחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּיס, רעדען שטילערהייט, הייסען איינער דעם אַנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּיס". „זינג דו". „וואָס עפּיס איך? פאַר וואָס נישט דו?" אַזוי לאַנג, ביז עס חאַפּט זיך נישט ארויס מיט אַ ניגון איינער פון אונזער משפחה, אברהמ׳על דעם פעטער איצי׳ס, אַ יונגערמאַן, וואָס סע וואַכסט איהם נישט קיין באָרד און ער פינטעלט מיט די אויגען און האָט אַ קוויטשיג קול און מיינט, אַז ער קאָן זינגען.

וואָס פאַר אַ מין ניגון אברהמ׳על דעם פעטער איצי׳ס האָט געוואָלט אויסזינגען — ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז ער האָט זיך געגעבען אַ נעם ביי׳ם גאָרגעל און אַ שטעל־אוועק אַ פאַלשען טאָן און — אַ קוויטשע־אויס אויף אַ פאַרדומפּענער צו־הויכער שטימע אַ משונה־ווילדע טרויעריגע זאַך, און געמאַכט האָט ער דערביי אַזאַ מאָדנע טרויעריג־לאַכענדיג פּנים, אַז מע האָט באַדארפט זיין אַ גאָט אָדער אַ מלאך, מע זאָל זיך איינהאַלטען און נישט צעגעהן פון געלעכטער, ובפרט אַז קעגען מיר איז געזעסען יונגוואַרג און געקוקט מיט אַזעלכע אויגען, אַז מע האָט באַדארפט

זיין שטאַרקער פון אייזען און ניט געבען אַ שאָס־אוים קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאָס איז געווען פון מיר, און דעם ערשטען פּאַטש פון דער מאַמע האָב געחאַפּט איך. דער פּאַטש האָט מיך אָבער נישט אָפּגעקיהלט; אדרבה, ער האָט אַרויסגערופען ביי דער גאַנצער חברה יונגוואַרג, און אויך ביי מיר, אַ פרישען געלעכטער, און דער פרישער געלעכטער האָט אַרויסגערופען אַ פרישען פּאַטש, און נאָכ'ן פּאַטש — ווייעדער אַ געלעכטער, און נאָכ'ן געלעכטער — ווייעדער אַ פּאַטש, אַזוי לאַנג, ביז מע האָט מיך אַרויסגעפיהרט פון זאַל אין קיך אַריין, פון קיך אין דרויסען אַרוים, פון דרויסען האָט מען מיך געבראַכט אַהיים אַ צע'הרג'עטען, אַ צעשלאָגענעם, אַ באַגאָסענעם מיט טרערען, מיט בלוטיגע טרערען — און איך האָב מיר יענעם אָווענט פאַרשאָלטען דאָס געביין, געשאָלטען דעם פּורים, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אברהמ'על דעם פעטער איצי'ס, און מעהר פון אַלע דעם פעטער הערץ — זאָל ער מיר מוחל זיין, ער איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט אַ מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ'ן בית־עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אַלע זיינע מעלות, מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פּה נקבר — דאָ ליגט אַ מאַן איין עהרליכער, אַ גוטער, אַ האַרציגער, אַ ליעבליכער, אַ ברייטע האַנט, אַ גרויסער בעל־צדקה, אַ צוגעלאָזטער, אַ געטרייער, אַ פריינטליכער, און נאָך, און נאָך. תנצב"ה".

דער אורח

געשריבען אין יאָהר 1906.

דער אורח

א.

— איך האָב פון אײערטװעגען, רב יונה, אײן אורח אויף פסח, האָט איהר נאָך אזא אורח נישט געהאַט זינט איהר זענט א בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו, אײן אתרוג, נישט קײן אורח!

— דהיינו, װאָס הײסט אײן אתרוג?

— דהיינו, אײן אתרוג הײסט — א איד פון סאמע זײד, און א שענער איד א פּאַרשוין. אײן חסרון נאָר, װאָס ער פאַר־שטעהט נישט אונזער לשון.

— װאָסער דען לשון פאַרשטעהט ער?

— לשון־קודש.

— פון ירושלים?

— פון װאַנען ער איז — װײס איך נישט, נאָר אז ער רעדט, רעדט ער מיט סאמע פתח'ען.

אָט אזא געשפּרעך איז פאָרגעקומען צװישען טאטען מיט עזריאל דעם שמש א פאָר טעג פאַר פסח, און איך בין זעהר נײגיעריג געװען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג", װאָס פאַר־שטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאמע פּתח'ען. שוין אין שוהל האָב איך באַמערקט עפּיס א מאָדנע נפש מיט א

שטריימעל און מיט א טערקישען חאַלאַט פון געלע, בלויע און רויטע פּאַסען. אַרום דעם דאָזיגען פּאַרשוין האָבען מיר, יונגוואַרג, אַרומגעשטעלט זיך פון אַלע זייטען און גענומען איהם באַטראַכטען, און האָבען געחאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פון עזריאל דעם שמש: קינדער זאָלען נישט האָבען קיין טבע קריכען אַ פרעמדען מענטשען אין פּנים אַריין. נאָכ'ן דאַוונען האָט דער גאַנצער עולם אָפּגע־שטעקט דעם פּאַרשוין שלום און געזאָגט איהם אַ גוט יום־טוב, און דער פּאַרשוין האָט אַלעמען אָפּגעענטפערט מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די רויטע בעקלעך, פאַרברעמט מיט אַ גרוי בערדעל: „שאַלאָם! שאַלאָם!" דער „שאַלאָם־שאַלאָם" האָט אַרויסגע־רופען ביי אונז, קליינוואַרג, זעהר אַ גרויס געלעכטער. און דאָס האָט עזריאל דעם שמש שטאַרק פאַרדראָסען; האָט ער זיך געלאָזט צו חברה מיט אַ פאַרטיגער האַנט אויף צו געבען פּעטש. חברה האָט זיך פון עזריאל'ס האַנט אויסגעגליטשט, וויעדער פאַר־גנב'עט זיך צום פּאַרשוין, הערען ווי ער זאָגט „שאַלאָם־שאַלאָם", אויסגעשאָסען אַ געלעכטער און וויעדער זיך אויסגעגליטשט פון עזריאל'ס האַנט... מיט גרויס גדלות לאָז איך מיך געהן נאָכ'ן טאַטען מיט'ן דאָזיגען פּאַרשוין צו אונז אויף יום־טוב און פּיהל, אַז אַלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאָך אַלע פון דער וויטען, און איך דרעה־אוים צו זיי דעם קאָפּ און שטעל זיי אַרויס אַ צונג. אַ גאַנצען וועג שווייגען מיר אַלע דריי, און אַריינגעקומען אין שטוב אַריין, זאָגט דער טאַטע צו דער מאַמע: „אַ גוט יום־טוב!" און דער אורח טהוט אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ און דאָס שטריימעל טהוט זיך אַ טרייסעל: „שאַלאָם! שאַלאָם!" איך דערמאַן מיך אָן מיינע חברים און באַהאַלט דאָס פּנים אונטער'ן טיש, איך זאָל נישט אויסשיסען קיין געלעכטער. איך חאַפּ אַ קוק אַלע מאָל אויפ'ן אורח, און ער געפעלט מיר: עס געפעלט מיר זיין טערקישער חאַלאַט, וואָס מיט די געלע, בלויע און רויטע פּאַסען; עס געפעלען מיר די רויטע פריש־בלוטיגע בעקלעך זיינע, וואָס זענען אַרומגעברעמט מיט אַ שען קיילעכיג

גרוי בערדעל; עס געפּעלען מיר זיינע שוואַרצע שענע אויגען, וואָס קוקען־אַרוים שמייכלענדיג פון אונטער די געדיכטע גרויע ברעמען. אויך דעם טאַטען, זעה איך, איז ער געפעלען. דער טאַטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאַמע קוקט אויף איהם, ווי אויף אַ געטליכען מענטשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם אַ וואָרט. דער טאַטע אליין מיט זיין כבוד בעט איהם אוים דאָס הסב־בעט. די מאַמע איז פאַרטאַרעראַמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפט איהר אונטער. ערשט אַז עס קומט צום קידוש מאַכען, שמועסט זיך דורך דער טאַטע מיט'ן אורח אויף לשון־קודש, און איך בין מלא גדולה, וואָס איך פאַרשטעה כמעט איטליכם וואָרט. איך געב דאָ איבער זייער לשון־קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאַטע: נו? (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאַכט, זייט מוחל, קידוש!).

דער אורח: נו־נו! (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאַכט, מאַכט!).

דער טאַטע: נו־אָ? (פאַר וואָס ניט איהר?).

דער אורח: אָ־נו? (איהר פאַר וואָס נישט?).

דער טאַטע: אי־אָ! (פריהער איהר!).

דער אורח: אָ־אי! (איהר פריהער!).

דער טאַטע: ע־אָ־אי! (איך בעט אייך, מאַכט איהר!).

דער אורח: אי־אָ־ע! (מאַכט איהר, איך בעט אייך!).

דער טאַטע: אי־ע־אָ־נו? (וואָס וועט אייך אהרען, אַז איהר וועט מאַכען פריהער?).

דער אורח: אי־אָ־ע־נו־נו! (אַז איהר ווילט דוקא איך, לאָז זיין איך!).

און דער אורח נעמט דעם כוס פונ'ם טאטענ'ס הענט און לעגט־אוועק א קידוש, נאָר אזא קידוש, וואָס מיר האָבען אזעלכם נישט געהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאָל. ערשטענס, די עברי, וואָס מיט סאמע פּתח'ען: „בּרשוּט מאראנאן ורעבּאנאן ורעבּאטאי"... און צווייטענס — דאָס קול, וואָס געהט ביי איהם נישט פונ'ם האלז, נאָר ווי פונ'ם טערקישען חאלאט, וואָס מיט געלע, בּלויע און רויטע פּאסען. איך האָב מיך דערמאָנט אָן מיינע חברים, וואָס פאר א געלעכטער דאָ וואָלט אויסגעבראָכען און וואָס פאר פּעטש דאָ וואָלטען געפלויגען, ווען זיי זאָלען, אשטייגער, זיין ביי דעם קידוש! נאָר אזוי ווי איך בּין דאָ אליין, האלט איך מיך איין און פרעג דעם טאטען די פיער קשיות, און מיר זאָגען די הגדה אלע אינאיינעם, און איך בּין שטאָלץ, וואָס דער דאָזיגער פארשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמ'ס.

ב.

דער תנא, וואָס האָט געזאָגט: „אין משיחין בסעודה" — מען זאָל נישט רעדען, הייסט עס, ביי'ם עסען, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט נישט געקענט דאָס אידישע לעבען. איך בּעט אייך, ווען האָט א איד, למשל, צייט צו רעדען, אז נישט ביי'ם עסען? ובפרט פּסח צום סדר, וואָס ס'איז פאראַן אזוי פיעל צו זאָגען פאר דער סעודה און נאָך דער סעודה? ריקעל די מויד האָט דערלאנגט דאָס וואסער, מע האָט זיך נאָר געוואשען, געמאכט המוציא, געזאָגט „על אכילת מצה", און די מאמע האָט אויסגע־טיילט די פיש, — אזוי האָט דער טאטע פארקאטשעט די ארבעל און האָט זיך ארייגעלאָזט מיט'ן אורח אין א לאנגען שמועס אויף לשון־קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאטע האָט איהם געפרעגט, איז געווען די געוועהנליכע שאלה, וואָס איין איד פרעגט ביי'ם אנדערען אידען:

— מה שמכם?

דערויף האָט איהם דער אורח געענטפערט מיט סאַמע פּתח'ען און אין איין אָטהעם, ווי מע זאָגט די עשרת בני־המן אין דער מגילה:

— איק בכר גלש דמת הנך וסם זען חפּף טציו.

דער טאַטע איז געבליבען זיצען מיט'ן ביסען אין מויל און געקוקט פאַרוואונדערט אויפ'ן פּאַרשוין, אַפּנים, דערפאַר, וואָס ער טראָגט אַזאַ לאַנגען נאָמען, און איך האָב מיך פאַרהוסט און געקוקט אַראָפּ, אונטער'ן טיש. האָט מיר די מאַמע אַ זאָג געטהאָן: „פּאַוואָלי ווי דו עסט פיש, קאָנסט זיך ווארגען, חלילה, מיט אַ ביינדעל". און אויפ'ן פּאַרשוין האָט זי אַ קוק געטהאָן מיט גרויס רעשפּעקט. עס ווייזט אויס, אַז זי איז פון'ם נאָמען גאָר נתפּעל געוואָרען, חאָטש זי האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָס באַדייט. און אַזוי ווי דער טאַטע האָט יאָ פאַרשטאַנען, האָט ער געפונען פאַר נויטיג איהר די זאַך אויפצוקלערען:

— פאַרשטעהסט דו מיך, א י ק ב כ ר — דאָס איז אונזער איבערגעקעהרטער אלף־בית, און דאָרט איז ביי זיי, אַפּנים, אַזאַ מנהג, אַז איטליכער הייסט ביי זיי על־פּי אלף־בית.

— אלף־בית! אלף־בית! — חאַפּט אונטער דער פּאַרשוין מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די בלוט־רויטע בעקלעך, און די שענע שווארצע אויגען קוקען אויף אונז אַלע, און אפילו אויף ריקעל די מויד, מיט גרויס פריינטשאַפט.

געוואָהר געוואָרען דעם נאָמען זיינעם, איז דער טאַטע נייגיעריג געווען צו וויסען, אויך פון וואַנען, פון וואַסער אַ לאַנד ער קומט צו פאָהרען. דאָס האָב איך פאַרשטאַנען לויט די נעמען פון שטעדט און מדינות, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען, און וואָס דער טאַטע האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזעצט פאַר דער מאַמע, געגעבען כמעט אויף איטליכס וואָרט אַ פּירוש, און די מאַמע איז פון איטליכס וואָרט געווען נתפּעל, און אויך ריקעל די מויד איז געווען נתפּעל, און ס'איז טאַקי געווען פון וואָס נתפּעל צו ווערען: אַ קלייניגקייט, אַ פּאַרשוין קומט צו פאָהרען אפשר פאַר צעהנ־

טויזענט מייל פון א מדינה, וואָס איידער מע קומט־צו צו איהר, מוז מען אריבערשווימען זיעבען ימים מיט א מדבר, און וואָס צו דעם מדבר אליין דאַרף מען געהן ניט ווינציגער, ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אז מע קומט שוין צו גאַר נאָהענט, באַדאַרף מען ארויפקלעטערן אויף אזא הויכען בארג, וואָס דער שפּיץ גרייכט ביז צו די וואָלקענס, און באדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען שרעקליכע בלאָזען דאָרטען, וואָס איז סכנת־נפשות!... דערפאַר אָבער, אז מע קומט־איבער בשלום דעם דאָזיגען בארג און מע טרעט־אריין אין זייער לאַנד, זעהט מען פאַר זיך דעם אמת'ען גן־עדן התחתון: בשמים, נעגעלעך, געווירצען, כל המינים פירות, עפּעל און בארען און פּאָמעראַנצען, וויינטרויבען, טייטלען און איילבערטען, ניס און פייגען לרוב. און די הייזער זענען דאָרטען געבויט פון סאַמע טענענהאָלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די כלים זענען פון גין־גאָלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח א קוק אויף די זילבערנע כוסות אונזערע מיט די זילבערנע לעפעל, גאָפּלען און מעסערם), און בריליאַנטען, פּערלען און דימענטען וואַלגערען זיך דאָרטען אויף דער גאַס, קיינער וויל זיך ניט געבען די מיה זיך אָנבויגען זיי אויפצוהויבען, וואָרום זיי האָבען דאָרטען קיין שום ווערטה (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאַמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פּערעלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האַלז).

— דו הערסט? — מאַכט דער טאַטע צו דער מאַמע מיט א גליקליך פּנים.

— איך הער. — ענטפערט איהם די מאַמע און פרעגט א קשיה: — למאי ברענגען זיי דאָס ניט צו פיהרען אהער, זיי וואָלטען דאָך דאָ געמאַכט דערפון גאָלד! אנו, טהו איהם אקאָרשט אומיסטען א פרעג, יונה.

דער טאַטע פרעגט איהם די דאָזיגע קשיה און באַקומט פון איהם א תשובה, און גיט איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— פארשטעהסט דו, ער זאָגט, אז דו קומסט צו פאַהרען אהינצו, קאָנסט דו דיר נעמען וויפיעל דו ווילסט, פולע קעשענעס, נאָר פאַהרסט דו פון דאָרטען ארויס, מוזט דו אָפּגעבען אלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אויס ביי דיר וואָס ניט איז, ביזט דו חייב מיתה.

— וואָס הייסט דאָס? — פרעגט די מאמע, דערשראָקען.

— דאָס הייסט, מע הענגט דיך אויף אויף א בוים, אָדער מע פארשטיינערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פונ'ם דאָזיגען פארשוין אלץ מעהר אינטערעסאנט, און אז עס האלט שוין נאָך די קניידלעך און מיר נעמען נאָך צו ביסלעך וויין, פרעגט איהם דער טאטע: ווען מען געהער דאָס אלסדינג, און צי ס'איז פאַרהאַן דאָרטען א מלך? און באלד באקומט ער א קלאָרע תשובה, און גיט דאָס איבער דער מאמע מיט גרויס חדוה אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, אז געהערען געהער דאָס אינגאנצען צו די דאָר־טיגע אידען, וואָס מע רופט זיי „ספרדים", און א מלך איז ביי זיי פאַרהאַן, זאָגט ער, אויך א איד, זעהר א פרומער איד מיט א שטריימעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף־בן־יוסף. ער איז א כהן גדול, זאָגט ער, ביי די „ספרדים" און פאָהרט ארויס, זאָגט ער, אין א גילדענער קארעטע מיט זעכס ברענענדיגע פערד, און אז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אריין, געהען איהם, זאָגט ער, אקעגען די לויים מיט א געזאַנג...

— ביי אייך זינגען לויים אין שוהל? — פרעגט איהם דער טאטע פארוואונדערט און באקומט באלד א תשובה און גיט דאָס איבער דער מאמע אויף אונזער לשון, און דאָס פנים ביי איהם שיינט, ווי די זון:

— וואָס זאָגסטו דו דערויף? ער דערצעהלט, אַז בײ זײ איז פאַרהאַן אַ בית־המקדש מיט כהנים מיט לוים מיט אײן אָרגעל...

— נו, און אַ מזבח? — טהוט איהם דער טאַטע אַ פרעג און באַקומט אַ תשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, ס'איז דאָ בײ זײ אַ מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע כלים, אַלסדינג װי אַמאָל, זאָגט ער, בײ אונז אין ירושלים.

און בײ די װערטער לאָזט־אַרוים דער טאַטע אַ טיעפען זיפץ, און אויף איהם קוקענדיג, זיפצט אויך די מאַמע. און איך פאַר־שטעה איהם ניט, װאָס דאַרף מען דאָ זיפצען? אדרבה, מע באַדאַרף זײן שטאָלץ, מע באַדאַרף זײן פרײליך, װאָס מיר האָבען אַזאַ לאַנד, װאו עס געװעלטיגט אַ אידישער מלך און אַ כהן גדול און װאו עס געפינט זיך אַ בית־המקדש מיט כהנים, מיט לוים, מיט אײן אָרגעל, מיט אַ מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, ליכטיגע מחשבות האַפּען מיך אויף און טראָגען מיך אַװעק גלײך אַהינצו, אין יענעם גליקליכען אידישען לאַנד, װאו די הײזער זענען גע־בױעט פון סאַמע טענענבױמער, געדעקט מיט רײן זילבער, װאו די כלים זענען פון גין־גאָלד, און װאו בריליאַנטען, פּערלען, די־מענטען װאַלגערען זיך אויף דער גאַס. און עס גנבה'ט זיך אַרײן צו מיר אַ מחשבה, אַז װען איך זאָל דאָרטען זײן, װאָלט איך שוין געװאוסט װאָס איך האָב צו טהון; איך װאָלט שוין געװאוסט, װאו צו באַהאַלטען; בײ מיר װאָלט מען שוין נישט אויסגע־טרײסעלט גאָרנישט... איך װאָלט שוין געבראַכט פון דאָרטען דער מאַמע אַ שענע מתּנה: אויהערינגלעך בריליאַנטענע און פּערעל עטליכע שנירלעך. און בשעת מעשה טהו איך אַ קוק אויף דער מאַמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פּערעלעך, װאָס אויף איהר װײסען האַלז, און איך באַקום אַ שטאַרקען חשק צו זײן אינ'ם דאָזיגען לאַנד, און עס פאַלט מיר אײן אַ געדאַנק,

איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפאָהרען אהין מיט'ן דאָזיגען אורח. געוויינטליך, בסוד, אז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אנטפּלעקען פאַר'ן אורח, אויסגיסען פאַר איהם מיין הארץ, אויס־זאָגען איהם דעם גאַנצען אמת, און בעטען איהם, ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אהינצו חאָטש אויף אַ קליינער צייט. ער וועט דאָס מיר געוויס טהון. ער איז זעהר אַ גוטער, אַ צוגעלאָזטער פאַר־שוין. ער קוקט אויף איטליכען באַזונדער, און אפילו אויף ריקעל די מויד, אַזוי פריינטליך, אַזוי פריינטליך!

אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח, און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שוואַרצע אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שווייג, ווייסער־חברה'ניק איינער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועט שוין זיין רעכט!...

ד.

אַ גאַנצע נאַכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: אַ מדבר, אַ בית־המקדש, אַ כהן גדול און אַ באַרג אַ הויכער, און איך קלעטער ארויף אויפ'ן באַרג, און דאָרט וואַכסען בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און מיינע חברים קריכען ארויף אויף די בוימער און טרייסלען זיי, און עס פאַלען פון דאָרטען אויף דער ערד גוזמי גוזמאות בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און שטופּ אין די קעשענעס — און מערקווירדיג! וויפיעל איך שטופּ — און עס געהט נאָך! וויפיעל איך שטופּ — און עס געהט נאָך! לעג איך אריין די האַנט אין קעשענע און נעם־ארויס פון דאָרטען אַנשטאָט בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען — גאָר פּירות אלערליי: עפּעל און באַרען, און פּאָמעראַנצען און איילבערטען, און טייטלען און נים און פייגען... און איך האָב דערפון גרויסע אַנגסטען, קאַטשע

מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און עס חלומ׳ט זיך מיר דאָס בית־המקדש, און איך הער די כּהנים דוכנ׳ען און די לוויים זינגען און דעם אָרגעל שפּיעלען, און עס ווילט זיך מיר אריינגעהן אינוועניג אין בית־המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל די מויד האַלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך ביי איהר, איך שריי, איך וויין, איך האָב דערפון גרויסע אַנגסטען, קאַטשע מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און חאַפּ מיך אויף און... דער־זעה פאַר זיך דעם טאַטען מיט דער מאַמען שטעהען האַלב אָנ־געטהאָן, ביידע בלאַס, ווי דער טוידט, דער טאַטע אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאַמע ברעכט די הענט און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרערען. מיין קינדערש האַרץ דערפיהלט, אז דאָ איז עפּיס געשעהען ניט קיין גוטע זאַך, זעהר ניט קיין גוטע זאַך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּעל האָט נישט צוגעטראַכט פאַר איין אומגליק — איז דאָס געוועזן אַ גאָרנישט קעגען דעם, וואָס ס׳איז געשעהען.

און געשעהען איז אָט וואָס: אונזער אורח, דער פּאַרשוין פון יענער ווייטער מדינה, פון יענעם גליקליכען לאַנד, וואָס די הייזער זענען דאָרט געבּויעט פון סאַמע טענענבוימער און געדעקט מיט ריין זילבער א. א. וו., איז נעלם געוואָרען, און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען ביי אונז אַ סך זאַכען: אַלע זילבערנע כּוסות, אַלע זילבערנע לעפעל, גאָפּלען און מעסערס, דאָס גאַנצע ביסעל ציערונג דער מאַמע׳ס, און אויך מזומן געלט, וויפיעל עס האָט זיך געפונען ביי אונז אין קאַסטען. און אויך ריקעל די מויד איז מיט איהם אַנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן ביי׳ם האַרצען, נישט אויף די זילבערנע כּוסות מיט די זילבערנע לעפעל, גאָפּלען און מעסערס, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאַמע׳ס ציערונג, און נישט אויפ׳ן מזומן געלט, און נישט אויף ריקעל די מויד — חאַפּט זי דער רוח! — נאָר אויף דעם גליקליכען־גליקליכען לאַנד, וואָס סע וואַלגערען זיך דאָרטען בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און אויף

דעם בית־המקדש, מיט די כהנים, מיט די לויים, מיט'ן אָרגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס מע האָט ביי מיר אװעקגערויבט, צוגענומען, צוגענומען, צוגענומען.

און איך קעהר מיך אום מיט'ן פּנים צום וואַנט און וויין, וויין שטילערהייט.

אליהו הנביא

א פאנטאסטישע געשיכטע מיט א רעטעניש לכבוד פסח,
ספעציעל פון קינדער וועגען.

געשריבען אין יאָהר 1908.

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

א.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטעריגער ביי טאטע־מאמע. „פון זיבען איינער געבליבען". דא — נישט שטעה, דארט — נישט געה. דאס — נישט עס, יענס — נישט טרינק. דעם קאפ — דעק צו. דעם האלז — פארבינד. די הענט — באהאלט. די נאז — שנייץ־אויס. אך, נישט גוט, נישט גוט צו זיין א בן־יחיד. און נאך א נגיד'ס א יונגעל דערצו. מיין טאטע איז א נגיד. א חלפן איז ער. געהט־ארום מיט א טארבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. זענען דערפאר ביי איהם די פינגער תמיד שווארץ און די נעגעל צעטריסקעט. הארעווען הארעוועט ער אפילו זעהר שטארק. אלע טאג אז ער קומט אהיים, איז ער אויסגעמיעדט און צעבראכען. „נישטא קיין פיס — קלאגט ער זיך פאר דער מאמע, — נישטא קיין פיס, קיין סימן פון קיין פיס"...

נישטא קיין פיס — עס קאן זיין. דערפאר האט ער אבער „פרנסה בשפע". אזוי זאגען אלע, און אלע זענען אונז מקנא, וואס מיר האבען פרנסה, און נאך בשפע. די מאמע איז צו־פריעדען. איך אויך. „א פסח ביי מיר היינטיגס יאהר — אויף אלע אידישע קינדער, רבונו של עולם"...

אזוי זאָגט די מאַמע און דאַנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אַזא פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פּסח. דעם ליעבען טייערען פּסח. אויסגעקליידט האָט מען מיך — בגדי־מלכות, ווי עס פּאַסט פאַר אַ נגיד'ס אַ יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער אַרויס? אַז איך טאָר נישט אַרומשפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פאַרקיהלען. אַז איך טאָר נישט אַרומלויפען מיט אַלע קבצנ'ישע קינדער — איך בין אַ נגיד'ס אַ יונגעל. אַזעלכע שענע מלבושים — נישטאָ פאַר וועמען צו באַריהמען זיך. אַ פולע קעשענע מיט ניס — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין אַ בן־יחיד, אַ ציטעריגער, וואָס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאָך אַ נגיד'ס אַ יונגעל דערצו.

ג.

דער טאַטע האָט אָנגעטהאָן די בעסטע קאַפּאָטע און איז אוועק אין שוהל דאַוונען. זאָגט צו מיר די מאַמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קאָנען זיצען ביי'ם סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאַטען די פיער קשיות". משוגע בין איך? פאַר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער, חלילה, ווערסט דו אַנשלאָפען ביי'ם סדר, אַזוי קומט אַלי־נביא מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס... פּסח ביינאַכט געהט־אַרום אַלי־נביא און קוקט, ווער עס שלאָפט ביי'ם סדר, דעם נעמט ער צו אין זאַק אַריין"... חאַ־חאַ! איך וועל אַנשלאָפען ווערען ביי'ם סדר? איך? און אַז מע זאָל זיצען אַ גאַנצע נאַכט? און אַפילו

ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פאראַ־יאָהרען? „פאראיאָהרען ביזט דו אנשלאָפען געוואָרען באלד נאָך קידוש"... פאר וואס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט אלי־נביא מיט'ן זאק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליי־ניטשקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דארפסט דו פרעגען דעם טאטען די פיער קשיות. היינט דארפסט דו זאָגען מיט'ן טאטען „עבדים היינו". היינט דארפסט דו עסען מיט אונז פיש און יויך און קניידלעך... שא — אָן געהט דער טאטע פון שוהל".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאנקען גאָט. דער טאטע האָט אָפּגעמאכט קידוש. איך אויך. דער טאטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כּוס. איך אויך. און דוקא א פולען כּוס, און דוקא ביז'ן דנאָ. „זעה נאָר, ביז'ן דנאָ!" — זאָגט די מאמע צום טאטען, און מיר זאָגט זי: „א פולען בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאָפען ווערען"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפען ווערען? איך? און אז מע זאָל זיצען א גאנצע נאכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? אנו, פרעגט דעם טאטען, ווי אזוי האָב איך אָפּגעקלאָפּט די פיער קשיות? ווי אזוי זאָג איך די הגדה? ווי אזוי שאָקעל איך זיך איבער'ן סידור און זינג מיט'ן טאטען דעם „עבדים היינו"?... און די מאמע לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר: „וועסט אנשלאָפען ווערען. אנשלאָפען ווערען"... עך, מאמע! מאמע! מיר דאכט זיך, מע זאָל זיין מיט אכצעהן קעפּ, קאָן מען פון דעם אליין אנשלאָפען ווערען! אנו, לאָז מען זיך אוועקזעצען אייך אקעגען און זינגען אייך אין אויהער: „אנשלאָפען ווערען, אנשלאָפען ווערען".

פארשטעהט זיך, אז איך בין אנשלאָפען געוואָרען.

ה.

אנשלאָפּען געוואָרען — חלומ׳ט זיך מיר, אז דער טאַטע האַלט שוין ביי „שפוך חמתך״. די מאַמע אַליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טיר, מקבל פנים זיין אליה־נביא׳ן. שען וועט זיין, טאָמער קומט טאַקי אליה־נביא, ווי די מאַמע זאָגט, מיט׳ן זאַק אויף די פּלייצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בחור״... און וואָס וועט זיין שולדיג אין דעם, אז נישט די מאַמע אַליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!״?... און אזוי ווי איך טראַכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אהא! — הער איך אַ סקריפּ פון דער טיר, און דער טאַטע שטעהט־אויף און רופט־אויס אויף אַ קול: „ברוך הבא!״ איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס׳איז ער. ער געהט, ער געהט. פּאַוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. אַ שענער איד אליה־נביא. איין אַלטער מאַן. אַ זקן מיט אַ גרייז־גרויער באָרד ביז די קניע. דאָס פּנים אַלט, געל, געקנייטשט, נאָר שען און גוט איז דאָס אָהן איין עק. און אויגען — אַך, אויגען! גוטע, ווייכע, פריינטליכע, ליעבע, געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אָנגעלעהנט אויף אַ גרויסען־גרויסען שטעקען, מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס — און שאַ, שטיל, אָהן ווערטער, און גלייך צו מיר.

ו.

— נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאַק אריין און קום! — אזוי זאָגט צו מיר אַט דער אַלטיטשקער, און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זיס.

פרעג איך איהם: „וואוהין?״ מאַכט ער צו מיר: „וועסט שון נאָכדעם זעהען״... וויל איך נישט, זאָגט ער מיר נאָך אַ מאָל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קאָן איך מיט דיר געהן, אז איך בין אַ נגיד׳ס אַ יונגעל?״ זאָגט ער: „און אז אַ נגיד׳ס אַ

יונגעל, וואָס ביזט דו פאַר אַ מיוחס?" זאָג איך: „איך בין בײַ טאַטע־מאַמע אַ בן־יחיד"... זאָגט ער: „בײַ מיר ביזט דו נישט קײן בן־יחיד". זאָג איך: „אַ ציטעריגער — פון זיעבען אײנער געבליבען. זײ וועלען, זאָג איך, דערזעהן, אַז איך בין נישטאָ, וועלען זײ דאָס נישט אויסהאַלטען. זײ וועלען שטאַרבען, און דערהויפּט — די מאַמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אַלטיטשקער, מיט גוטען און מאַכט צו מיר ווײך און זיס, ווי פריהער: „געהסט דו נישט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אַנשלאָפען אויף שטענדיג, אויף אײביג"... הויב איך אָן צו ווײנען: „הײסט דאָך עס, איך זאָל שטאַרבען? זײ וועלען דאָס נישט אויסהאַלטען... דערהויפּט — די מאַמע"... „ווילסט דו נישט שטאַרבען, טאָ קום מיט מיר. געזעגען זיך אָפּ מיט טאַטע־מאַמע און קום"... „סטײטש, ווי קאָן איך געהן, אַז איך בין אַ בן־יחיד, פון זיעבען אײנער געבליבען?"... מאַכט ער צו מיר שוין שטאַרקער: „צום לעצטען מאָל, יונגעלע, קלויב דיר אויס אײנס פון די צווײ: אָדער געזעגען זיך אָפּ מיט טאַטע־מאַמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אָדער בלײב דאָ, נאָר ווער אַנשלאָפען אויף אײביג. אויף אײביג"...

ז.

אָפּגעזאָגט די דאָזיגע ווערטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף אײן שפּאַן און וויל שוין אויסקערעווען זיך צו דער טיר. וואָס טהוט מען דאָ? אוועקגעהן מיט'ן אַלטען, גאָט ווײסט וואוהין, פאַרפאַלען ווערען — וועלען טאַטע־מאַמע שטאַרבען. אַ בן־יחיד, פון זיעבען אײנער געבליבען... בלײבען דאָ און אַנשלאָפען ווערען אויף אײביג — הײסט דאָס דאָך, איך אַלײן זאָל שטאַרבען... ציה איך אויס צו איהם בײדע הענט מיט טרערען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, ליעבער, הארציגער אליהו! געב מיר אײן מינוט אויף צו באַטראַכטען זיך!" דרעהט ער אויס צו מיר דאָס שענע אַלטע, געלע, געקנײטשטע פּנים מיט דער גרײז־גרויער

באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע גוטע ליעבע געטרייע אויגען און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך געב איך דיר, מיין קינד, אָבער נישט מעהר אז איין מינוט"...

און דער אַלטיטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

. . . .

. . . .

פרעגט זיך: וואָס האָב איך באַדאַרפט אין דער מינוט צוטראַכטען אזעלכעס, אַז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אַלטען און נישט אַנשלאָפען ווערען אויף אייביג? — אנו, ווער וועט טרעפען?...

אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם

אַ טראַגעדיע כשר לפּסח, רעקאַדענטיש־סימבאָליסטיש געשריבען.

געשריבען אין יאָהר 1908.

אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם

די פאַרשוינען:

מצות.
אַרבע כוסות.
פּסח'יגע שמאַלץ.
אייער.
ריבאַייזען.
קאָכלעפעל.
דייזשע באַרשט.
בעזעם.
קאַץ.
בעל־הבית.
בעל־הבית'טע.

אָרט — אין שפּיזאַרניע, אין דער פּסח'יגער שאַפע.

צייט — ערב פּסח.

אייער [צו די מצות]. זייט זשע מוחל. ווען האָבען מיר פּסח?

מצות [צו די אייער]. וואָס איז דען?

אייער. גאָרנישט, גלאַט אַזוי. עס איז אונז נמאס גע־וואָרען צו ליגען אָט דאָ, אין דער שפּיזאַרניע. מיר וואָלטען שוין געהרען דערלעבען פּסח.

מ צ ו ת. ציקאווע ביצים! מיר ליגען דאָ פון נאָך פורים אָן.

ש מ א ל ץ. פון נאָך פורים? א טייערע מציאה! איך שטעה נאָך פון פאַר חנוכּה.

ב אָ ר ש ט. און מיך האָט מען דאָ אוועקגעשטעלט באַלד נאָך סוכּות. ס'איז מיר שוין אַזוי אומעטיג, אַז איך האָב, דאַכט מיר, געחאַפּט אַ שימעל.

כּ ו ס ו ת. למאַי אָט שטעהען מיר דאָ פון פאַראיאָהרען?

ק אָ כ ל ע פ ע ל. הײנט וואָס זאָל א י ך שוין זאָגען? איך בין עלטער פון אייך אַלעמען. איך בין דאָ אַ קאָכלעפעל פון זינט דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האָבען חתונה געהאַט.

ר י ב א י י ז ע ן. אָבער טאַקי נישט מעהר ווי אַ „קאָכ־לעפעל"...

ק אָ כ ל ע פ ע ל [בייז]. הער נאַר, דו בלעכענע כּלי, וואָס ביזט דו דאָ פאַר אַ מאַכער?

ר י ב א י י ז ע ן. מעהר מאַכער פון דיר. ווען ניט איך, וואו וואָלט מען נעמען מרור צום סדר?

ב ע ז ע ם [ציהט־אויס א געלעכטער פון ווינקעלע]. חי־חי־חי!

כ ו ס ו ת [איינס צו דאָס אַנדערע]. ווער חיחיקעט דאָס?

מ צ ו ת [צו די כּוסות]. ס'איז דער בעזעם. דאַכט זיך, אַזאַ בעזעם וואָלט געמעגט האָבען דרך־ארץ חאָטש פאַר אונז, מצות?

א י י ע ר. וואָס עפּיס פאַר אייך? און וואו זענען מיר?

מ צ ו ת [מיט גדלות]. וואָס איז מיט אייך דער יחוס? מע עסט אייך דען ניט אַ גאַנץ יאָהר?

א י י ע ר. פרעגט זשע אָבער די בעלי־בתּים, וואָס פאַר אַ טעם האָבען מצות אָהן אייער?

ש מ א ל ץ. און וואָס איז מצות מיט אייער אָהן שמאַלץ?

ב אָ ר ש ט. מאָהלט אייך, אַז איך בין אַ ביסעל נויטיגער פון אייך אַלעמען. אייך, אייער און שמאַלץ, באַנוצט מען נאָר פון יוצא וועגען, און אָהן מיר קאָן מען פּסח זיך ניט באַגעהן. פרעגט

אויף אַ ציקאַוועסט די מצות, וואָס פאַר אַ טעם האָבען זיי, אַז מע בראָקט זיי אין באָרשט אריין.

מ צ ו ת. וואָס אמת איז אמת. מיר וואָלטען אָבער ווע̇לען וויסען, וואָס פאַר אַ טעם וואָלט געהאַט אַ פּסח־באָרשט אָהן אונז, אָנגעבראָקטע מצה?

א י י ע ר. אָדער ווען מע זאָל דעם באָרשט ניט פּאַרווייסען מיט איין איי?

ש מ א ל ץ. און מע זאָל ניט אריינטהון קיין לעפעל שמאַלץ?

ק אָ כ ל ע פ ע ל. און מיך האָט איהר פאַרגעסען?

ר י ב א י י ז ע ן. קאָכלעפעל איז אומעטום אַ קאָכלעפעל!...

ק א כ ל ע פ ע ל [אין כעס]. בלעכענער שלים־מזל! וועסט ניט אנשטומט ווערען?

ב ע ז ע ם [לאַכט פון ווינקעלע ארויס]. חי־חי־חי!...

כּ ו ס ו ת. וויעדער חיחיקעט ער, דער בעזעם?

מ צ ו ת. אַ אידיאָט!

א י י ע ר. ניט אזא אידיאָט, ווי איין עזות־פּנים!...

ש מ א ל ץ. אויף וואָס דאַרף מען, אשטייגער, אַ בעזעם אויף פּסח?

ב אָ ר ש ט. אויף סים סאַט כּפּרות!

ר י ב א י י ז ע ן. פאַרנעמט אומזיסט איין אָרט אין שאַפע.

ק אָ כ ל ע פ ע ל. טאַמער איז דאָ קאַרג ענג... מע ווערט דערשטיקט אָט דאָ ביי זיי אין שפּיזאַרניע... איך וועל פּרובען עפענען די טיר... [עפענט אַ האַלב טירעל].

ש מ א ל ץ [צום קאָכלעפעל]. וואָס טהוט איהר? איהר ווילט, ס'זאָל אריין די קאַץ? זי וועט חלילה מאַכען פון אונז אלעמען אַ תּל!

מ צ ו ת. מיר האָבען קיין מורא ניט פאַר קיין קאַץ.

א י י ע ר. מיר אויך ניט.

כּ ו ס ו ת. מיר אודאי ניט...

ר י ב א י י ז ע ן. און איך אודאי און אודאי ניט!

ק אַ כ ל ע פ ע ל. איך הער זי, ווי די קאַץ !...

ב אָ ר ש ט. אפילו איך הער זי אויך אין טראַק. אַט איז זי, די מחותנת׳טע! [עס קומט אריין די קאַץ, קוקט זיך אַרום און מרוקעט].

ק אַ ץ. מורררררר...

מ צ ו ת. ברוך הבא, אַ גאַסט!

כּ ו ס ו ת. סקאַצעל קומט.

א י י ע ר. מע זאָל דערמאַנען משיח׳ן.

ר י ב אַ י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי געהט אין זאָקען!...

ק אָ כ ל ע פ ע ל. דאָס האָט איהר די בעל־הבית׳טע אָנ־געטהאָן זאָקען, זי זאָל חלילה ניט חמצ׳דיג מאַכען דאָס זאַלץ־ברעטעל.

ב אָ ר ש ט. בעסער געווען פארשליסען די קאַץ אין אַ באַ־זונדער חדר, איידער אָנטהון איהר זאָקען אויף די פיס. אַ נארישע בעל־הבית׳טע ביי אונז!...

מ צ ו ת. זעהט נאָר, ווי זי שמעקט מיט דער נאָז, די גנב׳טע!...

כּ ו ס ו ת. אינטערעסאַנט צו זעהען, וואוהין וועט זי געהן פריהער.

א י י ע ר. נישט קיין נארישע קאַץ, כּלעבען. זי קריכט גלייך צו דער שמאַלץ, ווי מיר זענען ביצים אויף דער וועלט! אָבער גלייך צו דער שמאַלץ!

ר י ב אַ י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי לעקט שוין! זי פרעסט, די זולל־וסובא׳ניצע!

ק אָ כ ל ע פ ע ל. אַ חידוש, וואָס די שמאַלץ לאָזט זיך אזוי אומפארשעמט באהאנדלען...

ב אָ ר ש ט. וואָס זאָל זי נעבאַך טהון? שולדיג איז די בעל־הבית׳טע. האָט זי געזאָלט פארשליסען די שאפע פון יענער זייט. ניט אומזיסט זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: אז די בעל־הבית׳טע איז אַ שלים־מזל׳ניצע, איז די קאַץ אַ נאַשערין.

ב ע ז ע ם [שיסט־אויס אַ גלעכטער]. חאַ־חאַ־חאַ! [פאַר'ן געלעכטער שרעקט זיך די קאַץ איבער, טהוט אַ שפּרונג, קעהרט־איבער דעם טאַפּ מיט שמאַלץ, וועלכער פאַרטשעפּעט די אייער, די כוסות מיט די מצות, און צוזאַמען מיט זיי פאַלט־אום די גאַנצע שאַפע, און עס ווערט אויף דער ערד אַ מישמאַש פון פּסח'יגעו באָרשט, מיט פאַרנעצטער מצה, מיט צעשלאַגענע אייער, מיט צעבראָכענע כוסות, מיט שמאַלץ, מיט אַ ריבאייזען און אַ קאַכלעפעל אויך בתוכם. געבליבען איז ביי דער זייט נאָר דער בעזעם. — דער קלאַפּ פון דער שאַפע לאָזט זיך הערען אין שטוב. עס קומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, די בעל־הבית'טע מיט'ן בעל־הבית].

ב ע ל ־ ה ב י ת. וואָס איז דאָ געשעהען? [בלייבט שטעהן, ווי אַ געלעהמטער].

ב ע ל ־ ה ב י ת ' ט ע [ברעכט די הענט]. אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! דער גאַנצער פּסח איז חרוב געוואָרען! [וויינט. דער בעל־הבית זיפצט. אין דרויסען פייפט דער ווינט. דורכ'ן פענסטער גנב'עט זיך אַריין אַ טוידטער שטראַהל פון דער קאַלטער לבנה. אין ווינקעלע זיצט די קאַץ און באַלעקט זיך. די שטימונג איז אַ העכסט־דעקאַדענטישע].

ב ע ל ־ ה ב י ת [מיט איין אונטערערדישער שטים, ווי פון קבר]. וואָס טהוט מען?

ב ע ל ־ ה ב י ת ' ט ע [ווישט־אויס די אויגען]. קודם ז'אַרף מען נעמען דעם בעזעם און אויפראַמען דעם הקדש... [נעמט דעם בעזעם און קעהרט].

ב ע ז ע ם [צום גאַנץ ביסעל מיסט]. נו? הייגט זעהט איהר שוין? אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם!...

פ אַ ר ה אַ נ ג.

דריי קעפּלעך

געשריבען אין יאָהר 1908.

דריי קעפּלעך

I

א פּעז פון א שרייבער זאָל זיין א פּענזעל פון א מאָהלער, אָדער, װעניגסטענס, איין אפּאַראַט פון א פאָטאָגראַף, װאָלט איך דיר, פריינט, געטראָגען א מתּנה, א בילד לכּבוד שבועות, א זעלטענע גרופּע: דריי יונגע, שענע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דריי אָרעמע, נאַקעטע, באָרװעסע אידישע קינדער. אַלע דריי קעפּלעך זענען שװאַרץ, די הערלעך געקרייזעלט, די אויגלעך גרויסע, גלאַנצענדיגע, ברענענדיגע, און גלייך װי פאַרװאונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרעגען ביי דער װעלט א קשיה: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר באַװאונדערט זיי, און איהר פיהלט זיך קעגען זיי, װי פאַרזינדיגט, גלייך װי איהר זענט טאַקי שולדיג אין דעם, װאָס מע האָט זיי באַשאַפען — באַשאַפען נאָך דריי איבעריגע נפשות אויף דער װעלט!...

די דריי שענע קעפּלעך — אבראַמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה׳קע — זענען צװיי ברידער מיט א קליין שװעסטערעל. אבראַמטשיק און מאָיסייטשיק — דאָס האָט זיי דער פאָטער, פּייסי דער איינבינדער, אַזוי פאַרצװינגען, אויפ׳ן רוסישען שטייגער. ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר זיין װייב פּעסי און ער זאָל נישט זיין אַזאַ ביטערער אָרעמאַן, װאָלט ער זיך אַליין אויך איבער־געמאַכט דעם נאָמען פון „פּייסי דעם איינבינדער” אויף „פּעטי

פערעפּליאַטשיק". נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ביסעל מורא פאַר זיין ווייב פעסי און אַזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאַכט, אַ גרויסער אביון, איז ער דערוויילע פאַרבליבען ביי'ם אַלטען נאָמען „פּייסי דער איינבינדער", ביז ס'וועט קומען אַמאָל די גוטע צייט, יענע גליקליכע צייט, ווען עס וועט אַלסדינג ווערען אַנדערש, אַזוי ווי בעבעל זאָגט, און אַזוי ווי קאַרל מאַרקס זאָגט, און אַזוי ווי אַלע גוטע קלוגע לייט זאָגען — דעמאָלט, אַ, דעמאָלט וועט אַלסדינג אַנדערש זיין!... נאָר ביז די גוטע גליקליכע צייט וועט אַמאָל קומען, מוז מען דערוויילע שטעהן פון כאור ביז שפּעט אין דער נאַכט און שניידען קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעפּען קעסטעלעך, שאַכטלען... און פּייסי דער איינבינדער שטעהט דעם גאַנצען טאָג אויף די פיס און שניידט קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעפּט שאַכטלען, און זינגט בעת מעשה אַלטע און נייע אידישע און נישט־אידישע ליעדלעך, צום מייסטען פריילעך־טרויעריגע, מיט אַ פריילעך־טרויעריגען ניגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפגעהערט אַמאָל דיינע גוישע ליעדלעך? אַ מענטש האָט זיך עס אַ ביסעל פאַרליעבט אין גויים! זינט מע איז אַרויס אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען אַ גאַנצער גוי, משטיינס געזאָגט!...

II

אַלע דריי, אבראַמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע, זענען געבוירען און געוואַכסען אַלע אויף איין אָרט — צווישען וואַנט און צווישען אויווען. אַלע דריי זעהען פאַר זיך אַלע טאָג איינס און דאָס זעלבע: דעם פריילינבען טאַטען, וואָס שניידט קאַרטאָן, קלעפּט שאַכטלען און זינגט ניגונים, און די פאַרזאָרגטע אויס־געטריקענטע מאַמע, וואָס קאָכט און באַקט און קעהרט און רוימט, און איז קיינמאָל נישט פאַרטיג. ביידע זענען זיי שטענדיג אין דער אַרבייט: די מאַמע ביי'ם אויווען, דער טאַטע ביי די

שאַכטלען. אויף וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל שאַכטלען? ווער דאַרף עס אַזוי פיעל שאַכטלען? אַפּנים, אַז די גאַנצע וועלט איז פול מיט שאַכטלען?... אַזוי טראַכטען זיך די דריי שענע קעפּלעך און קוקען שוין אַרויס, אַז ביי׳ם טאַטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבען אַ סך, אַ סך שאַכטלען און ער זאָל זיי נעמען אַלע אויפ׳ן קאָפּ און אין ביידע הענט — אפשר טויזענט שאַכטלען — און זאָל מיט זיי אַרויסגעהן אין מאַרק אַריין און קומען צוריק אָהן שאַכטלען, נאָר מיט געלט פאַר דער מאַמע און מיט בולקעלעך, בייגעלעך אָדער צוקערקעס פאַר די קינדער... אַ גוטער, אוי, אַ גוטער טאַטע ביי זיי, אַ גאָלד! די מאַמע איז אויך אַ גוטע, נאָר אַ בייזע. מע חאַפּט פון איהר אָפּט אַ זעץ, אַ שטורך אין זייט, אַ דרעה פאַר די אויהערען. זי האָט פיינט, אַז מע מאַכט איהר אָן אַ „הקדש“. זי וויל נישט, אַז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאַטע־מאַמע“. זי וויל נישט, אַז אַבראַמטשיק זאָל שניידען די אָראָפּגעפּאַלענע שטיקלעך קאַרטאָן, אַז מאָיסייטשיק זאָל גנבה׳נען פּאַפּ ביי׳ם טאַטען און אַז דבורה׳קע זאָל באַקען ברויט פון זאַמד מיט וואַסער. די מאַמע וויל, אַז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאַטעטשנע. די מאַמע ווייסט נישט, אַפּנים, אַז יונגע קעפּלעך אַרבייטען, אַז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך — וואוהין?... אין דרויסען! צום ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III

סך־הכּל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אַלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פאַר׳ן שטיקעל פענסטער. און וואָס זעהט מען דאָרט? אַ וואַנט. אַ הויכע, אַ ברייטע, אַ גרויע, אַ נאַסע וואַנט. שטענדיג, אייביג איז זי נאַס. אפילו זומער!... קומט אַמאָל אַהער די זון? געוויס קומט אַמאָל אַהער די זון. דאָס הייסט, נישט די זון אַליין, נאָר אַ שיין פון דער זון. און דעמאָלט איז אַ יום־טוב. אַלע דריי שענע קעפּלעך שפּאַרען זיך צום שטיקעל

פענסטער, קוקען ארויף, גאנץ אויבען, און זעהען א לאנגען שמאלען בלויען פאס, ווי א לאנגע בלויע סטענגע.

— א! זעהט איהר, קינדער? אט דאס איז הימעל!

אזוי זאגט אבראמטשיק. אבראמטשיק ווייסט. אבראמטשיק געהט אין חדר. ער לערענט שוין קמץ־אלף. דער חדר איז טאקי דא נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאס הייסט, די צווייטע טיר. אך! וואס אבראמטשיק דערצעהלט זיך אן פאר חידושים פונ׳ם חדר! אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א גרויסען מויער פון סאמע פענסטער פון אויבען ביז אראפ. אבראמטשיק שווערט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א קוימען, א הויכען קוימען, און פונ׳ם קוימען געהט א רויך. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א מאשינע, וואס מע נעהט אויף איהר אהן הענט. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א וואגען, וואס פאהרט אהן פערד. און נאך אזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אבראמטשיק פונ׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאמע שווערט זיך — ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס... און מאיסייטשיק און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואס אלסדינג ווייסט אבראמטשיק, אלסדינג!

למשל, אבראמטשיק ווייסט, אז א בוים וואכסט. אמת, ער אליין האט נאך, גלייך מיט זיי, קיינמאל נישט געזעהען, ווי אזוי עס וואכסט א בוים. נישטא קיין ביימער אויף דער גאס. נישטא! ער ווייסט אבער (אין חדר האט ער עס געהערט), אז אויף א בוים וואכסען פירות — און דערפאר מאכט מען אויף א פרי „בורא פרי העץ”. אבראמטשיק ווייסט (וואס ווייסט ער דען נישט?), אז קארטאפלים, למשל, אדער אוגערקעס, אדער ציבעלעס, אדער קנאבעל וואכסען אויף דער ערד — און דערפאר מאכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה”. אלסדינג ווייסט אבראמטשיק! ער ווייסט נאר נישט, וואו און ווי אזוי דאס וואכסט, ווארום ער

האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, וואָרום אויף זייער גאַס איז נישטאָ קיין פעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזעל — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאַס זענען דאָ גרויסע מויערען, גרויע וועגט, הויכע קוימענס, וואָס סע געהט פון זיי אַ רויך, און פענסטערלעך אַ סך אין יעדען גרויסען מויער, טויזענטער, טויזענטער פענסטערלעך, און מאַשינעס וואָס געהען אָהן הענט, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — און ווייטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אפילו אַ פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פאַרבלאָנזעט אמאָל אהער אַ וואָראָבייטשיק, איז ער גרוי, אַזוי ווי די גרויע וואַנט. פּיק־פּיק די גרויע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אוועק... פון עופות זעהען זיי אַמאָל אויף שבת אַ פערטעל עוף מיט אַ בלאַס אויסגעצויגען פיסעל. וויפיעל פיסלעך האָט איין עוף? — זעלבסטפאַרשטענדליך, פיער! עלעהיי אַ פערד! אַזוי פסקנ'ט דער עלטערער, אבראַמטשיק, און אבראַמטשיק ווייסט דאָך אַלץ!... אמאָל ברענגט די מאַמע פונ'ם מארק אַ קעפּעל פון איין עוף מיט אַרויפגעגלאָצטע אויגעלעך, איבערגעצויגען מיט אַ דין וויים הייטעל. „ס'איז טוידט" — זאָגט דער עלטערער, אבראַמ־טשיק, און אַלע דריי קעפּלעך קוקען איינס אויפ'ם אַנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאַפט, עלענד און אָרמוט, האָבען אַלע דריי קינדער קיינמאָל נאָך נישט געהאַט קיין געלעגענהייט צו זעהען פאַר זיך לעבעדיגערהייט נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער אַ קאַץ. אַ קאַץ האָבען זיי איין אייגענע, אַ לעבעדיגע, אַ גרויע קאַץ, גרוי ווי די גרויסע גרויע נאַסע וואַנט. די קאַץ איז זייער גאַנץ פאַרגעניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ן־לאַנג, טהוען איהר אָן אַ פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאַכען, לאַכען, לאַכען אָהן אַ שיעור! דער־זעהט די מאַמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם אַ זעץ,

דעם אַ שטורך אין זײט, דעם אַ דרעה בײ'ם אויהער. די קינדער צעגעהען זיך אויף זײערע ערטער, הינטער'ן אויװען. דער עלטערער, אברהמטשיק, דערצעהלט עפּיס, און די קלענערע, מאָיסײטשיק און דבורה'קע, הערכען. קוקען אויף זײער עלטערען ברודערעל מיט גרויסע אויגען און הערכען. אברהמטשיק זאָגט, אַז די מאַמע איז גערעכט. אברהמטשיק זאָגט, אַז מיט אַ קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּיעלען, װײל אַ קאַץ איז אַ טמא זאַך און אַ מזיק. אלסדינג װײסט אברהמטשיק, אלסדינג! ס'איז דען דאָ אַ זאַך אויף דער װעלט, װאָס אברהמטשיק זאָל נישט װיסען?

IV

אלסדינג װײסט אברהמטשיק. אברהמטשיק װײסט, אַז ס'איז דאָ אַ לאַנד, אַ װײט לאַנד, זעהר אַ װײט לאַנד, װאָס מע רופט דאָס אַמעריקע. דאָרט, אין דעם אַמעריקע, האָבען זײ פּרײנט אַ סך און באַקאַנטע. דאָרט, אין דעם אַמעריקע, איז אידען, קײן עין־הרע, גוט און פרײליך. אהינצו, אין דעם אַמעריקע, װעלען זײ אריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער־אַ־יאָהר, אַז זײ װעלען באַקומען פון דאָרטען שיפסקאַרטען. אָהן שיפסקאַרטען קאָן מען אין אַמעריקע נישט פאָהרען, װײל ס'איז אַ ים און אויפ'ן ים איז אַ שטורעמװינט און עס װאַרפט מיט סכנת־נפשות — אלסדינג װײסט אברהמטשיק!

אלסדינג! אפילו װאָס אויף יענער װעלט טהוט זיך. למשל, ער װײסט, אַז אויף יענער װעלט איז דאָ אַ גן־עדן, פון אידענ'ס־װעגען, געװעהנליך. אין גן־עדן איז דאָ בוימער אַ סך מיט די שענסטע פּירות. טײכען, װאָס פליסען בוימעהל. דימענטען און בריליאַנטען װאַלגערען זיך אין די גאַסען. בויג זיך אָן, נעם און שטופּ אָן פולע קעשענעס. און עהרליכע אידען זיצען דאָרטען טאָג װי נאַכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אַבּראַמטשיק. און בּיי מאַיסייטשיקען און בּיי דבורה׳קען בּרענען די אויגלעך, און זיי זענען מקנא זייער על־טערען בּרודערל, וואָס ער ווייסט אַלסדינג. אַלסדינג ווייסט ער! אפילו וואָס אויפ׳ן הימעל טהוט זיך. אַבּראַמטשיק שווערט, אַז צוויי מאָל אין יאָהר: הושענא־רבּה אויף דער נאַכט און שבועות אויף דער נאַכט, שפּאַלט זיך דער הימעל. אמת, ער אַליין האָט נאָך קיינמאָל נישט געזעהען, ווי דער הימעל שפּאַלט זיך, ווייל ס׳איז נישטאָ בּיי זיי קיין הימעל. דערפאַר האָבּען אָבּער זיינע חברים געזעהען. זיי שווערען, אַז זיי האָבּען אַליין געזעהען, זיי זאָלען אזוי זעהען אַלדאָס גוטס. זיי וועלען דאָך נישט שווערען אויף אַ ליגען. ווי טאָר מען שווערען אויף אַ ליגען? איין עבירה, וואָס בּיי זיי אויף דער גאַס איז נישטאָ קיין הימעל. ס׳איז דאָ אַ לאַנגער שמאָלער בּלויער פּאַס, ווי אַ לאַנגע שמאָלע בּלויע סטענגע. וואָס קאָן מען אין אזאַ שטיקעל הימעל זעהען, אַ חוץ צוויי דריי קליינע שטערענדלעך מיט איין אָפּשיין פון דער לבנה?... און בּכדי צו איבּערצייגען זיין יונגערען בּרודער מאַיסייטשיק און זיין קליין שוועסטערל דבורה׳קע, אַז סע שפּאַלט זיך דער הימעל, געהט אַבּראַמטשיק צו דער מאַמע, שלעפּט זי פאַר׳ן קליידעל:

— מאַמע! איאָ, היינט שבועות ארום האַלבּע נאַכט שפּאַלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ וועל איך דיר שפּאַלטען!

געהאַפּט אַ מיאוס׳ען פּסק פון דער מאַמע, וואַרט אַבּראַמטשיק אויפ׳ן טאַטען. דער טאַטע איז אַוועק אין מאַרק מיט אַ גאַנצען אוצר שאַכטלען.

— קינדער! אַנו, טרעפט, וואָס וועט היינט דער טאַטע בּרענגען אַ מתנה פונ׳ם מאַרק?

אזוי זאָגט אַבּראַמטשיק, און די קינדער הויבּען אָן טרעפען, וואָס וועט דער טאַטע זיי בּרענגען אַ מתנה פונ׳ם מאַרק. זיי רעכענען־אויס אויף די פינגער אַלסדינג, וואָס ס׳איז דאָ אין מאַרק, אַלסדינג, וואָס אַ מענטשענ׳ס אויג קאָן זעהען און וואָס אַ מענ־

טשענ׳ס הארץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און בייגעלעך און צו־קערקעס — און קיינער האָט נישט געטראָפּען. און איהר ווערט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פּייסי דער אייגבינדער האָט געבראַכט צו טראָגען איצטיגס מאָל נישט קיין בולקעלעך, נישט קיין בייגעלעך, נישט קיין צוקערקעס. גראָז האָט ער געבראַכט צו טראָגען, א פּאַק מיט גראָז. מאָדנע, לאַנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אַלע דריי שענע קעפּלעך, אַבראַמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה׳קע, האָבען ארומגערינגעלט דעם פּאָטער.

— טאַטע! וואָס איז דאָס, אָט דאָס אָ?

— דאָס איז גרינס.

— וואָס הייסט דאָס גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. אידען דאַרפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָס, טאַטע?

— וואו מע נעמט דאָס? המ... אין מאַרק קויפט מען דאָס, אין מאַרק...

אזוי זאָגט דער טאַטע, און ער צעוואַרפט דאָס גרינע שמע־קענדיגע גראָז איבער דער נאָר־וואָס אויסגעקעהרטער שטוב, און ער קוועלט, וואָס ס׳איז גרין און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאַמע פריילין, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, א גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, א נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האָבען וואָס צו מיסטיגען!...

אזוי ענטפערט איהם די מאַמע, נישט צופריעדען, ווי אַלע מאָל, און שענקט, ווי אַלע מאָל, די קינדער — דעם א זעץ, דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה בייס אויהער. א מאָדנע מאַמע ביי זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תּמיד פאַראומערט, שטענדיג פאַרזאָרגט, פּונקט דער היפּך פונ׳ם טאַטען!

און די דריי שענע קעפּלעך קוקען אויף דער מאַמע, קוקען אויפ׳ן טאַטען, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. און אז טאַטע־

מאַמע קערעווען זיך אָפּ אַ ווײַלע אויף אַ זײַט, טהוען זיי זיך אַ וואָרף אַלע דריי אויף דער ערד, פאַלען־צו מיט׳ן פּנים צום שמעקענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס אידען דאַרפען דאָס אויף יום־טוב, און וואָס מע קויפט דאָס אין מאַרק...

אַלסדינג איז דאָ אין מאַרק, אפילו גרינס. אַלסדינג קויפט דער טאַטע. אַלסדינג דאַרפען אידען און אַלסדינג האָבען אידען. אפילו גרינס! אפילו גרינס!...

גזלנים

אײן אויסערגעװעהנליכע, נאָר אײן אמת'ע מעשה פונ'ם חדר, װי אזוי תלמידים
האָבען זיך אָפּגערעכענט מיט אַ רביז. דערצעהלט לכבוד ל"ג־בעומר.

געשריבען אין יאָהר 1909.

גזלנים

א.

— ער פּאַפּט נאָך?
— נאָך אַ מין פּאַפּען!
— טפו זאָל ער ווערן!
— וועקט איהם אויף! וועקט איהם אויף!
— ליוב־דרייב־אַבדיריק!
— שטעה־אויף, מיין פויגעלע!
— עפען־אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך רייס דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעה אַ גאַנצע חאַליאַסטרע ווייסע־חברה׳ניקעס, מיינע חברים פונ׳ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפען, און צוזאַמען מיט זייערע גלאַנצענדיגע אויגלעך רייסען זיך אַריין מיט אַ פרייד און מיט אַ געלעכטער די ערשטע שטראַהלען פון דער ליכטיגער ווארעמער פריהמאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!
— ווי אַ זינדיגער מענטש!
— האָסט אונז נישט דערקענט?
— האָסט פאַרגעסען, אַז מיר האָבען היינט ל״ג־בעומר?

אך! ל״ג־בעומר?... ווי א בליץ פליהט־דורך דאָס וואָרט איבער אַלע מיינע אברים. עס טהוט מיך א בריה און א טראָג־אויף פון בעט. אין איין כהרף־עין בין איך אויף די פיס. נאָך א מינוט — בין איך איין אָנגעטהאָנענער, איין איינגעוואַשענער, א פארטיגער, און זוך אויף די מאמע. זי איז פארטראָגען מיט'ן אָנ־בייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאמע, היינט איז ל״ג־בעומר.

— א גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע ווילסט דו?

— זאָלסט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועהטיגען?

אזוי זאָגט צו מיר די מאמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס ווינציגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: א קרענק אין די ביינער. הויב איך אָן מיט בייזען; שענקט זי מיר צוויי פעטש. וויין איך; בעט זי מיך איבער מיט איין עפעל. וויל איך א מאראנץ; זאָגט זי: „טרפה'נער האלז, וואָס נאָך ועסט דו אויסטראכטען?״

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט אמאָל געהן, צי ניין?

— לייב־דרייב־אַבדיריק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי א וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאמע, חאַפּ דעם אָנבייסען מיט מיין חלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף־ארויס, א פרישער, א לעבעדיגער, א פריילינער, צו מיינע חברים, אין ליכטיגען ווארעמען אינדרויסען ארויס, און אלע אינאיינעם לאָזען מיר זיך בארג־אראָפּ אין חדר אריין.

ב.

אין חדר איז א טומעל, א יריד, א געשריי ביז'ן הימעל. צוויי צעהנדליג העלזער רעדען אלע אויף איין מאל. דער טיש איז פול מיט כל־טוב. אזא סעודה, ווי היינטיגען ל״ג־בעומר, האבען מיר נאך נישט געהאט קיינמאל נישט. א סעודה מיט בראנפען און מיט ווייז. דאס האבען מיר צו פארדאנקען אונזער חבר בערעל יאסעל דעם וויינער'ס. א פלעשעל בראנפען האט ער געבראכט צו טראגען, גוטען בראנפען. און צוויי פלעשלעך וויין האט ער אויך געבראכט צו טראגען, אמת'ען וויין, ווימאראזיג, יאסעל דעם וויינער'ס אייגענע ארבייט. דעם בראנפען — דאס האט איהם דער טאטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך וויין האט ער אליין גענומען.

— וואס הייסט, אליין גענומען?

— וואס פארשטעהסט דו נישט, גויישער קאפ? גענומען פון דער פאליצע שטילערהייט, אז קיינער זאל נישט זעהען.

— סטייטש! הייסט דאך עס גע'גנבה'ט?

— חכם בלילה! נו, איז וואס?

— וואס הייסט, איז וואס? נו, און „לא תגנוב״?

— צוליעב דער יום־טוב'דיגער סעודה, בהמה!

— איז א מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואס זאגט איהר אויף דעם חכם פון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאלט איהם זאגען, וואו סע שטעהט?

— זאג איהם, אז סע שטעהט אין ספר פראלניק.

— אין פרק „ויקח״.

— דף למד בים־באם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חא־חא־חא!

— שאט, קינדער, מאזעפע געהט!

מיט אַ מאָל ווערט שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אַלע זיצען מיר אַרום טיש, ווי די סטאַטקעס, ווי די נעבאַכלעך, שטילע, גאָלדענע קינדער, קאָנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאָט די נשמה שולדיג.

ג.

מאַזעפּע — אַזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאָס הייסט, דער אמת׳ער נאָמען זיינער איז גאָר ברוך־משה, נאָר מחמת ער איז אַראָפּגעקומען צו אונז נישט לאַנג פון מאַזעפּעווקע, האָט איהם די שטאָדט אַ נאָמען געגעבען „דער מאַזעפּעווקער", און מיר, חדר־יונגלעך, האָבען איהם פאַרקירצט, און ס׳איז געוואָרען פון „מאַזע־פּעווקער" — „מאַזעפּע". איבעריגענס, תּלמידים, אַז זיי קרוינען אַ רבין מיט אַזאַ שענעם נאָמען, האָט ער דאָס מסתּמא כּשר פאַר־דיענט. לאָם איך איהם פאָרשטעלען:

אַ קליינס, אַ טרוקענס, אַ דאַרס, אַ פאַרזעהעניש. איהר זאָלט זאָגען — אַ סימן פון אַ באָרד, צי פון וואָנסים, צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאָלט זיי, נאָר גלאַט אַזוי, זיי ווילען נישט וואַכסען. זיי האָבען זיך אָנגערעדט. דערפאַר אָבער האָט ער אַ פּאָר ליפּען, און אַ נאָז — אַי, אַ נאָז! אַ קוילעטש, אַ האָרן, אַ שופר. און אַ קול האָט ער, ווי אַ גלאָק, אַ שאגת ארי, ברומט ווי אַ לייב! פון וואַנען נעמט זיך צו אַזאַ מין באַשעפעניש אַזאַ מורא׳דיגע געמבע? און כּח וואו נעמט זיך צו איהם אַזוי פיעל? אַז ער נעמט אייך אָן מיט די דאַרע קאַלטע פינגער ביי דער האַנט, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אַז ער לאָזט אייך אַראָפּ אַ פּאַטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאַנאַנד. לאַנג שמועסען מיט אייך האָט ער פיינט. פאַר דער מינדסטער זאַך, שולדיג, נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפּט: לעג זיך!

— רבּי! יאָסעל־יעקב־יאָסעל׳ס האָט מיר אַ זעץ געטהאָן.

— לעג זיך!

— רבי, ס'א ליגען! ער האט מיר פריהער דערלאנגט מיט'ן פוס גלייך אין זייט אריין.

— לעג זיך!

— רבי! חיים־בערעל־לאפעס האט מיר ארויסגעשטעלט א צונג.

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב! אדרבה, ער האט מיר געשטעלט א פייג.

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לעגען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאך. אפילו אלי דער רויטער, וואס איז שוין א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן, און טראגט א זילבערנעם זייגער — נו, מיינט איהר, אז ער ווערט נישט געשמיסען? אהא, נאך א מין! אלי זאגט: אז אט דאס שמייסען, וואס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויס־פאלען בּאקאם. ער וועט זיך מיט איהם אמאל, זאגט ער, אפּ־רעכענען, מיט מאזעפען, אזוי, אז ער וועט איהם, זאגט ער, האבען צו געדענקען אויף קינד'ס־קינדער! — אזוי זאגט אונז אלי אלע מאל נאך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אמן הלואי, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען.

ד.

אפּגעדאווענט מיט'ן רבין, ווי דער שטייגער איז (אליין דאווענען לאזט ער אונז נישט; ער ווייסט, אז אהן איהם וועלען מיר העכער האלב איבערהיפּען), רופט זיך אן צו אונז מאזעפּע מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אצינד וואשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאכ'ן בענטשען וועל איך אייך לאזען פריי אויפ'ן שפּאציער.

מיר זענען אפילו געוואוינט ל"ג־בעומר צו מאכען די סעודה אויף יענער זייט שטאדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער

הוילער ערד, אונטער גאָט'ס הימעל, וואַרפֿען די פֿויגעלעך ברעקלעך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אַז ס'איז ל"ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאַזעפּען מאַכט מען נישט קיין לאַנגע מחזקות. מאַזעפּע, אַז ער זאָגט: „זעץ דיך" — דאַרף מען זיך זעצען, אַניט — קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָכדעם, ווי מיר האָבען געמאַכט המוציא.

— קומט מיט עסען! — זאָגען מיר איהם פֿון יוצא וועגען.

— עסט געזונט! — מאַכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר „שהכל נהיה בדברו" וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאַכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פֿלעשעל? בראָנפֿען? — זאָגט ער און ציהט אויס די טרוקענע האַנט מיט די דאַרע פֿינגער צום פֿלעשעל בראָנפֿען און גיסט זיך אָן אַ גלעזעל, פֿאַרזוכט און פֿאַרקרימט זיך מיט די ליפּען אַזוי, אַז מיר זענען שטאַרקער פֿון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אויס קיין געלעכטער.

— וועמענ'ס איז דאָס אַזאַ האַרבע זאַך? — פֿרעגט ער און נעמט נאָך אַ ביסעל. — נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, כלעבען. — און נעמט נאָך אַ ביסעל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער־אַ־יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבער־חאַפּען, פֿאַרבייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואַשען און לכבוד ל"ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּיס צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבין? גאָר נישט דער מאַזעפּע! אויפֿגעלעבט, באַרעדעוודיג, די בעקלעך פֿאַרצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאַנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פֿלעשלעך ווימאַראָזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי אייך פֿאַר אַ וויין? פּסח'יגער, אפֿנים? (ער פֿאַרזוכט, ציהט־אויס די ליפּען). פּססס! איין חריפֿות אין דער וועלט! (טרינקט). שוין לאַנג נישט געטרונקען

אזא וויין, כלעבען! (צו יאָסעל דעם וויינער׳ס זוהן מיט א גער־לעכטערעל). א רוח אין דיין טאַטענ׳ס קעלער אריין, חע־חע! פארהאַן ביי איהם, האָב איך געזעהען, פעסלעך, אַהן א שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון ריינע ראָזינקעס, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע אידען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפ־עפענען דאָס צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאָפּלעך, פאר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אז... (ער באַלעקט זיך און די אויגען קלעפּען זיך איהם). אז... אז... אַלדאָס גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָפּגעגעסען און אָפּגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאַזעפּע און די צונג בעת־מעשה פּלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געוועזן, הא? די מצוה פון סעודת ל״ג־בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר געהן אויפ׳ן שפּאַציער.

— הא? אויפ׳ן שפּאַציער? אויסגעצייכענט. למשל, וואוהין?

— אין שווארצען וועלדעל אריין.

— הא? אין שווארצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין א וואלד שפּאַציערען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונט, מחמת א וואלד... הא? אָט וועל איך אייך געבען צו פארשטעהן דעם שכל פון א וואלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אַלע מיט׳ן רבין הינטער דער שטאָדט. תחילת איז אונז א ביסעל פריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז. נאָר פתח שין — שא! און דער רבי געהט אין מיטען, מאַכט מיט די הענט און גיט אונז צו פארשטעהן דעם שכל פון וואלד:

— די טבע פון וואלד, פארשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אַזוי באשאפען, אז ער זאָל זיין פול מיט בוימער, און אויף די בוימער הייסט דאָס, זאָלען זיין צווייגען, און די צווייגען זאָלען זיין באוואכסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס, און זיי זאָלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, ארויסלאָזען פון זיך א ריח־ניחוח, א געשמאקען זענעפטיגען ריח...

און בעת־מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם געשמאקען זענעפטיגען ריח, האָטש מיר זענען נאָך ווייט פונ׳ם וואלד, און דער ריח איז דערווייל נאָך עפּיס נישט אזוי געשמאק און זענעפטיג...

— הא? וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּיס א גוטע זאך, זינגט עפּיס א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען אמאָל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע־חע, אויך געהאט א רבין, ווי איהר, חע־חע...

דאָס, וואָס מאזעפּע איז געווען אמאָל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבין, ווי מיר, קומט אונז אוים מאָדנע ווילד און כמעט שווער צו גלויבען: מאזעפּע — א קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיחיקען שטילערהייט. מיר שטעלען זיך פאָר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפּע איז געווען אמאָל א קונדס, געהאט א רבין, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען גאָר מורא טראכטען אזא זאך... נאָר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאָך א מין שמייסען, חע־חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבין און איינס אויף דאָס אנדערע, און מיר פארשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען „חע־חע" אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט, אינ׳ם ברייטען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ׳ם שווארצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן־עדן. גרין שמעקענדיג גראָז. ווייסע קווייטעלעך. געלע שפּרינקעלעך. גרינגע פליעגעלעך. און אויבען די בלויע יארמעלקע האָט זיך פאַרשפּרייט אָהן איין עק. און אקעגען דער וואלד, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדערען און פּיש־טשען. דאָס געבען זיי אונז אָפּ א ברוך־הבא, סקאָצעל קומט, באַגריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאָג ל"ג־בעומר. מיר זוכען־אויס א שאָטען אונטער א געדיכטען בוים, א שויץ פון דער ברע־נענדיגער זון, און זעצען זיך אויס אַלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט א פּאַל־אַנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אויס מיט'ן פּנים אַרויף. די אויגען קלעפּען זיך איהם. די צונג קוים וואָס זי פּלאָנטעט:

— איהר זענט טייערע גאָלדענע קי־קינדער... אידישע קינדער... צדיקים... איך האָב אייך ליעב, און איהר האָט מיך ליעב... איאָ, איהר האָט מיך לי־ליעב?

— אזוי ווי אוינגעוועהטיג! — ענטפערט איהם אלי.

— האַ? איך וויים, אז איהר האָט מיך לי־ליעב... — זאָגט איהם דער רבי.

— גאָט זאָל אייך אזוי ליעב האָבען! — זאָגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אָן צו אלין:

— גאָט איז מיט דיר!

— נאַראָנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואָס האָט איהר מורא? איהר זעהט דען נישט, אז ער איז בגילופין?...

— האַ? — זאָגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאָס אנדערע אויג שלאָפט שוין). — וואָס זאָגסט דו עפּים אזעלכעס?

צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא־תיתי... דער שומר ישראל... חל־חל־חל... חררררססססס...

און אונזער רבי ווערט אנשלאָפען געשמאַק, און זיין חראָפּען לאָזט זיך הערען פון זיין נאָז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין. און מיר זיצען אלע ארום איהם און עס ווערט אונז סומנע אויף דער נשמה:

„אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אָט דאָס איז מאזעפע?"...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואָס זיצען מיר, ווי די נאפּודעלעס? לאָמיר עפּיס צוטראַכטען א שטראָף פאר מאזעפּען.

עס פאַלט־אָן אויף אונז א פּחד.

— וואָס האָט איהר מורא, נאראָנים? — זאָגט צו אונז נאָך א מאָל אלי. — איצטער איז ער געגליכען צו א מת, צו א בר־מינן.

מיר ווערען נאָך מעהר דערציטערט, און אלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאָנען מיר מיט איהם טהון וואָס מיר ווילען. א גאנצען ווינטער האָט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפּסען. לאָמיר זיך חאַטש איין מאָל אין איהם נוקם זיין.

— וואָס ווילסט דו איהם טהון?

— גאָרנישט. איך וויל איהם נאָר איבערשרעקען.

— מיט וואָס וועסט דו איהם איבערשרעקען?

— אָט וועט איהר באלד זעהן. — זאָגט צו אונז אלי און שטעהט־אויף פון דער ערד און געהט־צו צום רבין און נעמט־אראָפּ פון איהם דעם גארטעל און רופט זיך אָן צו אונז:

— זעהט איהר? אָט מיט זיין אייגענעם גארטעל וועלען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אז ער זאָל זיך אליין נישט קאָנען אויפבינדען! נאָכדעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם

נאָהענט און אריינשרייען איהם גלייך אין אויהער אריין: „רבי, גזלנים!"

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אנטלויפען, און ער וועט שרייען „שמע-ישראל".

— ביז וואנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געוואוינט ווערען.

און נישט לאנג געטראכט, נעמט אלי דעם גארטעל און בינדט איהם א האנט אויף א האנט און ביידע הענט צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און א שוידער געהט אונז איבער איבער'ן לייב:

„אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַפּעזע?"

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? — זאָגט צו אונז אלי. — אז גאָט האָט אונז געטהאָן א נס און מאַזעפּע איז ביי אונז אין די הענט, טאָ לאָמיר האָבען א טענצעל!

און מיר נעמען זיך אלע ביי די הענט און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענטשען, ארום אונזער רבין, און טאנצען און שפּרינגען און זינגען, טאקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אלי. און מיר שטעלען זיך אָפּ, און אלי געהט-צו צום רבין, בויגט זיך אָן איבער איהם גאנץ נאָהענט און שרייט איהם אריין אין אויהער אריין הויך, אויף אזא קול, וואָס קאָן אויפוועקען א טוידטען:

— גוואלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פייל אויס'ן בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אלע, ווי איין מענטש, האָבען מורא זיך אָפּשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אפילו א קוק טהון צוריק. א פחד איז געפאלען אויף אונז אלע

און אפילו אויף אלין, חאָטש ער הערט ניט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאַראָנים! בהמות! וואָס לויפט איהר?

— וואָס לויפט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאָדט זענען מיר אריין מיט איין אימפעט און מיט א געשריי:

— גזלנים!... גזלנים!!...

מענטשען האָבען דערזעהען אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאָך. דערזעהען, אז מענטשען לויפען, האָבען אנדערע מענטשען זיך געלאָזט נאָך יענע מענטשען.

— וואָס לויפט מען?

— פון וואַנען זאָלען מיר וויסען? אַלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האָט זיך איינגעגעבען אָפּשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אַלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דאָרט, אין שוואַרצען וועלדעל, זענען אָנגעפאַלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבין צו א בוים, גאָט וויסט, אויב ער לעבט נאָך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואָס מיר זענען פריי, וואָס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליגט קראַנק), איז אומזיסט. אומזיסט! קיינער וויסט נישט, וועמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער וויסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך כמעט נישט איינס מיט דאָס אנדערע. און אז מיר

באגעגענען זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאַכט דער רבי?״ (שוין אוים „מאַזעפּע״!). און אַז מיר דאַוונען, בעטען מיר גאָט פאַר׳ן רבין און וויינען, וויינען שטילערהייט: „רבונו של עולם! רבונו של עולם!״... און אלי? — פרעגט אונז נישט אויף אלין. ימח שמו זאָל ער אייך ווערען, אָט דער אלי!...

עפּילאָג.

אַז דער רבי איז געזונט געוואָרען (אַ וואָך זעכּס איז ער געלעגען אין היץ און גערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבּען מיר איהם קוים דערקענט. אַזוי שטאַרק האָט ער זיך איבּערגעבּיטען. וואו איז אַהינגעקומען זיין לייבּען־שטימע? דעם קאַנטשיק האָט ער ערגיץ פאַרוואָרפען. אוים „לעג זיך״. אוים „מאַזעפּע״. און אויפ׳ן פּנים האָט זיך אויסגעצויגען בּיי איהם אַ שטילע ווייכע מרה־שחורה. אַ געפיהל פון חרטה גנבה׳ט זיך אריין צו אונז אינוועניג, און מאַזעפּע ווערט אונז מיט אַ מאָל טייער, איינגעבּאַקען אין האַרצען. אַך, ער זאָל דאָס פיר־האַלטען, אַ קרום וואָרט אונז זאָגען! גלייך ווי גאַרנישט געוועזען... נאָר פּלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען לערנען און בּעט אונז, מיר זאָלען איהם נאָך אַ מאָל דערצעהלען, ווי אַזוי איז געוועזען די מעשה דעמאָלט, ל״ג־בּעומר, מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דערצעהלען איהם איבּער נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל די איינ־גע׳חזר׳טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אַזוי גזלנים זענען מיט אַ מאָל ארוים פון וואַלד, האָבּען זיך ארויפגעוואָרפען אויף איהם, געבּונדען, געוואָלט קוילען מיט אַ מעסער, האָבּען מיר זיך געלאָזט לויפען אין איין אימפּעט אין שטאָדט אריין און מיט אונזער גוואַלד האָבּען מיר איהם געראַטעוועט...

דער רבי הערט אונז אוים בּיז׳ן סוף מיט צוגעמאַכטע אויגען. נאָכדעם טהוט ער אַ זיפץ און אַ פרעג מיט אַ מאָל:

— ווייסט איהר פאַר געווים, אַז דאָס זענען געווען גזלנים?

— וואָס דען זענען דאָס געווען?

— אפשר כּת־ליצנים?...

און דעם רבינ׳ס אויגען קוקען ערגיץ ווייט אין דער וועלט אריין, און עס מאַהלט זיך אונז אוים, אַז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט אַ מאָדנע חיטרע שמייכעלע...

אַ פּסח אין דאָרף

געשריבען אין יאָהר 1910.

אַ פּסח אין דאָרף

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פּייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט מששת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

דער אַלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיגער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן ווערעביוועקער פון ווערעביוועקע. אַ איד פון הויכען וואוכס, אַ ברייטביינינגער, אַ „גבר". די שטאָדט־אידען קוקען אויף איהם און זענען איהם מקנא, און צו גלייכער צייט מאַכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאַכט עפּיס אַ איד אין געזונט?"... נחמן ווייסט, אַז מע לאַכט פון איהם און פון זיין „גדל'ע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקוקען אַ ביסעל מעהר אידישליך. נאָר עס העלפט ווינציג. צו גרויס אויסגעוואַקסען.

אין ווערעביוועקע איז נחמן ווערעביוועקער איין אַלטגעזעסענער. „נאַש לאַחמאַן" — אַזוי הייסט ער ביי די ווערעביוועקער גויים, וואָס האַלטען איהם פאַר נישט קיין שלעכטען מענטשען, פאַר אַ בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אַמאָל גלאַט אַזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האַלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאַחמאַן" האָט אַ לות, ווייסט

ער, צי ברוינ וועט היינטיגס יאָהר זיין וואָלוועל, צי טייער. און אמאָל — פון וועלט־זאַכען: „לאחמאַן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט א מענטשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאָרצושטעלען זיך ווערעביווקע אָהן נחמן ווערעביווקער. נישט נאָר דער טאַטע זיינער, פייטעל ווערעביוו־קער, איז געבוירען און געשטאָרבען אין ווערעביווקע, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליו־השלום, געוועזן א איד א חכם און א ווערטעל־זאָגער, פלעגט זיך באַריהמען, אז דערפאַר הייסט דאָס דאָרף ווערע־ביווקע, ווייל אריה ווערעביווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום איידער ווערעביווקע איז נאָך געוועזן ווערעביווקע, איז ער, אריה ווערע־ביווקער, שוין געוועזן א ווערעביווקער... אזוי פלעגט זאָגען דער זיידע זיינער. אמאָליגע אידען!

און געזאָגט האָט עס אריה ווערעביווקער, מיינט איהר, גלאַט אזוי? אריה איז נישט געוועזן קיין פּראָסטער איד, וואָס זאָל זאָגען א גלייכווערטעל אָהן א מיין. געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען אויך געווען גזירות אויף אידען. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאַט געשמועסט, אז מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאַקי גע־טריבען. אַלעמען האָט מען געטריבען און ארויסגעטריבען. און דעם אַלטען אריה ווערעביווקער — אזאַס. א סברה, אז דער גובערנאַטאָר אליין האָט גאָרנישט געקאָנט מאַכען, וואָרום אריה ווערעביווקער האָט אויסגעוויזען על־פי „זאַקאָן", אז איהם קאָן מען פון ווערעביווקע אזוי גרינג נישט ריהרען. אמאָליגע אידען!

ב.

אודאי, אז מע האָט אזא פּריווילעגיע אויף צו זיין אין ווערע־ביווקע, א מין „זכות־אבות", איז מען ביי זיך תּקיף און מע לאַכט פון דער גאַנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן ווערעביווקער

„גזירות״? „טשערטא״? „צירקוליארען״?... וואָס הערט, אשטייגער, נחמן א גוי א רשע, קורעטשקא, מיט זיינע פּזמונות, וואָס ער ברענגט איהם אלע מאָל פון וואָלאָסט? קורעטשקא איז א גויעץ א נידעריגער מיט קורצע פינגער, געהט אָנגעטהאָן אין א פּאָדיאָווקע, הויכע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זייגער — מעשה פּריץ. ער איז א שרייבער אין וואָלאָסט. דעריבער ווייסט ער פון אלע שווערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאזעטען, וואָס שרייבען היינט מסירות אויף אידען — פּעך און שוועבעל!...

קורעטשקא איז, אזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז נחמנ׳ס א שכן און כּלומרשט א גוטער־ברודער. אז קורעטשקאָן טהוט וועה א צאָהן, גיט איהם „לאחמאן״ א שוויינקעביץ. אָדער אז קורעטשקא׳ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דארף געלעגען ווערען, איז „לאחמאנקע״ ביי איהר די הויבאַם. נאָר עפּיס פון א צייט, דער רוח זאָל איהם וויסען, זינט ער האָט זיך אָנגעלייענט מיט די שענע גאזעטען, איז קורעטשקא געוואָרען גאָר איין אנדער גוי. „עשו האָט זיך אין איהם צערעדט״... אלע מאָל קומט ער צום אידען מיט א נייעס: „א נייער גובערנאטאָר״... „א נייער צירקוליאר פונ׳ם מיניסטער״... „א נייע „ראספּאָריאזשעניע״ וועגען אידען״... דעם אידען רייסט זיך טאקי בעת מעשה אָפּ אין הארצען און עס ווערט איהם פּארקיהלט אינווענינ דער מאמע׳ס מילך, נאָר א מכּה דארף א גוי וויסען. און דער איד הערט איהם אוים מיט א שמייכעלע און ווייזט איהם אויף דער האנט, ווי איינער רעדט: „ווען דאָ וועט אויסוואַכּסען האָר״...

לאָזען גובערנאטאָרען זיך בייטען, לאָזען מיניסטאָרען שרייבען צירקוליארען. וואָס נעהער זיך עס אָן מיט נחמן ווערעביוועקער פון ווערעביוועקע?

ג.

לעבען לעבט נחמן ווערעביוועקער אין ווערעביוועקע גאַנץ נישקשה׳דיג. דאָס הייסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אַנ־דערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאַנץ ווערעביוועקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגען, געווען זייערס. נישט איינע, נאָר עטליכע פרנסות האָבען זיי געהאַט: אַ שענק, אַ קלייט, אַ מיהל, אַ קאַמער פון תבואה. און פרנסה איז געווען, טאַקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אַלץ געווען אמאָל. היינט האָבען זיך די אַלע זאַכען אויסגעלאָזט. אוים שענקען, אוים קלייטען, אוים קאַמערען פון תבואה. גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך אַ קשיה: וויבאַלד אַזוי, היינט וואָס זיצט אַ איד אין ווערעביוועקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אַנו, לאָז נאָר נחמן אַ פרוב טהון פאַרקויפען די דירה — ווערט ער שוין אוים ווערע־ביוועקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלט איין איינגעבעטענער, אַ פרעמדער. און אַזוי איז פאָרט איין אייגען ווינקעל. אַ שטוב איין אייגענע, אַ דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטוב אַ גאָרטען. דאָס ווייב און די טעכטער אַרבייטען אַליין דעם גאָרטען, און אַז גאָט העלפט, עס איז אַ געראָט, איז פאַרהאַן גרינס אַ גאַנץ זומער און קאַרטאָפלים אויפ׳ן גאַנצען ווינטער, ביז העט־העט נאָך פסח. פון קאַרטאָפלים אַליין קאָן מען אָבער נישט לעבען. צו קאַרטאָפלים, זאָגט מען, דאַרף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטאָ. נעמט מען דעם שטעקען און מע געהט זיך דורך איבער׳ן דאָרף עפּים האַנדלען. און אַז נחמן געהט זיך דורך איבער׳ן דאָרף עפּים האַנדלען, קומט ער שוין נישט אַהיים מיט לעדיגע הענט. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: אַ ביסעל אייזען־ברעך, אַ טאָפּ הירזש, איין אַלטען זאַק, אַניט — איז גאָר אַ פעלכעל. דאָס פעלכעל ציהט מען אוים, מע לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אַוועק צו אברהם־אליה דעם קירזשנער אין

שטאָדט אריין. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פּאַר־
דיענט, אָדער מע דערלעגט. דערויף איז מען אַ סוחר. „קופּעץ
קאַק סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב אַ גוייש ווערטעל.
און אברהם־אליה דער קירזשנער, אַ איד מיט איין אונטערגע־
בלויטער נאָז און מיט שוואַרצע פינגער, ווי איינגעטונקטע אין
טינט, לאַכט פון איהם, וואָס ער איז אַזוי ווייט פאַרגרעבט גע־
וואָרען אין דאָרף, צווישען גויים, אַז אפילו אַ ווערטעל איז ביי
איהם אויך אַ גוייש...

ד.

יאָ, פאַרגרעבט געוואָרען. נחמן פיהלט אַליין, אַז וואָס
ווייטער — ווערט מען אַלץ מעהר פאַרגרעבט. אודאי, ווען זיין
זיידע אריה ווערעביוועקער, עליו־השלום, זאָל אויפשטעהן און אַ
קוק טהון אויף זיין אייניקעל! אי־אי־אי! דאָס איז געווען אַ
איד! אויך אַ גוואַרדיאַן, נאָר אַ איד פון תורה. געקענט פּרק
און מחזור און תהלים אויף אויסווענינ. אַמאָליגע אידען! און
ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין —
קוים־קוים דאַווגען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען
דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער אַ קוק אויף די קינדער,
ווי זיי וואַקסען אַלע אין שטויבער אריין, הויך און ברייט, אַזוי
ווי ער, און „נע טשיטאַטע, נע פּיסאַטע", אויך אַזוי ווי ער, —
ווערט איהם צעהן לעבער אין האַרצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען
טהוט איהם וועה דאָס האַרץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן
מיזיניק. פייטעל הייסט ער. אַ נאָמען נאָך זיין טאַטען, פייטעל
ווערעביוועקער, עליו־השלום. אַ געראָטען קינד אָט דער פייטעל,
מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוכס אויך אַ קלענערער, איין
איידעלער, מעהר אידישליך. אַ אידיש קינד... היינט האָט דאָס
אַ קעפּעלע — אַ מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט
מען איהם באַוויזען אין סידור אויף אַ ציקאַוועסט איין „אלף"

מיט א „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעס איז איין „אלף" און וועלכעס איז א „בית". קיינמאל וועט ער אייך נישט זאגן אויף איין „אלף" — א „בית", און אויף א „בית" — איין „אלף". וואכסט אזא גאלד אין דארף, משטיינס געזאגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפילט זיך מיט קורעטשקא'ס זוהנדעל פעדקא, פאהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאגען זיך ביידע נאך איין קאץ, גראבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אלסדינג, וואס קליינע קינדער קאנען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפיעלט זיך מיט'ן „שרץ", פארדריסט דאס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטערגעהאקטער בוים...

ה.

און פעדקא איז דוקא א „גערעטענער שייגעץ", א „מחירה'דיג פנים מיט א חנ'עוודיגער מארדע", מיט ווייסע פלאכסענע האר, אין איינע יאהרען מיט פייטלען. און איז נאך פייטלען די כפרה. און פייטעל איהם האט אויך נישט פיינט. א גאנצען ווינטער ליגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאטען אויפ'ן אויוועו, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינס נאך דאס אנדערע. זעלטען־זעלטען, ווען זיי האבען די זכיה צו זעהען זיך. נאר אט איז אוועק דער ווינטער, דער לאנגער בייזער ווינטער. אט האט זיך אויפגעדעקט די שווארצע ערד פון איהר ווייסען קאלטען שלייער. און א שיין האט געטהאן די זון. און א טריקען האט געטהאן דאס ווינטעל. און א גרעזעל האט זיך באוויזען. און דארטען, בארג־אראפ, דאס טייבעל זשומעט. און דאס קעלבעל האט צעלאזט די נאזלעכער און גישטערט. און דער האהן האט צוגעמאכט איין אויגעל און שטעהט א פארטראכטער. און אלץ ארום און ארום האט אויפגעלעבט, אלץ גרינט, אלץ פרעהט זיך: ס'איז ערב פסח! — דעמאלט קאן מען שוין מעהר נישט איינהאלטען אין שטוב נישט פייטלען, נישט פעדקאן. ביידע חאפען זיך ארויס אויף גאט'ס

וועלט, וואָס האָט זיך געעפּענט פאַר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאַר די הענט און מע לאָזט זיך לויפען אהין, צום באַרג, וואָס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אהער!"... און מע שפּרינגט אַקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אהער!" און אַז זיי מיעדען זיך איין לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אַוועק אויף גאָט'ס ערד, וואָס ווייסט נישט קיין אידען, וואָס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!"...

ז.

ביידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אַזאַ לאַנגען ווינטער נישט געזעהען זיך. פּייטעל באַריהמט זיך פאַר זיין חבר פעדקאַ, אַז ער קען שוין כמעט דעם גאַנצען אלף־בית. און פעדקאַ באַריהמט זיך, אַז ער האָט אַ בייטש. באַריהמט זיך פּייטעל, אַז ביי זיי איז היינט ביינאַכט פּסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אַלע אַכט טאָג פּסח און ווײַן אויף אַרבע כּוסות. „געדענקסט, פעדקאַ, פאַראַיאָהרען האָב איך אַרויסגעטראָגען אַ מצה?" „מאַצאַ?" — זאָגט פעדקאַ און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך אַ ברייט שמייכעלע. אַפּנים, ער האָט זיך דערמאַנט אינ'ם טעם פון דער פאַראַיאָהריגער אידישער מצה... „ביזט אַ בעלן, פעדקאַ, פאַרזוכען איצט אַ שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — אַ שאלה אַ ביסעל, אויב פעדקאַ איז אַ בעלן! מע דאַרף נאָך פרעגען? „נו, קום זשע אהין", זאָגט איהם פּייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן באַרג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אהער, קינדער, אהער!"... און ביידע דראַפּען זיך אַרויף אַ באַרג, בלייבען שטעהן אַ ווײַלע פאַר'כשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפּיעלענדיגע שיטערע שטראַהלען פון דער ליעבער זון און טהוען זיך אַ וואַרף ביידע אויף דער נאָך־פייכטליכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם. און פּייטעל שלעפּט־אַרויס פון אונטער'ן לייבסערדאַק אַ פרישע, אַ

ווייסע, א קיילעכיגע מצה, אַנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער ברייט פון ביידע זייטען מיט קליינע לעכלעך. און פעדקאַ באַלעקט זיך שוין באַצייטענס, נאָך איידער פייטעל האָט צע־שפּאָלטען די מצה פונקט אויף דער האַלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס וועסט דו זאָגען, פעדקאַ, אויף דער מצה?״ — וואָס זאָל פעדקאַ זאָגען, אז ס׳איז ביי איהם א פול מויל מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף דער צונג, אזוי ווי שניי? נאָך איין מינוט — און אוים מצה. „מעהר נישטאָ?״... — טהוט איהם פעדקאַ א קוק אריין מיט די גרויע אויגען אונטער׳ן לייבסערדאק און באַלעקט זיך, ווי א קאַץ נאָך פוטער. „דו וואָלסט דען געגעסען נאָך?״ — פרעגט איהם פייטעל תמ׳עוואַטע, קייענדיג דאָס לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש, מיט חיטרע שווארצע אויגלעך. א שאלה א ביסעל, אויב פעדקאַ וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ ווארט א ביסעל, זאָגט איהם פייטעל, איבעראיאָהר וועט זיין נאָך״... ביידע צעלאַכען זיך פון דער המצאה און, נישט געזאָגט איינער דעם אנדערען קיין וואָרט, גלייך ווי מע האָט זיך צונויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע א וואָרף און א קאַטשע־אראָפּ, ווי צוויי קנוילען, גיך־גיך, בארג־אראָפּ.

ז.

אויף יענער זייט בארג שטעלט מען זיך אויף די פיס און מע באַטראַכט דאָס זשומענדיגע טייכעל, וואָס לויפט־אָפּ אין א זייט, לינקס, און אליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבער׳ן ברייטען פרייען פעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעטום גרין, נאָר גיט האָפּענונג נאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפענונג נאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פארטראַכט און פאר׳כשופ׳ט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער

ליבטענדיגער שמייכלענדיגער זון. נישט זיי גערעון, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פליהען. זיי פליהען גלייך מיט די פויגלען, וואָס שוועבען פאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אַין דער גרינער לופט פון דער דאָזיגער ליעבער וועלט, וואָס דער ליעבער גאָט האָט באַשאַפען פאַר אַלץ, וואָס לעבט. שאַ, זיי זענען שוין ביי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראָסטע׳ס ווינטמיהל. אמאָל איז דאָס געווען נחמן וועד־רעביוועקער׳ס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאַראָסטע. אָפּאַנאַס הייסט ער. א חיטרע גוי מיט איין אויהערינגעל, און האָט שוין א סאַמאָוואַר אין שטוב. אָפּאַנאַס דער סטאַראָסטע איז א רייכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך א קלייט אויך. טאַקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אמאָל צו נחמן ווערעביוועקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדרונגען דעם אידען, צוגענומען ביי איהם די קלייט מיט דער מיהל... אַלע מאָל, אַז עס קומט אין דער צייט, געהט זי, די מיהל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. א מאָדנער פאַר־פסח. א פאַר־פסח אָהן ווינטען. דעריבער שטעהט זי, די מיהל. פאַר אונזערע חברים, פייטעל און פעדקא, איז דאָס דוקא א מעלה. אַז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער באַטראַכטען. אין א מיהל איז דאָ וואָס צו זעהען. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אַזאַ־נאַנטיק, ווי דער באַלעק, דער קלאָץ, וואָס איז געלעגט געוואָרען, מיט א רעדעל ביי׳ם שפּיץ, אויף צו קערעווען די מיהל אהין, וואו דער ווינט בלאָזט. און אָט אויף דעם באַלעק האָבען זיך די צוויי חברים אוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען ביי זיי א געשפּרעך, איינס פון די גע־שפּרעכען, וואָס האָבען נישט קיין אָנהויב און האָבען נישט קיין סוף. פייטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאַטע האָט געהאַט אָנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מאַרק, געזעהען קלייטען. נישט א י י ן קלייט, ווי ביי זיי אין ווערעביוועקע, נאָר א ס ך קלייטען. און נאָכדעם, פאַרנאַכט, אַזוי דערצעהלט פייטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שוהל.

דער טאטע האָט געהאט יאָהרצייט נאָך זיין טאטען. „נאָך מיין זיידען, הייסט עס. דו פארשטעהסט, פעדקא, צי דו פארשטעהסט נישט ?"

עס קאָן זיין, אז פעדקא פארשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרום ער פאָהרט־אריין פּלוצים מיט א מעשה, וואָס עס קלעפּט זיך, ווי איין ארבעס צו דער וואַנט. פעדקא דערצעהלט פייטלען, ווי אזוי ער האָט פאראיאָהרען דערזעהען א פויגעל־נעסט אויף א הויכען בוים. האָט ער געוואָלט ארויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאנגען מיט א שטעקען, האָט ער נישט גע־קאָנט. האָט ער גענומען ווארפען שטיינדלעך, און האָט אזוי לאנג געוואָרפען, ביז ער האָט אראָפּגעוואָרפען צוויי קליינע פארבלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט ? — זאָגט פייטעל מיט שרעק און פאר־קרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פארענטפערט זיך פעדקא.

— אָבער דער'הרג'עט ?

— אָהן פעדערלעך, געלע פּיסקעלעך, גראָבע בייכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט ? דער'הרג'עט ?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אז אונזערע יונגע חברים, פייטעל און פעדקא, האָבען, נאָך דער זון אין הימעל, זיך ארומ־געקוקט, אז ס'איז שוין צייט צו געהן אהיים. פייטעל האָט שוין געהאט פארגעסען, אז היינט אויף דער נאכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאָנט, אז די מאמע דארף איהם נאָך אויסצוואַגען דאָס קעפּעל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך גענעבען א חאַפּ־אויף, און פעדקא נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריק

אהיים. און בכדי איינער זאָל נישט קומען פריהער און דער אנ־דערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, גענומען פאַר די הענט און מע איז געפלויגען פייל אויס'ן בויגען אין דאָרף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דאָרף אריין, איז פאַר זייערע אויגען ארויסגעטראָטען אזא מין בילד:

נחמן ווערעביוזקער'ס שטוב איז באַלעגערט מיט גויים און גויעס, שקצים און שיקסעס. קורעטשקא דער שרייבער און אָפּאַנאַס דער סטאַראָסטע, דער סטאַרשינאַ און דער סאָטסקע און דער אור־ראדניק — אַלע דאָ. אַלע רעדען, אַלע פּילדערען. און נחמן מיט דער נחמנ'קע שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּיס און מאכען מיט די הענט. נחמן האָט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שוויים מיטביידע הענט. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פינסטער ווי די ערד... פלוצים בייט זיך איבער דאָס גאַנצע בילד. איינער טהוט א ווייז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאַנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטארשינאַ, מיט'ן סטאַראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראדניק בלייבען שטעהן, ווי געלעהמטע. נאָר איין נחמן טהוט א קוק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אויס מיט זיינע ברייטע גוואַרדיאַנסקע פּלייצעס: „נו???" — און צעלאַכט זיך. און די נחמנ'קע טהוט א פּלעסק מיט די הענט און הויבט נאָר אָן צו וויינען... דער סטאַראָסטע מיט'ן סטארשינאַ מיט'ן סאָטסקע מיט'ן אוראדניק טרעטען־ארויס און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אזעלכע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

. . . .
. . . .
. . . .

ט.

ביידע חברים, אי פייטעל, אי פעדקא, האָבען געהאַט נאָכדעם זייער עהרליך אויסקומעניש. און ביידע האָבען נישט פאַרשטאַנען, פאַר וואָס?

פייטעלען האָט דער טאַטע, ראשית חכמה, אָפּגעשמיסען מיט דער יאַרמעלקע: „אַ יונגעלע זאָל וויסען". וואָס זאָל אַ יונגעלע וויסען?... און, אַפּנים, פאַר רחמנות האָט איהם די מאַמע צו־גענומען פונ'ם טאַטען'ס הענט, איהם איינגעטיילט פון איהר זייט אַ פּאָר סטוסאַקעס און טאַקי באַלד גענומען איהם אויסצוואַגען דאָס שווארצע קעפּעל אויף יום־טוב און האָט אריינגעזעצט איהם אין אַ פּאָר נייע הויזלעך — דער איינציגער גאַרדעראָב זיינער אויף פסח — און זי זיפצט. וואָס זיפצט זי?... און נאָכדעם הערט ער, ווי די מאַמע זאָגט צום טאַטען: „אוי, גאָט זאָל העלפען, מע זאָל שוין איבערקומען אָט דעם יום־טוב! עס זאָל חאָטש אָפּ־לויפען גלאַט... עס וואָלט געמעגט אוועק דער פסח נאָך איידער ער איז געקומען!"... און פייטעל'ס קאָפּ קאָן נישט פאַרשטעהן, פאַר וואָס זאָל אוועק דער פסח איידער נאָך ער איז געקומען?... און פייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פאַרשטעהט נישט דעם טאַטען'ס שמיץ. ער פאַרשטעהט נישט דער מאַמע'ס קלעפּ. ער פאַרשטעהט נישט, וואָס פאַר אַ מין ערב־פסח היינט איז אויף דער וועלט...

י.

און וויבאַלד אַז פייטעל'ס אידיש קעפּעל פאַרשטעהט נישט, פאַרשטעהט דאָך שוין פעדקאַ אודאי נישט, וואָס דאָ טהוט זיך. פריהער האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען פאַר דער גריווע, גוט אָנגעריסען איהם די ווייסע פלאַכסענע האָר און נאָך געשענקט אַ פּאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פּרידאַטאָק. די פּאַטילעטש־

ניקעס האָט פּעדקאַ צוגענומען, ווי אַ פֿילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואוינט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאַמע רעדט מיט די גויעס און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאָדנע מעשיות. אַ מעשה פון אַ קינד, וואָס אידען האָבען פֿאַרנאַרט צו זיך אין שטאָדט ערב פּסח, אָפּגעהאַלטען אין אַ קעלער אַ טאָג מיט אַ נאַכט און געוואָלט איהם נעמען צו דער אַרבייט. האָט מען דערהערט דאָס געשריי, איז מען זיך צונויפגעלאָפען, און מע האָט אַרויסגעראַטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סימנים אויפ'ן לייב — פיער שטעך אין פיער זייטען, ווי אַ צלם...

אזוי דערצעהלט איינע אַ חוואַטסקע גויע מיט אַ ברייטען אָטשיפּעק און מיט אַ רויט פּנים. און די איבעריגע גויעס הערען זי אויס און שאָקלען מיט די פאַרבונדענע קעפּ און צלמ'ען זיך: „אוי, האָרענקאָ! אוי, לישענקאָ!"... און פעדקאַ'ס קאָפּ קאָן נישט פאַרנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת מעשה די גויעס? און וואָס פאַר שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פייטלען? און פאַר וואָס האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאַכסענע האָר און געשענקט אַ פּאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פרידאַטאָק? עס אַהרט איהם נישט אזוי די גריווע, עס אַהרט איהם נישט אזוי די פּאַטילעטשניקעס. דאָס איז ער ניט זשעדנע קיינמאָל. ער וואָלט נאָר אַ בעלן זיין וויסען: פאַר וואָס עפּיס היינט אזא־נ־אָרענטליכע פּאַרציע — אי געטראָגען פאַר דער גריווע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאַטי־לעטשניקעס אַ פרידאַטאָק? פאַר וואָס?... פאַר וואָס?...

יא.

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאטע זאָגט צו דער מאמע באַלד נאָך פּסח מיט אַ שיינענדיג פּנים, גלייך ווי עס וואָלט איהם געטראָפען מי־יודע וואָס פאַר אַ גליק. — איאָ? דו האָסט דאָך איינגעלעגט די וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאַט?... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. אַוועק אונזער פּסח און זייער פּסח, און גאָרנישט!...

— דאַנקען גאָט! — ענטפערט איהם די מאמע, און פייטעל פאַרשטעהט ווידער נישט, וואָס האָט די מאמע מורא געהאַט?... און וואָס איז דאָ די גדולה, וואָס דער פּסח איז אַוועק?... וואָלט דען נישט בעסער געווען, דער פּסח זאָל זיך נאָך ציהען און ציהען?...

פייטעל באַגעגענט זיך מיט פעדקאַן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאָן ער זיך נישט איינהאַלטען און גיט איהם באַלד איבער אַלסדינג, ווי אַזוי מע האָט ביי זיי געדאַווענט, און נאָכדעם — ווי מע האָט ביי זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אַלע פּסח'יגע מאכלים, וואָס מע האָט ביי זיי געגעסען, און פון דעם זיסען וויין, וואָס מע האָט ביי זיי גע־טרונקען. און פעדקאַ הערט זיך צו מיט קאָפּ און פאַרקוקט צו פייטלען אונטער'ן לייבסערדאַק. איהם חלומ'ט זיך נאָך אַלץ „מצא״... פּלוצים לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער גאַס אַ קוויטש מיט אַ ניגון אויף אַ סאָפּראַן־שטימע:

— חוועד־קאַ! חוועד־קאַ!

דאָס רופט די מאַמע אהיים דעם קליינעם פעדקאַ, ער זאָל געהן עסען וואַרעמעס. נאָר פעדקאַ חאַפּט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאַר דער גריוועו! ערשטענס, זענען זיי דאָך נישט ביי דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פּסח״... נאָך פּסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר די אידען... ליגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווייסען קעפּעל אויף די הענט, און אקעגען איהם ליגט פייטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שוואַרצען קעפּעל אויף די הענט. און דער הימעל איז בלוי, און די זון וואַרעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז ביי דער זייט, און דער האָהן איז דאָ מיט אלע זיינע ווייבער. און ביידע קעפּלעך, דאָס ווייסע מיט'ן שוואַרצען, ליגען אָנגעשפּאַרט אויף די הענט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעביוועקער איז נישטאָ אין דער היים. ער האָט זיך גענומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּיס האנדלען. ביי יעדען הויף שטעלט ער זיך אָפּ. גיט־אָפּ יעדען גוי דעם גוט־מאָרגען, רופט אָן יעדען באַזונדער ביי'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אלסדינג אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח'יגע פּחדים... און פאַר'ן אוועקגאַנג שוין טהוט ער א טאַפּ אין וואָגען: „געפינט זיך נישט ביי דיר, גוי, עפּיס א זאַך, וואָס דו דאַרפסט נישט?״ „נישטאָ, לאַחמאַן״. „אייזענברעך, א ביסעל הירזש, איין אלטע זאַך, אָדער גאָר א פעלכעל?״ „האָב קיין פאַראיבעל נישט, לאַחמאַן, נישטאָ גאָרנישט. א ביטערע צייט״. „א ביטערע צייט? פאַר'שכור'ט מן הסתם? אזא יום־טוב!״... „ווער מיר שכור'ט? וואָס מיר יום־טוב? א ביטערע צייט!״...

דער גוי זיפּצט, און נחמן זיפּצט אויך. און נאָכדעם רעדט מען אַ ביסעל פון זייטיגע זאַכען, אַזוי עס זאָל נישט אויסזעהען, אַז ער איז געקומען האַנדלען. גערט ער אוועק פון דעם גוי צום אַנדערען, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּיס וואָס, און קומט אַהיים נישט מיט לעדיגע הענט.

און נחמן ווערעביוועקער, איין אָנגעלאָדענער און אַ דערשוויצ־טער, שפּאַנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פיס אַהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאַך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פאַרדיענען, אָדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח׳יגער מעשה האָט ער שוין פאַרגעסען. פון די פּסח׳יגע פּחדים האָט ער שוין פאַרגעסען. און דער שכן קורעטשקאַ מיט זיינע גובערנאַטאָרען און מיט די צירקוליארען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פון׳ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!...

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט מששת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

פסח מיט א קל־וחומר

געשריבען אין יאָהר 1912.

פֶּסַח מִיט אַ קַל־וָחוֹמֶר

בין איך שוין ווידער אין דער היים — אין כתרילעווקע. א שאָק מיט יאָהרען ניט געווען. איצט בין איך געקומען צו פאָהרען אויף פסח צו־גאסט צו מיינע „קליינע מענטשעלעך“.

דער ערשטער, וואָס איז מיר געקומען אקעגען, איז געווען מנשה רב יחיאל דעם בעל־עגלה׳ס א זוהנדעל, אויך א בעל־עגלה. איבערגעלאָזט האָב איך איהם א בחור׳עץ אָהן א באָרד, נאָר מיט א שווארצער, עטוואָס באוואכסענער גראָבער ליפּ. שבת און יום־טוב אין שוהל פלעגען מיר, קונדייסים, איהם פארשטופּען אין א ווינקעלע און געבען בוכענצים אָהן א שיעור, און ער פלעגט שווייגען. איצט טראָגט ער שוין א קלאָטשקעוואטע באָרד, ווי דער טאטע זיינער, איהם צו לענגערע יאָהר, און א לאנגע, מיט סמאָלע אויסגעשמירטע, נאקידקע, ווי דער טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. און א בארעדעוודיגער, א ריהרעוודיגער און א פרייליכער איז ער אויך, ווי דער טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. זיין טאטע יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, איז געווען ניט גלאט א בעל־עגלה, נאָר א בעל־עגלה א בן־תורה, א בעל־עגלה א למדן, א בעל־עגלה מיט א פרק משניות, מיט א מעשה, מיט א משל און מיט א מדרש. אויף זייער בעל־עגלה׳שען לשון ווערט דאָס אָנגערופען „א בעל־עגלה מיט חריין“... פאר איהם האָט א בעל־הבית גע־האט דרך־ארץ. איהם האָט קיינער ניט געוואגט זאָגען „דו“, נאָר „זייט זשע מוחל, רב יחיאל!“

איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז רב יחיאל דער בעל־עגלה, איהם אָפּגעגעבען שלום און געוואונדערט זיך, וואָס ער איז גאָר־ניט געעלטערט געוואָרען, קיין קאָפּ אפילו. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז רב יחיאל איז שוין לאַנג אויף יענער וועלט, איהם צו לעננערע יאָהר, און ער איז זיין זוהן מנשה, אָט אַ יענער בחור, וואָס מיט דער שווארצער, גראָבער, עטוואָס באוואַכסענער ליפּ. אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע. ווי אַזוי רעדט מען מיט איהם? אויף „דו", אָדער אויף „איהר"?... איך זאָג איהם ניט „דו" און ניט „איהר".

— וואָס זשע מאַכט מען? — פרעג איך.

— וואָס זאָל מען מאַכען? — ענטפערט ער מיר. — מע בעל־עגלה'ועט... ווי דער טאַטע, מיר צו לעננערע יאָהר.

— און מע לעבט?

— מע מוטשעט זיך און מע לעבט, וויאַ! ווי דער טאַטע פלעגט זאָגען, מיר צו לעננערע יאָהר... מע פאָהרט־ארויס צום וואָקזאל צוויי מאָל אַ טאָג, טאָמער וועט גאָט צושיקען פּאַרשוינען, און קיין פּאַרשוינען זענען ניטאָ, חאָטש געב זיי אַ קרענק, ווי דער טאַטע, מיר צו לעננערע יאָהר, פלעגט זאָגען, אַ חלירע זאָל אויף זיי קומען, מיר צו לעננערע יאָהר!...

איך האָק איהם איבער די קללות און טהו איהם אַ פרעג:

— און וואָס הערט זיך עפּיס מיט'ן פּסח?

— וואָס זאָל זיך הערען? — מאַכט ער צו מיר פריילין, ווי זיין טאַטע, איהם צו לעננערע יאָהר. — דער פּסח וועט זיין מיט אַ קל־וחומר, ווי דער טאַטע, מיר צו לעננערע יאָהר, פלעגט זאָגען.

— מיט וואָסער אַ קל־וחומר?

— מיט אַ קל־וחומר ווייסט איהר ניט? — און ער דרעהט אויס צו מיר דעם קאָפּ, ווי זיין טאַטע, איהם צו לעננערע יאָהר, און שמייכלענדיג דערצעהלט ער מיר אַ לאַנגע מעשה, וואָס ער האָט געהערט פון זיין טאַטען, איהם צו לעננערע יאָהר, אַ מעשה

מיט אַ רבין, ווי אַזוי דער רבי איז געפֿאָהרען אויף שבת אהיים מיט אַ קל־וחומר:

„איינמאָל פֿאָהרט זיך דער רבי אהיים מיט זיין אייגענעם בעל־עגלה. וויאָ!... פֿרייטאָג איז דאָס געוועזן, ערב שבת. פּלוצים — טרראַך! געפּלאַצט אַ ראָד. שטעלט זיך אָפּ דער בעל־עגלה: „רבי, וויאָ! וואָס טהוט מען?"... מאַכט צו איהם דער רבי מיט אַ קל־וחומר: „מה־דאָך אַ בידקע איז נאָר אויף צוויי רעדער, פֿון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהר, היינט בפרט דיין וואָגען איז אויף דריי רעדער, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

„אָפּגעפֿאָהרען נאָך אַ ביסעל — טרראַך! געפּלאַצט נאָך אַ ראָד. „רבי, וויאָ! וואָס טהוט מען איצט?" מאַכט צו איהם דער רבי מיט אַ קל־וחומר: „מה־דאָך אַ ליסעפּעד, וואָס האָט איין ראָד אַ גרויסע, די אַנדערע אַ קליינע, פֿון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט צוויי גלייכע רעדער, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

„אָפּגעפֿאָהרען נאָך אַ ביסעל — טרראַך אַ ראָד! „רבי, וויאָ! וואָס טהוט מען איצט?" מאַכט צו איהם דער רבי ווידער מיט אַ קל־וחומר: „מה־דאָך אַ שליטען, וואָס האָט גאָר קיין רעדער ניט, פֿון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט אַ ראָד, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

„אָפּגעפֿאָהרען נאָך אַ ביסעל — טרראַך די לעצטע ראָד! „וויאָ, רבי! וואָס טהוט מען איצטער?" מאַכט צו איהם דער רבי מיט אַ קל־וחומר: „מה־דאָך אַ לופֿט־באַלאָן, וואָס איז ניט אויפ'ן הימעל, ניט אויף דער ערד, פֿון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס איז אינגאַנצען אויף דער ערד, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

— גוט, — זאָג איך צו מנשה'ן. — וואָס געהער זיך אָבער אָן דער קל־וחומר מיט'ן פּסח?

— עס געהער זיך זעהר אָן! — מאַכט צו מיר מנשה שוין גאַנץ ערנסט. — מה־דאָך גויים, וואָס האָבען ניט קיין מצה און

עסען אכט טאָג כסדר גאָלע חמץ, שטאַרבען זיי ניט, הײנט בפרט מיר, להבדיל, כתרילעווקער אידען, וואָס פאַרמאָגען ניט קײן מצה און ניט קיין ברעקעל חמץ, וועלען מיר אודאי ניט שטאַרבען!... טפררו! אָט זענען מיר שוין אין כתרילעווקע. וואוהין וועט איהר זיך הייסען אָפּוואַרפען, רב שלום־עליכם, ווי מיין טאַטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר?...

איך קוק אויף מנשה'ן און טראַכט מיר:

„רבונו של עולם! ווי איז דאָס מעגליך? איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז ניט מנשה, נאָר זיין פאָטער רב יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, מיט אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק, בעת איך בין נאָך געווען אַ יונגעל אַ קונדס און מנשה אַ בחור'על מיט אַ שוואַרצער, גראָבער, עטוואָס באַוואַכסענער ליפּ, וואָס מיר פלעגען איהם פאַרשפּאַרען אין ווינקעלע און געבען בוכענצים, אָדער... דאָס איז אינגאַנצען אַ חלום!"

די וועלט גערט צוריק

א סינעמא־פאנטאזיע לכבוד חנוכה.

געשריבען אין יאָהר 1913.

די וועלט געהט צוריק

א.

רבֿ אברהם׳עלע ווייראך בענטשט חנוכּה־ליכטלעך.

אויפ׳ן לייוועגט א נגידיש הויז פון אלטפרענקישען שטאט. אלטפרענקיש, נאר רייך מעבעל. אלטמאדישע בילדער, צווישען זיי נאפאלעאן דער ערשטער, קייסער אלעקסאנדער, אויך אלטע אידישע גדולים און גאונים, מעשענע העסעם אויף די ווענט מיט סטרינעווע ליכט. פון דעם גלעזערנעם אלמען שראנק קוקען־ארויס גאלדענע און זילבערנע כלים. צווישען זיי איין אלטער בעכער, איין אלטער הדס. גאנץ פארענט ביי דער טיר א גרויס זילבערן חנוכה־לעמפעל, פיליגראנע ארבייט, אונטערגעהאלטען מיט צוויי לייבען; אויבען פויגלען מיט מאדנע אויסגעדרעהטע קעפ. אלץ איז פארטיג צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער בעל־הבית אליין, רבֿ אברהם׳עלע ווייראך, א גביר׳ישער יונגערמאן, א טאטע פון קינדער, שטעהט גרייט מיט׳ן וועכסען ליכטעל (דער שמש) אין האנט; ער ווארט נאר אויף דער בעל־הבית׳טע מיט די דיענסטען — זיי זאלען אריינקומען פון קיך הערען איהם חנוכה־ליכטלעך בענטשען. עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין פריהער די

בעל־הבית׳טע, נחמה ווייראַך, אַ ווייבעל אַ יפת־תואר, אַ סך ציערונג; איהר געהט־נאָך אַ קינד, אַ יונגעלע פון אַ יאָהר זיעבען־אכט, מיט אַ זיידען העמדעלע און מיט אַ גאָלדגעארבייט סאַמעטען יאַרמעלקעלע אויפ׳ן קאָפּ. באַלד קומען־אָן אויך די דיענסטען, אַ אידינע אַ קעכין, אַ מיידעל אַ פּאָקאָיאָווע, אַ יונג אַ משרת מיט פעטע באַקען און אַ ציקאַווע אידעל אַ מלמד אין איין אטלאַסענער קאַפּאָטע מיט אַ פּעלצען קאַפּעלישעל אויפ׳ן קאָפּ. רב אברהמ׳על ווייראַך מאַכט די ברכה, בויגט זיך צו, צינדט־אָן די ליכטלעך, אַ ליכטעל נאָך אַ ליכטעל. דער גאַנצער עולם ענטפערט אָמן. אַלע פּנימ׳ער זאָגען־אַרוים פרייד, אַלע אויגען פינקלען. רב אברהמ׳על ווייראַך נעמט־אַרוים דאָס בייטעלע, גיט דעם קינד חנוכּה־געלט. די דיענסטען געהען־אָפּ. עס ווערט אַ באַוועגונג אויפ׳ן עקראַן — עס קומען־אָן איינס נאָך איינס געסט, קרובים, שכנים און גלאַט אידען בעלי־בתּים פון שטאָדט. אַלע באַגריסען די בעלי־בתּים, געבען דעם קינד חנוכּה־געלט. די געסט זעצען זיך אוים דערוויילע ביי די קליינע טישלעך. מע שפּיעלט ווער אין דאָמינאָ, ווער אין שאָך. מע גרייט צום טיש. מע שטעלט־אוים שטוהלען. דער בעל־הבית זעצט זיך אויבען־אָן. די בעל־הבית׳טע בעט דעם עולם צום טיש. די דיענסטען טראָגען־אריין אין גרויסע פּאָלומעסקעס געבאַקענע לאַטקעס, שמאַלץ און גריוועץ און אַנדערע גוטע זאַכען. עס גיסט זיך וויין, אַזוי ווי וואַסער. דאָס קליינע איציקעל חאַפּט זיך אַלע מאָל אַרוים פון טיש, שפּיעלט אין דריידעל. אויפ׳ן עקראַן שפּיעגעלט זיך אָפּ דאָס דריידעל מיט די אותיות: נ. ג. ה. ש. דער עולם קלויבט נחת פונ׳ם קינד. מע טרינקט לחיים.

ב.

ביי איסאק אבראמאוויטשען בענטשט מען חנוכה־ליכטלעך.

אויפ׳ן עקראן דאס זעלבע הויז — באנייט. נייע בעלי־בתים. אין די שטריכען פונ׳ם בעל־הבית איז צו דערקענען דעם קליינעם איציקעל. ער איז אויסגעוואכסען. ער איז שוין אליין א גביר, א גרויסער גביר. זיין נאמען איז שוין איצט איסאק אבראמאוויטש. ער האט א ווייב א גרויסע אריסטאקראטקע. קלעאפאטרא דאווידאוונא רופט מען זי — זי פיהרט די שטוב קוממיות׳דיג, הויך־הויך אריסטאקראטיש. דאס הויז איז דאס זעלבע, נאר אנדער מעבעל, אנדערש באפוצט, מאדערן־סטיל. פון די אלטע העסעס איז נישטא קיין זכר. די אלטע בילדער אראפ. אויף זייער ארט הענגען נייע, מאדערן־בילדער. מע ווארט אויף געסט. עס שטעהען טישלעך, גרינע טישלעך. אויף די טישלעך ליגען צוגעגרייט פעשלעך קארטען, שטיקלעך קרייד מיט בערשטע־לעך — דער גאנצער קלאפערגעצייג. אין ווינקעל ביי דער טיר הענגט דאס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל — פון יוצא וועגען, צוליעב׳ן טאטען — איין אלטע טראדיציע פארבליבען פון אמאליגע יאהרען.

איסאק אבראמאוויטש׳עס בן־יחיד׳על, יאשענקע, שפיעלט זיך דארט ערגיץ מיט דער באנע (א כריסטין). אלע מינוט קומט יאשענקע אריין און ארויס. די באנע לויפט איהם נאך און שלעפט איהם אוועק. איינציגווייז קומען זיך צונויף די געסט, לויטער אריסטאקראטען, מיט זייערע ווייבער, דאמען־אריסטאקראטקעס. אלץ איז אויסגעפוצט אויפ׳ן שענסטען ארט. קלעאפאטרא דאווידאוונא נעמט־אויף די געסט. עס קומט־אריין פון א זייטיג חדר דעם בעל־הבית׳ס פאטער, רב אברהמ׳על

ווייראַך, שוין רעכט ווייס, גנעהט־צו צום לעמפּעל, וואָס ביי דער טיר, בויגט זיך צו, בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. עס רייסט זיך אריין דער קליינער יאַשענקע. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ קוקט בייז אויף דער באָנע; יענע שלעפּט איהם ארויס.

אויף אַ מינוט טהוט דער עולם אָן די היטלען. דער אַלטער בענטשט־אָפּ חנוכּה־ליכטלעך, גנעהט באַלד אוועק. דער עולם איז איבערגעקומען. דאַנקען גאָט... מע טהוט־אויס די היטלען, מע זעצט זיך אוועק ארום די גרינע טישלעך, מע נעמט זיך צו דער ארבייט.

ג.

קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ האָט געהייסען!

אויפ'ן עקראַן — אַ קינדער־חדר'על. אַ סך שפּיעלעכלעך און צאַצקעס. אין ווינקעל צוגעגרייט אַ בוים — אַ יאָלקע — באַ־צייטענס, לכּבוד כּריסטמאַס, פיין צוגעקלייבען, שוין מיט ליכט־לעך, און ווי מיט שניי באַדעקט. יאַשענקע רייסט זיך צו דער טיר. ער וויל דוקא אהין, אין זאַל, וואו די געסט. די באָנע האַלט איהם דוקא צו, לאָזט איהם דוקא ניט. ער רייסט זיך, און זי לאָזט איהם ניט. יאַשענקע דאַרף ניט זעהען, ווי מע בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ האָט אַזוי געהייסען!...

ד.

ווער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דער־לעבען?

אויפ'ן לייוועגט די זעלבע זאַל. איסאַק אַבראַמאָוויטש ווייראַך שוין אויך ווייסליך געוואָרען. קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ איז די זעלבע קלעאָפּאַטראַ דאַווידאָוונאַ, נאָר שוין ניט אַזוי גייציג, ווי

פריהער. א שטילע מרה־שחורה ליגט אויף זייערע פנים׳ער, ווי אויך אויף די פנים׳ער פון די געסט, וואס קומען שוין ניט מיט אזא אימפעט און זעצען זיך ניט אזוי האסטיג צו די גרינע טישלעך. קענטיג, אז יעדער טראגט א זארג ביי זיך אין הארצען, טיף פאר־בארגען. דאס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל הענגט זיך אלץ אויפ׳ן זעלבען ארט, ביי דער טיר. נאר נישט דער אלטער רב אברהמ׳עלע ווייראך געהט־צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער אלטער רב אברהמ׳עלע ווייראך איז שוין לאנג אויפ׳ן הייליגען ארט. דא אין זאל, אין א שווארצער ראם געפאסט, הענגט זיין בילד — א גרייז־גרויער מאן מיט טיעף־פארזארגטע אויגען. חנוכה־ליכטלעך בענטשט א יונגער בחור, א סטודענטעל מיט רויטע בעקלעך. נאכ׳ן פנים איז צו דערקענען, ווער דאס איז. דאס איז יא־שענקע אזוי אויסגעוואכסען. ארום איהם — נאך עטליכע סטודענטלעך, אלע אין די היטלען. נאך די סימנים פון זייערע פנים׳ער און באוועגונגען איז צו דערקענען, אז די געסט זענען טיילווייז איבערראשט, טיילווייז צופריעדען: „ווייראכ׳ס זוהנדעל שיינט א ציוניסט”... טאטע־מאמע קוקען זיך איבער א ביסעל פארשעמט. קלעאפאטרא דאווידאוונא פייערט. זי האט זיך קיינמאל ניט גערעכט, אז ביי זיי זאל אויסוואכסען אזעלכעס... אזעלכעס... זי קנייטשט מיט די פלייצעס, זי ברעכט די הענט, זי קוקט פארזארגט אויף איהר קינד און אויף די געסט, האלב געשמייכעלט, האלב גרייט צו בעטען ביי זיי מחילה, גלייך ווי זי וואלט זיך פארזינדיגט קעגען עמיצען.

איהרע אויגען זאגען:

— די וועלט געהט צוריק!... ווער ווייסט, ווער ווייסט, וואס מיר וועלען נאך דערלעבען?...

שלח-מנות

א בילד.

געשריבען אין יאָהר 1916.

שַׁלַח־מָנות

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב׳דיג, מיט א זיידענער פע־טשיילע און מיט א פארטוך, שטעהט די מאמע ביי׳ם טיש, שטארק צעטראגען. עפּיס א ווערטעלע אויסצורעדען — כמעט א מאה שלח־מנות׳ען אפּנעמען און כמעט א מאה שלח־מנות׳ען אפּשיקען. קיינעם נישט אנזועצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען וועמען וואס פאר א שלח־מנות מע באדארף אפּשיקען. צום בייּ־שפּיעל: אז יענער שיקט אייך איין פלעדעל, צוויי קישעלעך, איין מאהינדעל, צוויי שטיקלעך טארט, איין האניג־טייגעל מיט צוויי צוקער־לעקאכלעך, — באדארפט איהר איהם אפּשיקען, גע־וועהנליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאהינדלעך, איין שטיקעל טארט, צוויי האניג־טייגלעך מיט דריי צוקער־לעקאכלעך. מע באדארף האבען א קאפּ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען א חתונה, ווי עס האט זיך אמאל שוין געטראפען ביי אונז אזא אומגליק, דאס הייסט, מע האט אפּגעשיקט איינער א נגידית׳טע צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, האט זיך דאס געטהאן! עס איז ארוים א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאנדאלען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוועהנליך... הייגט די מענטשען, וואס ברענגען דעם שלח־מנות, באדארף מען אויך עפּיס שענקען, וועמען א קאפּיקע, און וועמען צוויי, און וועמען נאך מעהר ווי צוויי... אט עפענט זיך די טיר און סע קומט־אריין א מיידעל מיט שטארק־רויטע האר און מיט א סך קלייען אויפ׳ן פּנים — דאס איז

מיין רבינ׳ס אַ מיידעל. זי געהט־אַרום פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט־צונויף די שלח־מנות׳ען פאַר׳ן רבין. זי טראָגט אין האַנט אַ שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטיכעל. אינ׳ם שעלעכעל ליגט אַ לעקאַכעל, אינ׳ם לעקאַכעל שטעקט אַ ראָזינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט־אויף דאָס טישטיכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע. און אויך דעם מיידעל רוקט זי עפּיס אין האַנט אַריין. דאָס רויטע מיידעל ווערט נאָך רויטער און ווינטשעוועט, ווי איין אַלטע: „דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער״... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט־אַריין אַ געשוואָלען בחור׳על מיט איין אויפגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פעטשיילע. איין אויג אַ קליינס, דאָס אַנדערע אַ ביסעל גרעסער. אין האַנט האַלט ער אַ מעשען טעצעל. אויף דעם טעצעל ליגט אַ פלעדעל, אויפ׳ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט אַ פישעלע. דאָס פישעלע איז אָנגעפּילט מיט האָניג־פאַרפעל. און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פאָר קערבלעך פאַ־פּיערענע. דאָס געשוואָלענע בחור׳על געהט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיסט־אויס אין איין אָטעם, ווי אויסגעלערענט אויף אויס־ווענדיג: „אַ גוט יום־טוב, דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער־אַ־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער״... דאָס געשוואָלענע בחור׳על נעמט־אָפּ זיין רח״ש און געהט־אַוועק אָהן אַ „זייט־געזונט״, וואָרום די ווינטשעוואַניע האָט ער על־פּי טעות אויסגעהאַפּט פריהער. און עס קומען־אָן אַלע מאָל נייע פאַרשווינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תּלמוד־תּורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תּוקע, פונ׳ם בעל־מגילה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואַסערפיהרער, פונ׳ם בעדער (אויך כּלי־קודש!), און נאָך די דאָזיגע אַלע קומט צו געהן וועלוועל דער שמש אַליין, נעבאַך אַ קראַנקער, אַ הייזעריגער, אַ יאַדעשליוער. ער בלייבט שטעהן אַ ווײַלע ביי דער טיר, חאַפּט זיך ביי׳ם האַרצען און פאַרהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס ? — פרעגט איהם די מאמע שוין רעכט מיעד פון דער ארבייט.

— מע האָט אייך געשיקט שלח־מנות — מאכט וועלוועל און באווייזט א לעקאכעל אין האנט. — דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער...

— פון וועמען איז ? — פרעגט איהם ווידער די מאמע און לעגט־אריין די האנט אונטער'ן פארטוך ; זי זוכט א מטבע.

— פון מיר טאקי אליין, דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער... — מאכט וועלוועל און פארהוסט זיך. — האָט קיין פאר־איבעל ניט, וואָס אליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... געוועזן איין מיידעל, איז זי, ניט דאָ געדאכט... איהר געדענקט דאָך מיין פראדלען, עליה השלום ?...

וועלוועל דער שמש פארהוסט זיך אויף א גאנצער מינוט, און די מאמע טהוט זיך א חאפּ צו דער קעשענע, נעמט־ארוים עטליכע מטבעות מיט א מאָל און רוקט איהם אריין אין האנט אריין, און איז איהם מכבד, אויסער דעם, מיט א שטיק טאָרט און מיט א פּאָר פלעדלעך. וועלוועל שטופּט דעם טאָרט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אריין, דאנקט און ווינטשעוועט : „דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער", און פארהוסט זיך ווידער א מאָל. איך טהו א קוק אויף דער מאמע — און דערזעה, אויף איהרע שענע אויגען הענגט א טרער.

וועלוועל דער שמש האָט מיט זיין שלח־מנות, וואָס ער האָט געבראכט „פון זיך אליין", א ביסעל פארשטעהרט אונז דעם יום־טוב. אָבער ניט אויף לאנג. באלד נאָך זיין אוועקגאנג קומען־אָן נייע פארשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען. און די מאמע האלט אין איין טיילען געלט : א גראָשען אויף צווייען, צוויי גראָשען אויף דרייען. און איטליכער באזונדער באקומט א שטיקעל טאָרט, א

פלעדעל, אָדער א לעקאכעל — לאָז אײן אָרעמאַן אויך װיסען פונ׳ם הײליגען יום־טוב...

— דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אײער...

— גם אתם! דערלעבט אויך איבער־א־יאָהר!...

די געפעהרליכע מצה

מעשה'לעך פאר אידישע קינדער.

נית באוואוסט, ווען ס'איז געשריבען

(געדרוקט פון איין איבערגעבליבענעם כתב־יד).

די געפעהרליכע מצה

אמאָל איז געווען א מלך. דער מלך איז געווען א גרויסער און א שטאַרקער, נאָר ער האָט נישט ליעב געהאַט קיין אידען. האָט ער ארויסגעגעבען אַלע מאָל אויף זיי נייע גזירות, ווי פּרעה מלך מצרים.

איינמאָל — פּסח איז דאָס געווען — האָבען זיך צונויפ־געקליבען ביי איהם אין סענאַט אַלע מיניסטאָרען און מע האָט זיך אוועקגעזעצט טראַכטען, וואָס פאַר א נייע גזירה זאָל מען ארויסגעבען אויף די אידען?

אידען זאָלען ניט טאָרען זיצען אומעטום — איז שוין דאָ. אידען זאָלען ניט טאָרען זיין קיין אָפיצירען — איז שוין דאָ. אידישע קינדער זאָלען ניט טאָרען לערנען אין די גימנאַזיעס — איז שוין דאָ.

איז איינעם איינגעפאַלען, ער זאָל ארויסטרעטען קעגען מצה. איז ער ארוים מיט א מסירה — אזוי און אזוי. דיינע אידעלעך, אז עס קומט פּסח, באַקען זיי אָן אויף אכט טאָג כּסדר אזעלכע טרוקענע קיילעכיגע קאָרזשעקלעך, וואָס מע רופט זיי מצה. ווער ווייסט, וואָס דאָס איז פאַר א מין מאכל! עס וואָלט געווען מעהר ווי רעכט, מע זאָל זיי פאַרבאָטען עסען מצה.

האָט זיך דער מלך פאַרטראַכט און האָט ארויסגעגעבען א באַפעהל, מע זאָל איהם ברענגען א מצה.

האָט מען זיך צעלאָזט איבער דער הויפּטשטאָדט זוכען א אידען, נאָר מע האָט נישט געקאָנט געפינען קיין אידען. און אז מע האָט געפונען א אידען און געפאָדערט פון איהם א מצה פאַר'ן מלך, האָט ער געשוואָרען, אז ער עסט ניט קיין מצה. (די אידען האָבען פאַרשטאַנען, אז דאָ מוז זיין א נייע גזירה).

קוים מיט צרות מיט לייד האָט מען געפונען א אידען, וואָס האָט ניט מורא געהאַט אויסצוזאָגען, אז ער עסט מצה. און מע האָט גענומען ביי איהם א מצה און מע האָט געבראַכט די מצה אין סענאַט פאַר'ן מלך.

דערזעהען די מצה, איז זי דעם מלך געפעלען געוואָרען, און ער האָט זי פאַרזוכט און שטיקלעכווייז געגעסען־געגעסען, ביז ער האָט זי אויפגעגעסען.

און אז ער האָט זי אויפגעגעסען, האָט זיך דער מלך געפיהלט נישט גוט. און אלע מאָל ערגער און ערגער. און אז ס'איז איהם געוואָרען גוט שלעכט, האָט מען אראָפּגעבראַכט די בעסטע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען פון לאַנד, און זיי האָבען אויסגעפונען, אז ביי'ם מלך אין בויך געפינט זיך עפּיס א זאַך, וואָס טהוט איהם צום טוידט.

האָט דער גרעסטער פון די פּראָפעסאָרען צוגעלעגט איין אויהער צום מלכ'ס בויך און גענומען זיך צוהערען. הערט ער, ווי עמיצער זינגט דאָרטען. רופט ער זיך אָן צום מלך: „אדוני קיניג! אויב דו וועסט מיר דערלויבען, וועל איך זיך דורכרעדען מיט דעם, וואָס געפינט זיך ביי דיר אין בויך". זאָגט צו איהם דער מלך: „רעד". רופט זיך אָן דער פּראָפעסאָר צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „זאָג מיר, ווער ביזט דו?" ענטפערט איהם יענער: „איך בין א איד". „וואָס טהוסט דו דאָ?" „גאָרנישט". „אפשר וואָלסט דו ארויס?" „איך וויל נישט". „פאַר וואָס?" „דאָס איז מיין עסק". „געהסט דו ארויס, באַקומסט דו א מתנה". „מיר ווייסען שוין, וואָסער א מתנה: מע שיקט מיך ארויס אין

פיער און צוואנציג שעה". „פאר וואס?" „דערפאר, וואס איך בין א איד, און א איד טאר דא ניט זיין". „אבער אז מע וועט דיר צוזאגען, אז דו מעגסט דא זיין?" „מיר אליין איז בלאטע; איך וויל, אז אלע אידען זאלען דא מעגען זיין".

פונ'ם דאזיגען שמועס האט דער מלך געפיהלט זעהר נישט גוט. דער איד האט גערעדט מיט הענט און מיט פיס און מיט אלע אברים, און דער מלך האט געמיינט, אז ס'איז איין עק פון זיין לעבען. האט ער אנגעהויבען בעטען ביי די פראפעסארען, זיי זאלען זעהען מאכען איין עק. רופט זיך אן דער עלטסטער פון די פראפעסארען צו דעם וואס ביי'ם מלך אין בויך: „דער מלך זאגט דיר צו, אז דו וועסט דא מעגען זיין וויפיעל דו ווילסט". „האב איך דאך געזאגט שוין, אז פאר מיר אליין איז בלאטע; איך וואלט וועלען, אז אלע אידען זאלען מעגען". „גוט, אלע אידען וועלען מעגען, אבי געה־ארויס וואס גיכער". „ווער זאגט דאס?" „דאס זאגען מיר, דאקטוירים, נאר אזוי איז דער ווילען פונ'ם מלך". „פון וואנען ווייס איך דאס?" „האסט דאך געהערט, ווי דער מלך זאגט". „דער מלך זאגט — דאס איז נאך אלץ ווייניג. איצט, אז סע טהוט איהם וועה, זאגט ער; שפעטער, אז ס'וועט איהם אויפהערען וועה טהון, וועט ער זאגען עפיס אנדערש. אזוי ווי פרעה מלך מצרים". „וואס זשע ווילסט דו?" „וויל איך, ער זאל עס חתמ'ענען, ארויסגעבען אויף פאפיער, דורכפיהרען דורכ'ן סענאט"...

און דער איד, וואס ביי'ם מלך אין בויך, האט גענומען אזוי שטארק ווארפען מיט הענט און מיט פיס, אז דער מלך האט שוין מעהר נישט געקאנט איבערטראגען די וועהטיגען. האט ער גע־הייסען, מע זאל צונויפרופען די מיניסטארען און מע זאל אנ־שרייבען א פאפיער, צולעגען דעם מלכ'ס חתימה און דורכפיהרען דורכ'ן סענאט א נייעם געזעץ, אז אידען מעגען וואהנען דא אין דער קרוינשטאדט און אומעטום אינ'ם גאנצען לאנד פראנק און פריי — והכל שריר וקיים.

און ווי נאָר דער איד האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך גע־
געבען אַ שפּאַר־אַרויס דורכ'ן מינדסטען פינגערל פון'ם מלכ'ס
לינקער האַנט, זיך פאַרנייגט פאַר'ן גאַנצען סענאַט און איז גלייך
אַוועק צו זיינע ברידער זוכען געשעפט.